

ديوان
بيکس

۵۵۵۶

سنڌي ادبي بورڊ

پهريون ڇاپو

سال ۱۹۶۵ع

تعداد: هڪ هزار

ٻيو ڇاپو

سال ۱۹۸۳ع

تعداد: هڪ هزار

[سنڌي ادبي بورڊ جا حق ۽ واسطا قائم]

قيمت: پندرهن روپيا

[Price: Rs. 15.00]

ملع جو هنڌ

سنڌي ادبي بورڊ جو هڪ اسٽال،

سنڌ بوليورسٽي نيو ڪئمپس ڄامشورو.

(پوسٽ باڪس نمبر 12، حيدرآباد سنڌ.)

هيءُ ڪتاب سنڌي ادبي بورڊ پرنٽنگ پريس، ٽلڪ ڇاڙهي، حيدرآباد سنڌ
۾ مئنيجر ميان الله بچاڻو يوسف زئي ڇپيو، ۽ سسٽر غلام رباني آگري،
سيڪريٽري سنڌي ادبي بورڊ ان کي ڇپائي پڌرو ڪيو.

فهرست

۱	۱. پيش لفظ
	۲. مقدمو
۳	(۱) تعارف
۹	(۲) نينهن جو نظارو.
۱۳	(۳) محبوب جو تصور.
۱۷	(۴) "بيڪس" جي شخصيت.
۲۲	(۵) "بيڪس" جي شاعري.
۲۹	(۶) عجيب جون اڪيون.
۳۲	۳. ماخذ
۳۳	۴. شڪريہ ادائي
۳۴	۵. تخفيفون
۳۵	۶. سنڌي ڪلام
۳۷	(۱) افتتاحيه مثنوي.
۴۱	(۲) ڪافيون.
۶۹	(۳) مناجاتون.
۷۷	(۴) مداحون.
۸۳	(۵) ڏوهيڙا
۹۱	۷. سرائڪي ڪلام
۹۳	(۱) ڪافيون.
۱۲۷	(۲) ڏوهيڙا
۱۳۵	۸. فارسي ڪلام
۱۳۷	(۱) غزل.
۱۴۰	(۲) قطعا.
۱۴۱	۹. ڪلام جي ترتيب

”عشق اسان جو امام، دين ڪفر سان چاهي.“

”بيڪس“ ظاهر بنديا، روح آڪي مين رام.“

— بيڪس

پيش لفظ

سن ۱۹۵۴ع ۾، سنڌي ادبي بورڊ جي سهاري هيٺ، ”ديوان بيدل“ نهايت آب تاب سان شايع ٿيو. ”ڪلام بيڪس“ يعني الهيءَ سلسلي جي ٻي ڪڙي، ۽ ان جي پٺيان جلد ئي اچڻ ڪيندو هو. ازان سواءِ ”ديوان بيدل“ جا مقبوليت حاصل ڪئي، تنهنڪري تڙ هيڪاري ڪم ٽيڙيءَ سان ٿيڻ ڪيندو هو. پر قدرت کي ڪجهه ٻيو منظور هو، جو ڪن مجبورين سبب، گهربل مجموعو پيش ٿي نه سگهيو، جنهن لاءِ ادب نواز حضرات مؤلف کي معذور سمجهندا. بهرحال، ’دبير آبد درست آبد‘ جي مصداق، اهو هاڻي ادب جي قدر دانن جي خدمت ۾ پيش ڪجي ٿو، جو اميد ٿ ٻسند ٻوندو.

”بيڪس“ جي ڪلام گڏ ڪرڻ جو طريقو به ليک ڀڳ اهڙو ئي رهيو، جو هن کان اڳ ”ديوان بيدل“ جي پيري رهيو هو. تفاوت صرف هيءُ هو جو ’بيدل‘ جو سنڌي ڪلام ڇپيل بازار ۾ موجود هو، پر هن درويش جي ڪلام جو پتو نلڌارڊ. جيئن مالهي، ’گل‘ ڪٿان ۽ ٻه ’گل‘ ڪٿان ڪري، گلدستو تيار ڪندو آهي، تيئن ڪافي ڪٿان ۽ ٻه ڪافيون ڪٿان ڪري، مون هيءُ مجموعو تيار ڪيو آهي. انهيءَ ڪري صحيح اندازو ٺٽو ليکائي سگهجي ته ڪلام سڀ اچي ويو يا ڪجهه رهجي ويو، پر قياس ائين چوي ٿو ته ڪلام ايترو ئي هئڻ گهرجي.

ڪجهه وقت ٿيو ته درويش-صفت ۽ فقير-دوست، آرائين تعلقي سکر جي زميندار، ميان غلام سرور خان پٺاڻ کي تڪليف ڏنم ته گڏ ڪيل ڪلام نظر مان ڪڍي ۽ پنهنجو مفيد مشورو ڏئي، ڇو ته کيس پڌر ڇڻي آهي. هو صاحب تڪليف وٺي آيو، ۽ گفتگو جي دوران، کيسي مان ڪنهن ڇپيل ڪتاب جو هڪڙو ورق ڪڍي ٻائين، جنهن ۾ ’بيڪس‘ جون ڇهه ڪافيون هيون، جي مون وٽ اڳ ئي موجود هيون. ورق ڪهڙي ڪتاب جو هو، سو هو صاحب پاڻ به نه پڙهي سگهيو. پر ائين سمجهجي ٿو ته پاڻ ته ”ڪليات بيڪس“ اڳي ڇپيل آهي، جو هينئر عدم پيدا آهي، يا ته اهو ڪن شاعرن جي ڪلام جو مجموعو آهي، جنهن ۾ ’بيڪس‘ جون ڪافيون به آهن. بهر صورت، ”حال حاضر“ جي ٻراڻي مقولي تي عمل ڪيو اٿم.

”ڪليات بيڪس“ جي مرتب ڪرڻ کان پوءِ غيبي امداد چئجي يا فقير صاحب جو تصرف ۽ قلمي نسخا مليا جن لاءِ چيو ٿو وڃي ته مڪمل آهن. پر انهن سان پيش ڪان پوءِ به جيتوڻيڪ ڄاڻجي ٿو ته مون وٽ ڪجهه ڪافيون زياده هيون، پر تڏهن به ٿي سگهي ٿو ته ڪجهه حصو زماني جي دستبرد جو نظر ٿيو هجي. ۽ سال کن ٿيندا ته خوش قسمتيءَ سان فقير ’بديل‘ جو ديوان، فقير ’بيڪس‘ جي هٿ اڪرين هٿ آيو، جنهن جو عڪس پڻ مناسب جاءِ تي ڏنو ويو آهي. ’بيڪس‘ فارسيءَ ۾ به طبع آزمائي ڪئي آهي، پر بلڪل ٿورو ڪلام اٿس. جيڪي ملي سگهيو آهي، سو پڻ هن گڏ عرض آهي.

روھڙيءَ جو شهر به ٺٽي وانگر، علم ادب ۽ ولايت جو گهر رهيو آهي؛ تنهنڪري هر دور ۾ هن شهر ۾ درويش بزرگ، خدا رسیده، اديب ۽ شاعر رهيا آهن. جيڪڏهن خدا گهريو ته رڳو رڳو سڀني درويشن جو ڪلام پيش ڪيو ويندو.

جيئن ”ديوان بديل“ جي تاليف وقت مريد سيد عطا حسين شاهه صاحب موسوي، دابت برکاته، جي هدايتن مشعل راهه جو ڪم ڏنو، تيئن هن ڀيري به سندن ساڳي ذره نوازي رهي.

مان انهن سڀني صاحبن جو شڪر گذار آهيان، جن مون کي پنهنجا قلمي نسخا يا پياض مهرباني ڪري ڏنا آهن، يا جن وٽي ڏهن ۽ ڪلام گڏ ڪرڻ ۾ مدد ڪئي آهي. انهن مان ڪن جا نالا آخر ۾ ڏنل آهن، ۽ ڪن جا سندن خواهش ۽ اصرار تي ڇڏيا ويا آهن، جو اهي نام نمود جا قائل نه آهن.

مان پنهنجي پياري دوست، مسٽر علي محمد مهر شڪارپوريءَ جي شڪر بهي ادا ڪرڻ کان سواءِ رهي ٿو سگهان، جنهن صاحب پنهنجو قيمتي وقت بچائي، مون کي ڪلام پيشائڻ ۽ لکڻ ۾ مدد ڪئي آهي. خداوند تبارڪ و تعاليٰ شال سڀني مذڪور صاحبن کي ماجور فرمائي، آمين!

تعارف ”بيڪس“ جي زندگي

خليفن محمد محسن جي گهر ۾ سالن کان پوءِ درويشن ۽ ولين جي دعا سان وسندڙ ٿي ۽ پٽ ڄائو، جو قادر بخش ’بیدل‘ جي نالي سان مشهور ٿيو. اهڙيءَ طرح، ’بیدل‘ جي گهر ۾ به مدت مديد کان پوءِ مبارڪ-مبارڪ جو آواز آيو. پٽ ڄمڻ تي هر گهر ۾ حيثيت آهر شادمانا ٿيندا آهن، پر هيءُ ٻيڻ حسين مهر جين ۽ سڀني طرحين سهڻو هو ۽ ازان سواءِ گهڻي عرصي کان پوءِ پيدا ٿيو هو، سوئي وري هڪ حسن پرست جي گهر ۾، تنهن فقير صاحب جي خوشيءَ ۾ ايڏو اضافو ڪيو، جنهن جو اندازو ڪرڻ امڪان کان ٻاهر آهي. فقير صاحب مٿس پنهنجي والد بزرگوار جو نالو، محمد محسن، رکيو. سندس تاريخ ولادت هيٺين ريت لکي اٿس:

بيست و ششم جماد الثاني زاد، محسن و مولدش مبارک باد،
پنج و هفتاد يک هزار و دو صد، بدز بهري رسول شاهه رشاد،
حق تعاليٰ بحق حسنينش، از حوادث زمان مصون داراد.

— يعني فقير محمد محسن تاريخ ۲۶- جماد الثاني، سن ۱۲۷۵ هجريءَ ۾ متولد ٿيو. سندس پير سدورو ٿيو، ۽ ٻن سالن کان پوءِ فقير صاحب جي گهر ۾ پيو پٽ ۽ پيدا ٿيو، جنهن جو نالو محمد فريد رکيو ويو. چون ٿا ته محمد فريد ڄمندي ڄام هو، ۽ ننڍي هوندي ئي اهڙيون ڳالهيون ڏيکارڻ ۽ ڪارناما ڪرڻ لڳو، جو سمجهجي پيو ته ”انالحق“ جي نعري هڻڻ ۾ ڪا ڪوتاهي نه ڪندو. قضا الاهي، اهو ننڍي ئي هوندي رباني راه ڏانهن راهي ٿيو.

محمد محسن کسي آخوند عبداللہ وٽ پڙهڻ ويهاريو ويو، جنهن کيس زماني جي دستور موجب فارسيءَ جي تعليم ڏني ۽ ”ڪندرنامو“ ختم ڪرايو. آخوند صاحب سندس ذهن ۽ ذڪاءَ ڏسي، خيال ڪيو ته کيس اسڪول ۾ تعليم ڏياري، ڪو سرٽيفڪيٽ وٺي، نوڪري ڪرائجي. پر اڳئين زماني جا ماستر ڀارڻ کي پرکڻ ۾ ماهر هئا، تن ٽينگر ڏانهن غور سان نهاري چيو ته ”آخوند صاحب هن لاءِ اهڙي بس آهي!“

سڪئون ٻار تي گهر، سنگت ۽ استحصال جو اثر پوي ٿو. فقير صاحب وڏي وٽ هروقت صوفين ۽ مريدن جي آمد هئي. سندس ڪچهريءَ ۾ حق ۽ حسن جي تذڪري کان سواءِ ٻيو ڪجهه ٻڌڻ ۾ نه ايندو هو، البت راڳ ڪهڻو هوندو هو. انهيءَ ماحول ۾ فقير محمد محسن پنهنجي زندگيءَ جا پهريان چوڏهن سال گذاريا، جنهن کان پوءِ سندس والد بزرگوار جو ساڻو سندس سِر تان لٿو. سال کن کان پوءِ هو سيوهڻ شريف، قلندر شهباز جي درگاه تي ويو. ممڪن آهي ته انهيءَ ٻاري ۾ پنهنجي والد بزرگوار کان کيس ڪو اشارو مليو هجي. بهر صورت، پنهنجي والد ماجد وانگر، شعر چوڻ آتانهون شروع ڪيائين. چون ٿا ته اتي کيس چار درويش مليا، جن بابت فرمايو اٿس:

بيٺا منجهه بازار، لاهوٽي سون لٽڪيا.
 پيرين پرائيا ڪرڪشا، زرد سندن رخسار،
 ڪنهن نه انهان ڪون لکيا، ساري منجهه سنسار...
 پيٽيا ها بازار ۾، درسن ڪن ديدار،
 سامن ڪي سهيون ڪري، طالب ڪو تڪرار...
 ڏسي هن نذر ڪي، ڪيائون تشدد تنوار،
 چمي شال چاه مان، پيرين جي پيزار...
 بخشيائون ”بيڪس“ ڪي، عشق وارو آزار،
 بناسين سڌارو، ڪيرين شڪر هزار...

”بيڪس“ تي ڪنهن جو اثر ٻيو جو سندس قاب ڪٽيو ۽ شعر چوڻ لڳو، سو چڱيءَ طرح معلوم ٿي نه سگهيو آهي، پر سندس مناجاتن ۽ مدحيه ڪافين مان، جن ۾ قلندر شهباز جي تعريف ۽ توصيف ڪئي اٿس ۽ کيس حفاظت ڪرڻ ۽ سائي ٿيڻ لاءِ سڏيو اٿس، سمجهجي ٿو ته چيئن ”پيدل“ کيس روحاني رهبر ڪري ورتو، تيئن هن به سندس نقش قدم تي هلي، ان جي اقتدا ڪئي.

سيوهڻ کان موٽڻ کان پوءِ ڪجهه وقت آخوند عبدالله جي مڪتب ۾ وڃي ويهندو هو. گويا اڃا ڪجهه ڪمي رهيل هئي، جنهن جي پورائيءَ جي انتظار ۾ هو. ڪجهه وقت کان پوءِ ميرانيور (جهوڪ) شريف جي درگاه ڏانهن روانو ٿيو. چون ٿا اچي ٿو ته هن سفر ۾ پاڻي ڪشتمول ۽ سيد رسول بخش شاھ ٿرڙيءَ وارو به ساڻس شريڪ هئا. درگاه تي پهچڻ کان پوءِ هيٺيون فارسي غزل چيائين:

من نعره انا الحق دم دم زهر بسوزي،
 من گئوس ذات بطلان، دم دم زهر بسوزي.
 سلطان ملڪ اعليٰ، بيرنگ بي نشان،
 طبل خدای اعظم دم دم زهر بسوزي.
 شهباز آشيانه، لاهوت لامكان،
 آواز "من خدايم" دم دم زهر بسوزي.
 من تحت و فوق هستم، موجود زير و بالا،
 طبير عشق عالم دم دم زهر بسوزي.
 اندر جهان يشك كردم بهاء "بیدل"،
 "بيكس" نقاره وحدت دم دم زهر بسوزي.

پاڻ ڏاڍو سهڻو هو. سندس موڪري، ڪڻڪ رنگي پر زياده اڇاڻ ڏانهن
 مائل منهن تي ڇاهين سونهاري هوندي هئي. سندس رخ تي آئسڪا مائي جا ڏاڏا،
 ٻگهر اچڻ تي موتين وانگر ٻيا جرڪندا هئا. قد جو ڀورو پٽو، پٽ ۾ ڀريل ۽
 ٺاهوڪو جوان هو. ساڄي ڀر جي اڇاڻ اڌ هيس. لٽي ڪپڙي جو شوقين هو. ڏينهن ۾
 ٻه ٽي دفعا تيل ٿيل سان وهجندو هو، ۽ ڀيري ڀيري سان پوڻاڪ مٽائيندو هو.
 پٽي جو ڀر اهڙو رکندو هو، جهڙو ڏاڙهونءَ جو ٽوپل گل. اهو بعضي اچو،
 بعضي گلن تي به بعضي وري ست رنگو به هوندو هو. پيرن ۾ سدائين مٿاڻي
 ڪهيتلو پائيندو هو. اڻائي گهر ۾ رهندو هو. وڏي فقير صاحب واريءَ ڪٽ تي
 پٿرائيءَ جي مٿان اچي چادر وڇائي، وهائي ڪسي ٿيڪ ڏيئي ويهندو هو. گهٽ
 ڳالهائيندو هو. جيتوڻيڪ راڳ سندس روح جي راحت ۽ جيءَ جو جياپو هو، تڏهن
 به ڏينهن جو نه ڳائيندو هو، البت رات جو اڪيلائيءَ ۾ ٻاهر وڃي آلاپيندو هو.
 جيڪو وقت ويٺو هوندو هو، وقت جون راڳليون پيون ڳائيون هيون.
 اگرچ حسن جي پٺيان حيران ۽ پريشان هو، ۽ سندس شعر مان به ائين ئي پيو
 نظر اچي. مثلاً:

مورت ساڌا سڀ ڀلايا، عشق دے ڪٿي فرش تے آيا،
 "بيڪس" سوز و گداز، دل دا جامنا ڏويا.

پر هوس کي اهڙو ماري مات ڪيو هئائين ۽ نفس تي ايتريقدر قادر ۽ قابض هو،
 جو هڪ لڳا ڪنهن ڪچريءَ گستاخي ڪئي ته هڪدم جنديءَ لٿل رٿول، جو
 هر وقت سندس مٿ ۾ هوندو هو، وهائي ڪڍيائين:

"جي چورين ڏنا چال، تڙ به لاهوتي ٺڪهي ويا." (شاه)

فقير صاحب کي وڏي ننڍي جي ڏاڏي شناس هوندي هئي. پنهنجي والد وانگر، سيدن جي ڏاڏي عزت ڪندو هو. چون ٿا ته هڪ دفعي شهر جا چڱا مڙس ڪجهه سادات سان ڪري، وٽس ويا ۽ کيس شادي ڪرڻ لاءِ گذارش ڪيائون، ته من پٽ پتري ٿئي، پڙهي قائل ٿئي. فقير صاحب ڪن مهت ڏنو ۽ شادي ڪيائين. محترم مولوي محمد صادق صاحب رالپورِي، شاديءَ جي سلسلي ۾ مرحوم قاضي جان محمد ولد قاضي عبدالرؤف صاحب روهڙيءَ واري کان راوي آهي ته فقير صاحب فرمايو ته ”اسان جي رڳ رڳ الاهي عشق جي آڙاهه ۾ سڙي ويئي آهي ۽ ڪجهه نه رهيو آهي.“

فقير صاحب ظاهري طرح مجاز ڏانهن مائل نظر ايندو هو، پر در حقيقت هو حقيقت ڏانهن راغب هو. ڏسڻ ۾ حسن لاءِ بيحال، پر سچ ۽ باحال. بهران ديوانو، اندر ۾ فرزانو، وٽس ڏينهن جو سهڻ جو ذڪر، رات جو سونهن جي سرسپاسي جو فڪر هوندو هو، ڏينهن جو ڏاڏي لٽ سان هلندو هو، ته رات جو لانگوت پڌي، رلهي ڪلهي تي رکي، ٻيو درويشن ۽ ولين جون درگاهون گهمندو هو. اهڙي ماڻهوءَ کي شاديءَ مان ڪهڙي شاديءَ؟ واسطو وجهه ته نه هو، پر خيال ۾ ڪوٺي رهيس. خليفو سبحان بخش، موجوده سجاده نشين، راوي آهي ته آخوند عبدالله، فقير صاحب کي وقت بوقت پيو چوندو هو ته شاديءَ جو مقصد آهي اولاد، پر اوهين انهيءَ طرف توجهه ٿي ٿا ڪريو، تنهن تي فقير صاحب هڪ دفعي مشڪي فرمايو ته ”اسان کي اولاد آهي.“ وڌيڪ ٻيا تي پاڻ واضح ڪيائين ته غلام لطيف، يعني موجوده خليفي صاحب جو والد ماجد، اسان جو نينگر آهي (۱). چون ٿا ته فقير صاحب جي وصال کان پوءِ غلام لطيف کي ٻڳ، ٻڌائي ويئي، جنهن جي ان وقت عمر نهايت ئي سال هئي.

افسوس جو سندس زندگيءَ وفات ڪئي، پر انهيءَ ٿوري عرصي ۾ ڪافي ۽ ڏوهڙن جو چڱو ذخيره ڇڏيو اٿس. نثر ۾ ڪو ڪتاب ڪونه لکيو اٿس، ۽ نه وري فارسيءَ ۾ پنهنجي ٻيءَ وانگر صاحب ديوان ٿي سگهيو.

مسٽر تلوڪچند، رٽائرڊ اڪائونٽنٽ هئي. ڏيڍو، ڊي، ساڪن روهڙي، فقير صاحب جي وفات بابت هينون واقعو بيان ڪري ٿو:

پراڻي مختيارڪاري، جا هائوڪيءَ ميونسپل آفيس جي ڀرسان هئي، تنهن جي اولاد ۾، ان سان ليک مسٽر مولراج بٿرستر خير پوريءَ جي جاءِ هئي ۽ اڃا به آهي، جنهن ۾ هر ڪو نئون مختيارڪار اچي رهندو هو. فقير صاحب جو هميشه اڃا اڃا ڪٽوا پائي، چنڊيءَ لٽل رول هٿ ۾ کڻي ٻيو هلندو هو ۽ جنهن سان گهڻو ڪري (۱) بقول ساڌو واسواڻي، اهو سندس صحيح معنيٰ ۾ اولاد آهي: "Desert voices" p, 57

۱۔ چار ماڻهو هوندا ٿي هوندا هئا، سو اچي ان جاءِ جي ڀرسان، آڻو تي بيٺو هو. هڪڙو حسن، ٻي جواني، ٽين شوقين واري پوشاڪ، سو هر ڪو ظاهرين آدمي پلجي سگهيو ٿي. تن ڏينهن روهڙيءَ جو مختيارڪار مسٽر سوانسنگھ هو، تنهن هڪڙي ڏينهن پنهنجي عهدي ۽ عملداريءَ جي آڻڻ ۾ ان الله واري ڪري، جو هر وقت پنهنجي اصليت ظاهر ٿي لباس ۾ لڪائيندو ويٺو هو، نه سڃاتو، ۽ غصي ۾ اچي ويو. آخرو شايد اڃا ڪجهه اڳتي هلي غل ۾ فقير صاحب سان، جو هر وقت عدو ۽ برهن چڱي انداز ۾ هوندا هئا، تن منٽ ميڙ ڪري ٺاري چڙيو. فقير صاحب ان ڏانهن ڪو توجهه ڪونه ڪيو، ۽ پنهنجي معمول مطابق چار چشميءَ لاءِ ٻئي طرف هليو ويو.

ندرت خدا جي اهڙي ئي، جو ساڳئي ڏينهن انهيءَ مختيارڪار صاحب جي پٽ، انهيءَ ساڳئي ٽڪو تي تڙو ڪندي، ڄاڻ آبي هئي ته ڪير ڪوئن جا وات بند ٿيا آهن، پر ماڻهن جا نه. ڪنهن ڪنهن چيو، ڪنهن ڪنهن. هر ڪنهن پنهنجي نموني خيال ظاهر ڪيو ۽ قياس آوازي ڪئي، پر ماڻهن جو يقين ٿيو ته مختيارڪار صاحب عڪس درويش جي دل ناحق ڏڪوئي آهي، سو چيئن درويش دعا نه ڪندو، تيسين چوڪر نه ٿيندو.

ٻي ۲۔ ماءُ جي دٻي پنهنجي اولاد لاءِ سڳجهه ڪرڻ لاءِ تيار، سو اچي فقير جي ڀروڻ تي ڪيريار، پر فقير منهن ٿي نه ڏٺا، آخر ماڻهن جي صلاح سان، ”ڪنهنجي“ جي ماڻهن تي ۽ خود ڪنهنجي کي وڃي سڏائون. ڪنهنجي سان فقير صاحب جي دلچسپي هئي، ۽ هو سندس شاعريءَ جو ”محبوب“ هو. (ڪنهنجي جو احوال اڳتي ايندو.) ٻن ڏينهن جي منٽ سڙ کان پوءِ، ٽين ڏينهن ڪنهنجي کي ڪٽول ٻڌي، سو اچي فقير صاحب کي عرض ڪيائين. فقير صاحب دعا ڪئي، ۽ چوڪر لڌو. پر ڪنهن کي خبر نه ڄاڻي ٿي سگهي ٿو، فقير صاحب ڪنهنجي کي چيو ته ”ٺو ماڻو مان ڪجهه نه ٻڌايو، پر امين ٿو مان سڳجهه حاصل ڪري وڃون ٿا.“ رات جو سوهڻ وقت وحدت ڪيائين ته ”اسان جي هينئر موڪلائي آهي؛ اسان جو جنازو محبوب جي دروازي تي علي لاهيو ۽ کيس چڱيءَ طرح منهن ڏيکارجو، ۽ چيئن اجازت نه ڏئي، تيسين نه ڪڍجو.“ فقير صاحب عڪس ڪٽائي انهيءَ مضمون جي چئي آهي، جنهن ۾ ڪانڊين کي ”سچن جي ڪٽوڙجي ۾“ جنازي ڪئي وڃڻ جو تاڪيد ٿيل آهي. لوهائي ٿو:

جنازا لئس چلو، ساڍو سجن ڪم ڪٽوڙجي ۾ ميرا،
چنڊي مڙهي گلي ڪن ۾، ميرا هي وٽن دن ٿورا.

اس فقير صاحب چئن سئو تين سئو رهيو. سندس جنازي سان هندو توڙي مسلمان تمام گهڻي انداز ۾ هئا. وصيت مطابق، سندس جنازو، ٽڪر تي، ڪنهي جي گهر وٽ لاڳو ويو. ڪنهي جا مائٽ صراف هئا ۽ پسي وارا ماڻهو هئا. تن هڪڙو قيمتي ڪپڙو اچي جنازي مٿان وڌو. هن واقعي کان پوءِ ڪنهي روڻندو رهيو. فقير صاحب کي سندس والد جي ڀر ۾ جاءِ ڏنائون، جنهن جو پاڻ هميشه عاشق ۽ سرمد هو ۽ سندس تعريف ۾ ڪئين ڪافيون چيون اٿس. هڪ هنڌ فرمائي ٿو:

منهنجا ڀر سرمد شهنشاهه "بيدل" هي "بيگس" ڀوس ڀرتو ٿي پاڪل:
 عمر باجهون تنهنجي مون گوند ڪڍاري.

سندس وفات جي تاريخ آهي:

آن ڀار نوجوان ڪه خوش بسود صحبتش،

رفت از جهان بماتد ازو داغ حسرتش،

سال رحيل آن ز خود جست، گفت آن:

با وصف پاک محمد، حسن شهيد شوقش.

”پڪس“ ٽيڪس جي آخري اُرساڪو
 ٻاهر وٺڻ منظر

پر سندس ساه جو سهارو ساڄن ۽ چپي جو چيارو چائي ”ڪٽوٽو“ هو، جنهن سان
ايتريقدر محبت هوندي هيس جو ان کان هڪ ٻل نه جدا رهي نه ڪهندو هو.
فرمائي ٿو:

حالِ واقف يارِ عدمِ عيڻ عيشه همدردِ دم لڪڙو ٿي نه تون ڌار،
آءُ ته ٻرچون پاڻ ۾.

صبح کان شام تائين، برآمد ۾ اڏاڳي، گهٽي ۽ گهٽي ۽ بازار ۾ دست ۽
ديوانو ٻيو هلندو هو. فرمائي ٿو:

ڪاڻ ڪٽڻي وڃ بازار، ”بيڪس“ ويڪو رندا يار،
بغضي ناز ڪري، کيس حڪم ڪندو هو ته ”اڄ شام جو ٻيٽ تي آئي-ٽڪر
ڪيڏانهن؟“ ته فقير صاحب انتظار ۾ مقرر وقت تي آئي بيٺو هوندو هو. مطلب ته
اسين ايون ڳڙهن، جيون ريهه رهين.“

ڪٽڻي تي ايتريقدر اڪي چڪن هو جو سندس نالي جي اڪرن سان توشيح لکي ٿو:
(ڪافي روپ ڀرو)

وه وه يار ديان چيربان چمڪن، قال گيا ٿيا حال.

(ڪ) - ڪانهڪ پيلي، ويله ڪڙيل، مينهان چريندا شام سويلي،
ويڪ جوڳي دا جمال.

(ن) - اڪور نارا ظاهر ذاتي، سمر ڪري وڃ شهر صفاتي،
عجب اوهيندي حال.

(ي) - ياد عيشه سائون سائول، ٻاجهون سهڻي دے جيون جنگل،
سڪندے ٿيا ٿم سال.

(ه) - سمر ويڇاري ڪاعل هوئي، وڃ فراقين مسائل هوئي،
درس دا ڪريندے سوال.

(ل) - لالائي ويڪ سچن دي، چند جان سيڙي ٿوڻدي،
جسوه جمال جلال.

(ع) - عين بيرنگي رنگ ۾ آيا، تخت هزارا چوٽنگ مين آيا،
خوب سچن دا خيال.

(ل) - ”ليس لي الدارين الا هو“، ”بيڪس“ بلبل گل دي گهن ٻي،
ابو عشق دا كيف ڪلال.

وهي سندس فراق ۾ دل جي اجهن درد ۽ سوز مان چوي ٿو:
”ڪٽي ڪون ڪوئي سمجهاوے، ميري اس شام دل لڻي“

وري ٻئي هنڌ چوي ٿو:

”ڪنيا ڪول آ ميرڪس، اٿا مان ڪيا ڪرنا.“

ڳالهه ٿا ڪن ته هڪ ڏينهن ”بيڪس“ کي ڪنهن رستي تي چيو ته اوهين هت
تسو ته مان جهٽ ٿو اچان. محبوب جو چوڻ، سو ئي معشوقه انداز ۾ وري
فقير صاحب جهڙي ڀاڪباز ماڻهوءَ کي، سو ويچارو آس ۽ انتظار ۾ بيٺو رهيو.
ڪيترو نه اچڻو هو، نه آيو، پر انهيءَ دل جي صديق ۽ صفائيءَ سان ترسڻ ۽
انتظار ڪرڻ ڪري، ”بيڪس“ ڏاڍي دلير وڃائي، حقيقي محبوب ٿيو:

پنهجي والد وانگر، جن جو به اهو ئي اصول هو ته

پوڙي حقيقي لاشڪ هون، ”بيڪس“ پوءِ بهاري.

پنهجاري ”بيڪس“ به، پنهنجي ابا جي ٽنهن موجب، مجازي موه کي ماري،
حقيقت سان هڪ ٿيو.

اهو واقعو، پنهنجي پنهنجي پيرايي ۾، محترم سادو واسواڻيءَ
’The Vision of a Village Singer & Desert Voices‘ ۾ ۽ محترم
گورديال سنگھ ’Divine Dwellers in the Desert‘ ۾ اٿندو آهي. محترم
گورديال صاحب انهيءَ سان گڏ هيئن به لکيو آهي ته انهيءَ واقعي کان پوءِ
فقير صاحب رات جو ڏيڻو ڀاري ويهندو هو. ماڻهو سندس انهيءَ غير معمولي عمل تي
عجب ڪاٺڻ لڳا، ٻيا ئي هڪ دفعي چوڻ لڳا ته ”هاڻ اچڻ جو وعدو ڪيو اٿس،
سو ٻئي رڳو انهيءَ ڪري ٻارين ٿو ته مان اولهه ۾ اچي ۽ مان ڪيس
ڏسي ته سگهان!“

”گواسي پڳت دوارڪاداس ڀاڻيا، جنهن فقير ”بيدل“ ۽ فقير ”بيڪس“ جون
ڪجهه ريتون ڏٺيون، ساڻن صحبت ڪئي ۽ منجهانئن فاضل پڙايو، تنهن هڪ دفعي
ڳالهه ڪئي ته ”فقير ٺٽو (بيڪس) اچي پنهنجي هٿ تي ويهندو هو. هڪ ڀاڻيو،
لعل چند نالي، اتي ڀاڻي پرائي رکندو هو، جو ڀاڻين ۽ ويشتون لاءِ مخصوص
هوندو هو. مون کي فقير صاحب گهڻي عرصي کان چوندو اچندو هو ته ”منجهانئس“
مان عرض ڪندو هوس ته ’ڀيلا ڪنهن کي منجهان ۹۹ ڀاڻ جواب ۾ چوندو
هو ته ’نالو ڪنهن چڱو نه آهي، تون ڳولا ڪري ڀاڻ سمجه‘ ڏينهن گذرندا رهيا.
فقير صاحب به دل ۾ سڪ ۽ سوز ساندي رهندو رهيو. هڪڙي ڏينهن ڪڪڙيو، جنهن جو
ٿوري ڪان، سندس ڪڪڙ ۾ لڳل هو ۽ جنهن جي چوڙيءَ ۾ ٻيو جهجهندو ۽
جهرندو هو، سو ڀاڻي پيش آيو، جيئن ئي ڪوڙي ڪيائين، ته ان جون ٽينگيون،
اتفاق الاهي، وري فقير صاحب جي ڀون تي هيون. فقير صاحب ان کي ٺڪ ڦال
سمجهي، مشتندو، اتي هليو ويو. مون سمجهيو ته اهو ئي ڪارڻ هو، جنهن هن

جوان کي ڪٽيو آهي، سو سندس جاء تي ويس. عرض ڪيو ته 'قبلا، اهو ساڻو مون لڌو آهي' چيائين ته 'ڪير؟' مون عرض ڪيو، 'ڪٿڻو'. چيائين ته 'اهاڻو پر ايندو؟' مون عرض ڪيو، 'قبلا، وري ته وڏا ڪندس'. آخر چوڪر سان ساڻس ساڻس اوڀاريون ٺهراريون ڳالهائون ڪيو. هڪ-ٻه ڏينهن ساڻس سلق کان پوءِ فقير صاحب جي ڳالهه چوريز ته 'هڙي چڱي ملاس سان ٻيلا چو ٿو ڳالهاون؟' پر هو ته ويٺو هو ته تائين پٿريو، سو اچي ڪاوڙ ۾ چڱڪيو، چئي، 'جتي ٿو وڃان، اتي پاڇي وانگر پوئڻان لڳو ٿو وٺي! سنجها جو اڪو ڀائو ٿو وڃان ته حاضر ناظر آهي؛ جي رات جو ڪٿي کي روئي ڏيڻ لاءِ گهر کان ٻاهر ٿو نڪران، ته هٿ ٻڌ پو پيو آهي؛ وري ڏسو ته اسان جي گهر جي ڀر واريءَ مسجد ۾ ويٺو آهي! مان ته اچي ٿاڻو آهيان، هر وقت پيو منائي ۽ سائين-سائين ڪري! تنهن تي مون کيس سمجهايو، ۽ آخرڪار هڪ رات جو انجام ٻڌي، کيس پاڻ سان وٺي آيس. فقير صاحب هونئن رات جو ڏيئو ڪون ٻاريندو هو، ان رات ڏيئو ٻاري رکيائين. جڏهن اتي وياسون، تڏهن آدرجاه ڪرڻ لاءِ پاڻ ڪٿ تي اٿي پيو، ۽ ساڳي ئي ڪٿ تي ويٺو لاءِ آج ڪيائين، پر ڪٿڻو سوڙي تي ويهي رهيو. فقير صاحب غير عاقبت ٻيڻ کان پوءِ گستاخه لاءِ معافي ورتي. ٿوريءَ دير کان پوءِ ڪٿڻو آيو، ۽ فقير صاحب کيس در تائين آڻيو. مولوي 'جاسي' فرمائي ٿو:

"نه تنها عشق از ديدار خيبرد، بساڪين ذرات از گفتار خيبرد"

پوءِ ته جيئن جيئن سندن ملاقات ٿيندي رهي، تيئن تيئن محبت مچندي رهي. هڪ دفعي، ڏياريءَ جي موامي تي، ڪٿڻو مون سان گڏجي فقير صاحب ڏانهن منائي کڻي هليو. فقير صاحب ٻرينءَ جي ٻار جي منائي ڪنهن کي به ڪاڻن نه ڏئي اچي، 'هيءُ خاص منائي آهي، ۽ اوهان لاءِ نه آهي'. پر در حقيقت فقير صاحب ظاهر ۾ باهم هو، ۽ باطن ۾ هڪ ٻئي ۾ پڪل پڪل پڄاڻ، پر اندر ۾ باحال ٿيندو رهيو. 'بيدل' جي عملي عدايت موجب: 'بيدل ڪٿي تلقين اچائي، ريڪس کي بعد مڃاز؟' کيس ڪنهن نه ڪنهن نموني انهيءَ منزل تان مٿي چڙهڻو هو. اتفاقي ۾ اهڙو اچي پيو جو هڪ شخص، جنهن کي عام طرح خير و ڪاڻو ڪري سڏيندا هئا، تنهن ڪٿڻي جي پوڄن کي چيڪ ڏني. چوڪر کي اها ڳالهه ناگوار لڳي، ۽ سڏڻ ۾ سڏو ٻائي 'چڏ چڏ' چيائين، پر فقير صاحب ڏسي ورتو، تنهن

تـ تـ ٿي اسانڌي هڻڻ بس مونجي، ائين بس وڃون ڪوئي رس نهي،
انگ ازل وچ جو ٺڪيا آيا، ها ڪنهن دے ميئن دي سن نهي،
سائگ تـ تـ دي نائگ اٿان، اٿـ تـ ڪـ سـ سـ جي سن نهي،
جے نون سو واري مونا ٿيون، تـ ساڳائي آهو "ريڪس" نهي.

پنهنجي والد بزرگوار جي جامي مٿان کان پوءِ ٻهراڻين. جيئن اڳي ڏيکاريو ويو آهي، هو گهڻن محبوبن جو پياسي رهيو. پر سندس آخرين محبوب دڪيئالعل هو. دڪيئالعل روهڙيءَ جو رهاڪو ڀائرو، سائي ٻاڙي جو هو. سندس وڏا ڀائرا پنجاٽ ڄما سگهي هئا. ڏک بازار ۾ مرائڪو دڪان هئو. پاڻ بدن جو دورو هئو، قد پنج فوٽ ۽ اٺ اٺ، رنگ جو ڀورو، لالڻ تي ماڻل هو. اکين ۾ مقناطيسي ڪشش هئي، بقول ”بيڪس“، ”جاني لڳيون، تائي ٻڌيون.“ سندس هلي هلي مان خانداني لياقت ۽ شرافت پئي ٻڌندي هئي. پوشاڪ بلڪل سادي، انهن ڏينهن جي رواج مطابق، ڌوئي ۽ گاڙهي پکڙي. سن ۱۸۶۳ع ۾ يعني فقير صاحب جي ڄمڻ کان تقريباً پنج سال پوءِ ڄائو، ۽ اٽڪل چوويهه ورهين جي ڄمار ۾، ۱۹۱۷ع ۾ لاڏاڻو ڪيائين. گویا فقير صاحب جي رحلت وقت سندس عمر ٽيڪ ٻيڪ ارڙهن سال هئي. پاڻ وڏن جو ڌنڌو پڙهي، ڪپڙي جو دڪان کوليائين، ۽ تنهن کان پوءِ وائساليءَ جو. سرڻ وقت ٻه ٻٽ ۽ هڪ نياڻي ٻڌيائين. سندس وڏو ٻٽ، رڌاڪرشن، ڪاٺس ۽ سال پوءِ گذاري ويو، ۽ سندس نياڻي به ۱۹۲۷ع ۾ ڄاڻاڻو ڪيو. باقي سندس هڪ ٻٽ، لچرام، هن وقت بمبئيءَ ۾ آهي، جنهن مهرباني ڪري اهو مختصر احوال موڪليو آهي.

”بيڪس“ فقير پنهنجي منظور نظر جي تصوير، جا مختلف هنڌن تي چٽي آهي. سا هيءُ آهي: پوشاڪ بستي ٻائي ٿو، مٿي تي شوق ڪلاسي يا گنگنار چپرو، ته بعضي سرخ شوي رنگ جو شلو اٿس؛ منهن تي ڪنارا وار وارو پيا ڪن، ته زلف زانگي ٻيا لنگڻ هٿن تي ميندي لڳل، ناز جي ٿاڻڪ سان ٺهڻ وندڙ، ته نمزي جي گهاون سان بيگناهه ڪسي گهاٽيندڙ اکيون، هيڏي شڪار لاءِ شائق ۽ شوربون وٺڻ. انهيءَ هنڌي به، ماڻهو محبوب جي گولا ۾ ڀرن سان پٽ ڪن، اکين سان غل، پر اسان جو فقير صاحب روح سان رڙهي:

”ڪيئي ڪيڏين ته روحاني رڙهندي.“

جڏهن صاحب جي دل تي اوچتو بنا اراديءَ بنا انگڻاڻا اهڙي ڪيفيت طاري ٿئي، جنهن ۾ ڪجهه وقت لاءِ سرت سڌو نه رهيو ۽ سندس لاڳاپا ماحول کان لهي وڃن، واسطا ٽٽي پوڻ، ته اهڙي بيخوديءَ جي حالت کي صوفين جي اصطلاح ۾ ”حال“ سڏين ٿا. پوءِ توڙي اها مرشد جي مهر سان هجي، يا هادي جي اشاري سان، يا ڪنهن جذبي جي ماتحت، يا ڪنهن ٻئي سبب ڪري هجي. اهڙيءَ طرح، جڏهن ڪو شخص صرف ظاهري علم جي ڪرڻ ۾ اڳتي هلي ٿو ۽ جيڪي اڙهي، ٻڌي يا چوي ٿو، سو صرف زبان ٽائين محدود آهي ۽ دل جي دروازي ٽائين ٺٽو پوهي،

ته چئو ته اهو ”صاحبِ حال“ آهي، ۽ نه ”صاحبِ حال“ گوي، ”حال“ اوجو ۽
اڏاهون درجو آهي. بولانا روسي فرمائي ٿو:

علم رسمي سربرِ قیل است و قال،

نه از او کیفیتِ حاصل نه حال.

توتوڪري ٿي عارفن ٽاڪيد ڪيو ته ”قال“ کي ڇڏيو، ۽ ”حال“ حاصل ڪريو:

قال را پڪڙا، مردِ حال شو، ڀيڻ مردِ ڪامله پامل شو.

حضرت موسيٰ عليٰ نبينا و عليہ السلام ۽ ويڙار وارو قصو بيان ڪندي، بولانا روسي
هڪ غزل فرمائي ٿو:

ما برون را نه ٽنگروم و قال را، ما درون را ٻنگروم و حال را.

سندس خيال موجب، ”حال“ خدا تعاليٰ وٽ مڃيل آهي.

جڏهن ”حال“ دائمي صورت اختيار ڪري ۽ مستقل ٿي وڃي، ته اعليٰ

منزل کي صوفين جي اصطلاح موجب ”مقام“ مڃن ٿا.

مٿي جي شاعرن به ”حال“ ۽ ”قال“ پنهنجي پنهنجي معنيٰ چڱو سمجهايو آهي.

پر ”مقام“ لفظ شايد ڪنهن استعمال نه ڪيو آهي. مثال:

جوکي چالون چال، پر لاهوتي ٽنگي ويا،

عو هلي ويا حال ۾، هي نايبو مٿي قال،

مٿي مٿي منهنجي حال، جو حال نه ٻو هڪ مون. (سچل)

طهـ وراً تعالقي چو، چندين ٻيٽو چال،

”وَقَاهِر رَهْم شَرِاباً مَهْوَرًا“ نالنگا ٿيا لاهال،

حاصل ڪري حال، تالون چڙا ڪاٺڙي. (بيدل)

جان ”جان“ مطلق معو نه ٿيون،

قرب نهين وڃ قال. (بيدل)

وہ وہ ہمار دہان پھریان چمکن،

قال گيسا، گيسا حال. (بيکس)

- يعني باز جي ڇهرن جي وڻندڙ آواز ۾ اهڙي جاذبيت آهي، جو هڪدم قال کي

مٿي حال پيدا ڪري ٿو. ان جو اثر سطحي نه آهي، بلڪ ايترو گهرو آهي، جو

پنهنجي طاري ٿئي ٿي. مطلب ته هي اهو محبوب آهي، جنهن جي ادلي ادا ۽

اشاري تي دنيا ۽ ماڻهوءَ وسرو وڃن. نه رڳو ايترو، پر ٻيئي جڳ، وجهه وارو ڪري،
 لاعلمي محبت جو جوش ۽ جذبو جاڳي. هيءَ اها عستي آهي، جنهن جي در تي
 وليءَ وڪاڻل هجن:

”بيڪس“ چاهي! دو تنهنجي تي وٺن وليءَ وڪاڻل.

”بيڪس“ پنهنجي محبوب کي بستِي پوشاڪ بهرائي ٿو. ٿي سگهي ٿو ته کيس
 اهو رنگ وٺندو هجي. پر چون ٿا ته اڳي هندستان ۾ راجپوتن ۾ دستور
 هوندو هو ته جڏهن هو ڪنهن لڙائيءَ لاءِ تياري ڪندا هئا، ته ڪيري پوشاڪ
 پائيندا هئا. جنهن جي معنيٰ اها هوندي هئي ته هو گويا ڪنهن مهراب جي ٻاڪر
 وٽان ٿا- پوءِ مهت يا موت، يا ڪندا يا ڪوت ۾ پيا هوندا. سو، هي معشوق به
 ڪيري يا سونئي پوشاڪ پائي نڪري ٿو- انهيءَ مطلب ۽ سواد سان، ته جيڪو
 سامهون اچي، سو شه ڪاٺي ۽ مات ٿئي. ازان سواءِ بدت جو سيلو هندستان جي
 ڪنهن ٻيڙي جي درگاهن ۽ ديوتائن جي سندن تي لڳندو آهي، جو ويساڪ جي
 مهيني ۾ ساري گذرن بعد ٿيندو آهي، جنهن ۾ سرفن جا عيدا گل ماڻهو پٽا طور
 ڏيندا آهن. هتي اڃا به ڪن هنڌن تي اهو رواج آهي، جو طبيعت جي خوشيءَ ۽
 شڪستڪيءَ لاءِ هڪ نيڪ فال آهي؛ ڇاڪاڏ ته ان کان پوءِ بهار شروع ٿئي ٿو ۽
 وڌندو رهي ٿو. معشوق جو حسن به عاشق لاءِ هميشه وڌندو رهي ٿو، ۽ وڌڻ
 گهرجي. ”حافظ“ ان کي ”حسن روز افزون“ سڏيو آهي:

من از آن حسن روز افزون که يوسف داشت دانستم،

که عشق از پرده عصمت برون آمد زليخا را.

”فرهنگ آصفيه“ ۾ ”بست“ جي ٻين معنائن سان گڏ هي به لکيل آهي ته
 ”انصاف جوش افزا و تشنگ انگيز ڪم آڻي ڪا موسم“. ٻين لفظن ۾ اها رست،
 جنهن ۾ روح جو راڳ لاءِ ريل ڌڻي ۽ حسن جي ڌڻي لاءِ هر هن چيلا ڪري.
 محبت آهي ته اهڙيون ۽ ايتريون ڳالهيون فقير صاحب خيال ۾ رکي، پنهنجي
 جان جي بلوه نعمانيءَ جي تعريف ڪئي آهي.

سندس معشوق چيرو يا شمار پائي ٿو. ”فرهنگ آصفيه“ جي صاحب ”چيرو“
 لفظ چرون هيٺيون معنائون لکيون آهن: ”زخمو، شڪار، نشتي، اڻڪ قسم ڪي
 مڻش پگڙي. بعض فارسي شعرا به اهي چيره باندها ڪم. بڪارت، دوشيزگي ۽ بڪار.“
 از انسواءِ لکي ٿو ته بيگمات چيري کي ”ويد ۽ ڪير يا معالج“ جي معنيٰ ۾ ڪم
 آڻينديون آهن. حسن اتفاق اهو آهي جو فقير صاحب جي ساڄن جو نالو
 ”بڪرتا لعل“ آهي. ”ڪنڇيو“ هڪ سنيڪرت لفظ آهي، جنهن جي معنيٰ آهي

باعضوت چوڪري، مطلب تہ ”بيڪس“ جو محبوب نہ فقط ھو، ڳوٺ ۽ روزافزون حسن جو مالڪ آھي، پر ساڳئي وقت معصوميت جو جسمو پڻ آھي، جنھن جو ديدار هر درد جي دوا ۽ جنھن جي پاڻ هر مرض جي شفا آھي، ۽ جنھن جي ذات کيس دنيا کان تڙڪ ڪري، طالب الموليٰ ڪري ڇڏي ٿي، ۽ جنھن جي در تي وليءَ ۽ سوالي آھن.

”بيڪس“ جي شخصيت

صوفي بزرگ مرقوم جي مذهبي مت ۽ پند توڙي ذات ذات جي چوٽ ڇات کان بلند ۽ بي نياز ھئا. سندن دروازو غريب خواھ ھئي، ھندو خواھ مسلمان، ھنسي لاءِ ھڪجهڙو کليل ھو، سندن نظر ۾ سڀ انسان برابر، ھڪڙي ئي خالق جي جوڙ ھئا، سندن اھڙن ترڪ ارادن ۽ اعمالن ڪري ماڻھو وٽن ڇڪجي ايندا ھئا، ۽ ھرڪو پنھنجي منزل آھر انھن کي پنھنجو سمجھندو ھو. ھي ”صوفي لاکولي، ڪوٽ پائينر ڪبير“ شيخ محمد اڪرام، پنھنجي ڪتاب ”آب ڪوثر“ ۾ چشتي خاندان جي ھڪ مشھور بزرگ، شيخ ڪليم الله جون مافوقات ذليون آھن. ھڪ ھٿ فرمائي ٿو: ”در آن بايد كوشيد كه صورت اسلام وسيع گرد دو ذاكرين ڪثير“۔ يعني ڪوشش ڪريو جيئن اسلام جو دائرو وڌيڪو ۽ وسيع ٿئي، ۽ ذڪر ڪندڙ گھڻا ٿين. ٻئي ھٿ فرمائي ٿو: ”در آن بايد كوشيد كه اكثر اهل دول از دنيای دون دل ڪنند، دل بطرف عقلي پيدا ڪنند۔“ قصد ڪيڏ ڪيڏ ڪيڏ مخلصان، شايد از سير دنيا پرستي ”برخيزند“۔ يعني ڪوشش ڪرڻ گھرجي تہ دنيا دار ۽ ماديڪار ھن فوج ۽ دولت دنيا کان منھن موڙي ۽ دل ٻلي آخرت ڏانھن لاڙو ڪن، ۽ ارادو ڪريو تہ اوهان جا دوست دنيا پرستيءَ کان دل ڪڍن، ساڳيو بزرگ پنھنجي وڏي خليفي کي ھيئن ريت لکي ٿو: ”صلح با ھندو و مسلمان سازند۔ هرڪه ازين دو طرفه ڪه اعتقاد بشما داشته باشي، ذڪر و فڪر مراقبه و تعليم او را بگويند ذڪر بخاصيت خود او را، و رجليه اسلام خواھد ڪشيد۔ و باغير معتقد، اگرچه سيد زاده باشي، تعليم تہ بايد ڪرد“۔ يعني ھندن ۽ مسلمانن سان ٺاھ ڪرڻ گھرجي. انھن ٻنھي فرقن مان ڇڏو تہ اوهان ۾ ارادت رکي ۽ لاڙو ڏيکاري، تنھن کي ذڪر فڪر ۽ مراقبي جي تعليم ڏيو ۽ تلقين ڪريو، ڇاڪاڻ تہ ذڪر پنھنجيءَ خاصيت ۽ اثر جي ڪري کين پاڻھي اسلام ڏانھن ڇڪيندو، پر جيڪڏھن ڪو اوهان ۾ اعتقاد نہ رکندو ھجي تہ کيس تعليم نہ ڏيو، ٻيو توڙي اھو سيد زادو ھجي.

عين دين افندي قنوي، سند ۾ صوفين ۽ ڳوٺن پنھنجو اثر پيدا ڪيو. سچي سريست ڇوڪ شريف، شاھ لھري، نصير فقير، سائين قطب شاھ، ڪنڊڙيءَ ۽ روهڙيءَ ۾

جان الله شاه، بدل، بيڪس۔۔ مطلب ته هر هڪ درگاه تي، الهه عجل ته چئبو،
 پر قابل فاضل هندو، جهڙوڪ اترسٽر، جي، ٻرويسر ۽ پونسپال، اچي پنهنجي عقيدت
 جي جيئن جهڪائيندا آهن. ڇاڪاڻ ته انهن ٻڙن جي رهڻي ڪهڻي اهڙي هئي، پر
 منجهانن ڏوٽيءَ جي ٻوه به ٿي آئي، ۽ سندن اخلاق ايتريقدر بلند هو، جو ماڻهو
 ٻارن ۽ ٻين ٻڙن کان گهڻو هٿڪ ۽ حجاب جي وٺڻ ايندا هئا. اڄ به انهن درگاهن تي
 اهڙي ئي رجوعات آهي، نه رڳو ايترو، پر ڪن هندو صاحبن به اسلام توڙي اسلام
 جي بانيءَ ۽ ٻين برگزیده غسٽين لاءِ بيحد خوش اعتمادِي ٻڌا ٿي، جنهن جا ايتڪ
 مثال موجود آهن. ڪن جو ڪلام به موجود آهي، پر ملوالت جي خوف کان
 هڪڙن مثالن تي اڪثفا ڪجي ٿي.

ڪجهه وقت اڳ ته قاضي محمد هاشم، ساڪن روهڙي، وٽ قلمي ڪتاب ۽
 رياض ذبح ويس. ڪتابن جا ورق اٺائيندي، هڪ صاحب، منشي چنداسنگهه،
 متخلص به ”مفتون“، جا به ٿي غزل نظر چڙهيا، جن مان هڪڙو حضرت علي عليه السلام
 جي شان ۾ آهي، جو هن هيٺ ٻڌي ڪجي ٿو:
 دوش سي آمد به گوش از طاهر سينا صدا

الغلي مفتاح ابواب الڪرم وال آهشدا
 قاطع نسل دغا و قاصع اصل دغل

مندر و خصم الڪن و مرحب ڪشي و غير ڪشي
 حامي دين و ناصر اسلام اوست

ڪاشف رموز هدي و شافع روز جزا
 سينه اشوار بيد طيفت نيسام تيسر اوست

درد دل ڪفار و مرتد خوف او ڪرده است جا
 در صفا جي جا گرد بزمود هر دليري ٻڌلتن

مرد و ربه پشور آن ضرغام سيدان و غلام
 من چه گويم وصف آن مصباح بزم معرفت

”عمل آئيني“ نازل شده در شان او از ڪبريا
 عزت ديگر اخوان، نظر ”مفتون“ ائين پس است

چاڪرم درگاه توست و منقبت خوان شما
 ماهوار رسالي ”نئين ڪشي“ حيدرآباد، جي مئي ۱۹۵۵ع واري پرڳي جي

منجي آئي ٿي ”ٽريڪاٽ“ جي عنوان سان ۽ ڪافيون چيو آهي، جن مان هڪڙي
 هن هيٺ عرض ڏڪجي ٿي:

(حضرت درگاه جھوک شريف جي هندو پريڏن جو ڪلام -
مرحوم سائين هريرام صاحب ”مسڪين“ - (راڳ ڏاناسري)

هر جا حق موجود، ڇاڪي ساه سڀڪائيا،

هر تر، تر هم ايڪ ٿيوسي، غير هئا ناسود...

”انا احمد بلا ميسي“، محض ٿيو مستود...

”و نحن اقرب“ حق پوئي، موني مير سجود...

جامع جامون جلوه خدائي، ويڙا وهن وجود...

”مسڪين“ موج، وڙهائي معنيٰ، رڳ رڳ ٿي آسود...

پو مثال - فقير ايسرداس روڙي واري جي ڪافي:

اگر هل عل، جي ڪل گل، ٿي جو نور نوراني،

نئون وڃي نئين لايوسي، ڪڙ ڪر تاج پاهوسي،

الله دا بار چاهوسي، لڳي جيءَ ۾ اريشاني،

اڪيون تنهنجون ڪاريون ڪاريون، ڏين ٿيون نام جان تجليون،

جسمن بادل ٿين بجليون، پٺيون پاڪ پيشاني،

پٽيون عيت ڪڙ ڪڙيون لڙي، ويءَ مان ڪهڙا مائي،

ڪڙي موسل ڪڙي رائي، ميه ڪاڻ آه مستاني،

چوي ”ايسر“ اما ڪافي، ڪندو ڏور موني معاني،

سچو سچو ٿيندو شانعي، مرشد شاهه جيلاني،

”پيٽس“ ۾ اهڙي ئي ازراڳ جي گهر ۾ جنم ورتو، ۽ سندس حساس طبيعت

اهڙيند ر اثر پذير ٿي، جو ڪن ڳالهين ۾ تر ٿي ڪاڻ ۾ ۽ قدم اڳتي وڌي ويو.

سندس سڀ منظور نظر هندو عار، سڀ ڌرم باقاعدي ملهائڻ ۾ ايندا هئا، هوليءَ جي

سوئي تي هولي ٿيندي هئي، ۽ سڀ گڏجي ڳائيندا وڃائيندا هئا، جنهن جو ذڪر

”پيٽس“ جي هينءَ ڪافيءَ ۾ ڪيل آهي:

(ڪافي روپ هوري)

جسئون مين پنهاري، نت نت سچان آتون.

عطر عنبر مين مشڪ بليسان، پينا آوا ميري پار...

هر گهٽ هوري ڪيلن زوري، سُرخ سر دستار...

جاما پوئي پار ڪريندا، سر چيردا گلزار...

باز سڙندا طيل طيسورل، آپ بچاوتدا پار...

”پيٽس“ هوريءَ پار ڪليندا، هر ڪوچي بازار...

بست جي مٿن ۾ بست پنهنجي منهن ۾ ڏاڙهي هٿ ڏيکاري ٿو:
 ويس بست ۾ ڏٺو ڏيکاري، گهٽ گهٽ تنهنجي نين خماري،
 شان رکيو تو شاعري.

يسوع بست ڪيو چوڌاري، ڪاٺي ڏاڙهي، ڪاٺي مٿي مٿي،
 مٿن عجائب آهي.

بي هٿ فرمائي ٿو:

(ڪاٺي روپ بست)

پينا بسوتي ڪرويس آيا، آب عجيب رنگ لڏيا
 جاما زرد بسوتي ڪيٽس، رخ گلابي پسايا...
 دست ڀريلا سميت والا، آئون خنجر لڳايا...
 تين ساهي بخوتي خماري، مڪين سار مٽايا...
 موڪل ٽوڪ ابرو ڪمان، سين تين مهر پٽايا...
 "بيڪي" وٽ ڦٽا بسوتي، "بيدل" سرب مٽايا...

فقير صاحب جي انهيءَ برتاءَ ڪري، ان آرگرمينٽ ڪجهه ڏينهن جي ذات پات جو
 سڙهو ڏنو ڪونه هو، پر سڄي شهر ۾ هندو مسلمان ڀائرن وانگر هٿ ڇڏي
 ڪو ويجهو ڪونه هو. شادي غميءَ تي ڪجهه سان برادريءَ جو پير ڀريندا هئا،
 اونهاري ۾ درياءَ ڀر تي گڏجي محفلون ڪندا هئا. محترم سادو واسواڻي، پنهنجي
 ڪتاب "Desert Voices" ۾، سنڌ جي مسلمانن ۽ هندن جي ڀاڻ ۾ خوشگوار
 تعلقات جي باري ۾ هن ريت رقم طراز آهي:

"اڄ کان گورو زمانو اڳ، هندو ۽ مسلمان ڀاڻ ۾ سا ڀاڙيري ئي
 رهندا هئا، ۽ ڪجهه ئي اهڙو اعتبار هوندو جو جيڪڏهن ڪو هندو اتفاق سان
 ٻاهر ويندو هو ته ڀاڙي واري مسلمان کي پنهنجن ڀارن ڀڄن جي هارت ڪندو هو،
 هندو، مسلمان، مڪين سان سڄائيءَ ۽ مڃاڻيءَ سان هليا، ۽ مسلمانن هندن جي
 چوڪيداري ۾ ايمانداريءَ سان ڪم ڪئي. شادين جي سرفن تي ڪجهه وٺ ڏيندا
 ويندا هئا، ۽ هندن کي مسلمانن اهڙن موطن تي ڪجهه سڌو ڪهر ڏياري
 موڪليندا هئا. محرم جي موقعي تي هندو باقاعدي ٻڌر ٻاڙ ڏيندا هئا، ۽ مسلمانن کي
 شريت ڀڄاريندا هئا، نئين چاول ٻار کي قابو ڏانهن دعا پڻ لاءِ کڻي ويندا هئا.
 هتي جي ستن، درويشن ۽ ٻين کي هندو ۽ مسلمان عزت جي نگاهن سان
 ڏسندا هئا، ۽ ڪن درگاهن تي مسلمانن ۽ هندن لاءِ پاڻيءَ جو انتظام ئي هڪ
 هڪ هو. جي هٿ اڃا به شهري اڳ کان آيا رعبا آهن، تي هن وقت به سندن
 تعلقات ڏاڍا سا آهن."

مذڪور ڪتاب ۱۹۲۲ع ۾ ڇپيو آهي، پر عيني ان کان پوءِ به هندو ۽ مسلمان ڏاڍي ذوق شوق سان گڏ ڪٿيندا رهندا ۽ ڳائيندا وڃائيندا هئا. روهڙيءَ جو شهر چڱو موچارو اڀريو. سکر هيو. مڪو گهر عشق، عاشق ۽ معشوق کان خالصي ڪونه هيو. گویا ذاتيا جا شعر ۽ نظم، حرص ۽ عوس، حيران ڀرسان ئي پاسي ٿيا. اها روئينداد پاڪستان قائم ٿيڻ تائين رهي، جيتوڻيڪ اڳي کان گهٽ. تڏهن به، جڏهين مسجد منزل گاهه جي سلسلي ۾، سکر شهر ۾، ڇو پنه درياهه جي ٻي ڪنڌي تي آهي، فساد ٿيو، خونريزي ٿي. هندن ۽ مسلمانن جي پاڻ ۾ ڇڪتاڻ ۽ متاثرت پيدا ٿي، ڪروڙن جو مالي نقصان ٿيو ۽ گهڻيون اڀي پها ڄاڻيون ٺٽ ٿيون، ڪو -هٻ ڪونه. هر ڇو ان جو اثر ساهون واري شهر تي نه پوي، پر پوءِ به روهڙيءَ ۾ ڪنهن به قسم جي ڪشيدگي ڪانه ٿي، ۽ هندو-مسلمان اڳي وانگر گهر-ڪنڊ رهيا. هنئر به، خواجہ غريبنواز احمدريءَ جي عرس جو ناز سان جا عيتان ويل هندو ڀائر هر سال ٻيا موڪلين. خليفو سبھان بخش راوي آهي ته اڄ ڏينهن تائين دهليءَ ۽ ٻين هنڌن تي، هر سال ۱۰-۱۱ ذيقعد تي، هتان ويل صاحب ”بيدل“ ٿيندو ڇو سڀا واقعي لڳائيندا آهن، ۽ جيئن انهيءَ موقعي تي هت سندس ڪلام چيو ويندو هو، تيئن عادت به اهو سلسلو جاري آهي. اهو آهي بزرگن جو اثر:

”بيدل“ ۽ ”پڪس“ جو ڪلام موسيقيءَ جي مڙني اصولن تي پورو آهي، ۽ ان ۾ سوڙ ۽ گداز، محبت ۽ مڙهيءَ جو عنصر شمار ڪيو آهي، تنهن ڪري نه فقط سامعن کي حفا ٿيندو هو ۽ سندن شعر ملندا ٿيندو هو، پر انهن سان سڀڪو پنهنجي پنهنجي ڀرپور جي اندر ۽ تصور ۾ محو ٿي ويندو هو. ڪي ته وري راڳهندڙن کي سُر وائڻ ۾ مشغول هوندا هئا، جي پوءِ رفتي رفتي پاڻ به راڳ جا چنگا ڄالو ٺاڻ ٿيڻ. هن بزرگن جي محفلن ۾ وقت جون شڪل راڳيون بهائين ۽ اينديون هيون. اڄوڪي زماني وانگر، نه ملاوت هئي ۽ نه وري ڪنهن راڳ جي مڪا ڄاڻو ٿي ذاتي ويندي هئي. انهيءَ جو اثر اهو ٿيو، جو روهڙيءَ جا ماڻهو، دنيا خواجہ وڏاڻن ۽ ڳالهين کان مشهور ٿي ويا: هڪ ڌڻيءَ ۽ ٻيو ڳائڻ، ٻاهران ڪو به ايندا هئا، ته به عتي چرڪي ڳائيندا هئا. اهو ڪلهه جيتوڻيڪ اها ڄاڻ پنهان نه رهي آهي، پر تڏهن به مڪو ڳائڻو آيو، ته وڏي خيال ۽ ويچار سان ڳائيندو، نه مٿان ٿڌو ٿڌو ٿي پورو نه پنهان.

هيون بزرگن جي رهنمائيءَ ڪلهيءَ کان ڪيترا هندو متاثر ٿيا، ۽ ڪن انهن مان گهڻو ئي ليض ورتو. چون ٿا ته انهيءَ سمي خود روهڙي شهر ۾ به چڱا هندو درويش هئا. جهڙوڪ ٻائي وڻهار، ٻائي ڀارو شاهه، ٻائي ايسرداس وغيره.

محترم سادو واسوالي پنهنجي ڪتاب ”The Vision of a Village-Singer“ جو فٽر ”بيڪس“ جو ذڪر ڪندي فرمائي ٿو ته ”هڪ دفعي سڀني جي سوچي تي درگاهه تي ويس. آئي هڪ هندو عورت پنهنجي يمار پار ڪري کڻي آئي، صرف الهيءَ اعتقاد سان ته کيس خواب ۾ آيا، مانڊو ۽ هدايت ڏيندي ته ڪيئن ۽ ڪهڙو علاج ڪجي.“

محترم سادو واسوالي، پنهنجي ڪتاب ”Desert Voices“ ۾، هڪ ڀيرو واقعو بيان ڪيو آهي، جو فٽر صاحب جي شخصيت ۽ شاعريءَ جي مقبوليت تي روشني وجهي ٿو. فرمائي ٿو ته ”هڪ دفعي هڪ ڳوٺ ۾ رات جو رهڻ ٿيو، منهنجو انتظام اڪائي ۾ ڪيل هو. مان، پنهنجي معمول مطابق صبح جو چئن بجي سهڻي آئس. منهنجي آئس کان ٿورو پوءِ پاڙي مان هڪ هندو جي ڀارڻا جو آواز ڪٿي تي پيو. الهيءَ دوران ۾ هن صاحب ”بيڪس“ فٽر جي ڪافي ڏاڍي سٺي ۽ مٿر آواز مان آلاپڻ شروع ڪئي. رات جي وڏي ۾ هر هڪ لفظ چتو ۽ سوتر نمولي ۾ پڌڻ ۾ پئي آيو. مون کي ڪن وقت جو لطف آيو، سو هڪ ته ويجهي ڇڪ نه ورتندو، ٻيو ته ان جو بيان ڪرڻ مشڪل آهي، ڇو ته ”بيڪس“ جو ڪلام محض راڳ آهي، سو لفظ پڌڻ لاءِ آهي، ۽ نه پڙهڻ لاءِ.“

بيڪس جي شاعري

”بيڪس“ فٽر، هڪ لائق نبيءَ جي لائق پٽ وانگر، پنهنجي نبيءَ جي نقشب قدر تي هلڻ جي سڪن ڪوشش ڪئي، ۽ سندس معاشرتي خواهر معاشي زندگي اهڙي ئي رهي، جهڙي سندس والد بزرگوار جي هئي. ”بيدل“ جيان، هن به دلدار شهباز کان روحاني قبض ورتو. چئن هن درگاهه تي پهچڻ کان پوءِ شهر جون شروع ڪيو، تئين هن به ڪيو. اچيئن هن حقيقت کي پهچڻ لاءِ مجازي عشق جهڙي ڪري ورتو، تئين هن به ڪيو. هر جيڪڏهن غائر سان ڏسيو ته معلوم ٿيندو ته نبيءَ جيترو ضابطو هن تي ڪونهيس، ڪڏهن ڪڏهن ٻاهر ڀاڱ ڪڍي ٿو، ۽ مجازي عاشق وانگر، ڇوڙي ۽ تڪليفن جي شڪايت ۽ جدائيءَ کي جلد ختم ڪرڻ جي تمنا ڪري ٿو. — پر هڪ ڀيرو ڪي ’برهه بهاري‘ به ڇاپڻا سڏي ٿو. محبوب کي منت ڪري ٿو، ۽ انهيءَ بيماريءَ ۾ کيس ’بهونا‘ نه سڏي ٿو، ڇو هن کان اڳ گهڻو ڪري سنڌي شاعرن جو شيوو نه رهيو آهي، ۽ هاڻي وقت دفين جي به شڪايت ڪري ٿو. مثلاً:

(ڪافي روپ آسا يا سورٺ)

ازمحررم رُسن نه يار، آءُ ته ٻرچئون ٻان ۾،
 حال واقف يار همدوم هُج هميشه همقدم
 دم نه هڪڙو ٿي تون ڌار،
 ڪيئن ڪيڏهه جاني جدائي، مون سان چو ڪيڏهه يوفائي،
 انسانءِ مولا جي نه هار،
 عيۃ رفيعن راه ماري، تن ۾ تنهنجي طلب طاري،
 اڪڙيون تنهنجون گل انار،
 ”بيڪس“ ٻيوس ڇا ڪري، جو تولد دمدم ٿو مري،
 توتئون صدقي وار وار.

(ڪافي روپ ڪلان)

ڪر نه جدائي يار، گهوريو وڇوڙو، وڙ تون
 درٻار درد جو دل ۾، وهي تارون تار،
 ڪر نه مون سان مامرو، صورت جا سينگار،
 لڏا ماڻا ڇا ڪين، مٽن جا مٽن تار،
 دم پڌر ٿي دٻيا ۾، گڏ ٿي پار گذار،
 عيت هٿ هُج هٿين ۾، دم نه ٿي تون ڌار،
 ”بيڪس“ عشق اندر ڪيا، غمازي غمگزي دار.

هڪڙي هنڌ فرمائي ٿو:

سج الامو يار ٻيڻ سان، مون سان ڪوڙ ڪمايو تو،
 يار جادوگر ”بيڪس“ سان، هيءُ وه جو ٻيڻ ٺاڙو تو!

ٻئي هنڌ فرمائي ٿو:

جلي ٿي هيءُ جان، جيڏيون! سڄڻ کسي سمجهائي.

ٻئي هنڌ فرمائي ٿو:

”ڪير“ ڪون ڪوئي سمجهاو، ميري اس شام دل ٽپي،

ٻئي هنڌ فرمائي ٿو:

”ڪير“ ڪول آيو، آتيا سان ڪيا ڪرنا،

اي سانورا سڄڻ ميرا، خدا ڪولون ڪي ڪُج ڏرنا.

ڏکي هس جان جي ميرا، سڪي لاهرس تن تيرا،

گلي ۾ رين دن ٿي، اءِ دلبر ديان ڪي ڏرنا.

”پيڪس“ رتو آترو پيوس، هاري دلڙي ٿو لي ڪس،

نه ماڻا ڪو ميسرا ڄاڻي، اڪي دلهر غائب ميسرا.

اڳئين طبقي جي شاعرن جو ڪلام موسيقيءَ تي موزون ڪيل آهي، تنهنڪري ان ۾ عربي عروض واريون ٻانديون ڪيائين، البت قافيي جو خيال رکيو ويندو هو، سو به ڪالين ٿوڙي ڏوهيڙن ۾، ان جو نمونو ٿرالو هو. پر ”پيڪس“ نه ٻولي، جي پنڌن کان ئي پاڻ کي آزاد رکيو آهي. مثلاً:

نام مناسب ڄاڻي توکي، ”پيڪس“ سان پيرواهي.

هن ڪافيءَ جون ئي مصرعون سنڌي ۽ ٽي سرائيڪي آهن. اهڙيءَ طرح، علي بن ڪافي سنڌي آهي، پر ان ۾ ڪي ڪي سرائيڪي لفظ استعمال ڪيا ويا آهن:

مون سان ڄاڻي جادو لايو تو، دلو زلف ۾ لڌايو تو.

اهڙيءَ طرح، علي بن ڪافيءَ جو ٿلوءَ سنڌي آهي:

ڇاڪوڻ وڻي وڻن رات، ڪڏهن پڙچندين پيارا!

پر ان جون ٻه مصرعون پنجون فارسي آهن:

(۱) ياد يگران نشستي، دست از پير شستي،

بينما ناله خود شگستي، ديدار ده خدا را.

(۲) ڪردني مطا فراق، شب روزينه چاڪر،

فرموده ملاڪر، گاهي نما نظار.

پر ڪن مصرعن ۾ اڌ فارسي ۽ اڌ سنڌي آهي. مثلاً:

احوال ما بين ٿيو، چين در چين چين تو،

گاهي شوي توڻ تو، دل جا سچن سونهارا.

اهڙيءَ طرح، جڏهن وقت مٿس جذبو طاري ٿئي ٿو، تڏهن سنڌي، سرائيڪي،

اردو، سنڌي، فارسي، عربي ۽ سمسڪرت ٻولين جا لفظ ٻانگهڻن ابتياز جي ڪم

آڻي ٿو. اها ڳالھ، اوليءَ ۽ زبانداريءَ جي نقطہ نگاه کان البت معيوب آهي، پر

هيءَ ذريعي انهن کي سلائي، اهڙي نموني هٿس ڪري ٿو جو انهن ۾ پاڻ زياده

رس ۽ مبالغو پيدا ٿئي ٿو. بعضي ڪن لفظن کي پاڻ ۾ ملائي، نوان اصطلاح ٺاهيا

اٿس، جن پاڻ اوليءَ ۾ اٿارو ڪيو آهي.

شاعري جذبات ٺڪاريءَ جو ٻيو نالو آهي. شاعر ئي جڏهن وقت جوڙو جذبو

طاري ٿئي ٿو، اهڙوئي لفظ يا اصطلاح سندس ذهن ۾ ظاهر ٿئي ٿو، جيڪو سندس

”اهي“ جذبي جي صحيح ترجماني ڪري ٿو. ”پيڪس“ پاڻ جي جدائيءَ جو بيان،

جڏهن ڪي هو ”برخ“ مڏي ٿو. اهڙي خوش اسلوبيءَ سان ڪري ٿو، جنهن ۾

سندس مقصد جا ٻئي پاسا روشن ٿين ٿا. فرمائي ٿو:

(۱) بره بازار جي شن آڙي هڪ پٿاري بي غلي من خوري.

(۲) گڏي موسم خزان والي آيا بره بهار.

(۳) فضل ٿيو توڻو بره ڪيو باران.

(۴) آئي منڊ مياڻ جي بره ڪئي بوسا.

"فرهنگ آندو" وارو "بازاري" لڏا جي معنيٰ عين ريت نڪي ٿو.

"بازار جي نسبت رکڻ والا علم معمولي بازار کي پئس والا بي اعتبار".

"پئس" جي "بره بازار" ۾ ڪڍي وسا آئي حافظ شرازي جيڪو

جمال غياثي بيت ۾ آندو آهي سو لڳ يڪ فقير صاحب انهي هڪڙي اصطلاح.

"بره بازار" ۾ ادا ڪيو آهي.

من از آن حسن روز الزون ڪه بوسا داشت دانستم.

ڪه عشي از پردہ عصمت سرون آرد زليخا را.

انهي ڪري بره لاء تعا ٻڌ ڪري ٿو.

داند ار تسون دلاون آڌار هي گداگر.

پڄڻين بره بهادر پنهجي ڪرو جا ڪي ٿو.

ازان حواء فقير صاحب سوز ۽ اثر پيدا ڪرڻ خاطر ڪي پنهجا اصطلاح ۾ ٺاهيا آهن.

جي بندس ذهانت ۽ طباعي جو روشن دليل آهن مثلاً:

(۱) محبت ماريو مسڪين ڪي "پڪس" بره پڄاڻين ٿو.

(۲) وڃائي درد دما سون پنهجا پارا ڪٽهائين ٿو.

(۳) تون قادر قلندر بهرچام صاف.

الله لڳ ڪا پغشو ڪي سوائي.

(۴) تن تن جهنگندا دل تون دلور گهٽ ڌڪ کان دي ڏور.

(۵) نيسن دے گهوڙي دوڙاڪي سريتجان ڪا بندے هو.

(۶) درد دما تون ڪيون دل اندر تازڪ سان اڪو ٺاڻو سون.

(۷) "پڪس" نسبت منجهه قلم جي سُر سون جو ڳاڻو سون.

(۸) ڏور ڌڪن جي من منهنجي ڪي سون سان تون ساهين ٿو.

"پڪس" پنهجي والد بزرگوار ڪي استاد ۽ برشد ڪري ورتو هو ۽

چڏهن چڏهن ڪيس تڪليف ٿي ٿي نڏهن نڏهن ڪيس مدد لاء سڏهائين ٿي.

جيئن تو فرمائي ٿو:

(۱) "پڪس" بديل ڪون لڏي محبت واري مار.

رانجهون والي راز، ميڏا من موهيا

- تخت عزارے دا شاه سيلاني، جهنگ سيلان آيا جاني،
 منور وچ منجبال سالون حاصل موهيا،
 غوان رزان مارڪي سالون، بغيرش هے بار امان نوکي،
 بينخدودي دا بار، سر اساتے صاحب سويلا،
 منور ساڏا من پلايا، عشقے ڪيے فرش تي آيا،
 "بيڪس" - سوز گيدان دل دا چاهيا دويلا. (بيڪس)
- (۴) آج يه غوري دين آيا، سمين رنگ پورنگي سجايا، (بيڪس)
 "بيڪس" - غوري بار ڪيندا، هر ڪوچ، بازار. (بيڪس)
- (۵) بشريت دا ڪر سھانا، آي گيا افواهون، (بيڪس)
 بازي عجيب بنائي، آدم نادر قرا ڪيے، (بيڪس)
 سمين سمين سمين، ڪرڻ لئي، ٿي آيو انسان، (بيڪس)
 بنائي مار صورت جو، ڪهڙا تون لک لکائي ڪر. (بيڪس)
- (۶) آهيان اسواڙ عجائب، ٿي آهي انسان،
 ٻانهي ٻولي ناهين ڪا، سارو سر "بجان" ...
 توح نبي، جي ويس من، تار ڪير ملوان ...
 آهيان ابراهيم ٿي، باهر ڪير بيتان ...
 بيڪ بيتاني عيسائي، اڏائين آسمان ...
 "بيڪس" نالي ٿي ڪي، سجدو سڀوتان ... (بيڪس)
- آهيان پاڻ الله، عشقون ٿو عبد سڏيان،
 منڙي ٻانهو ٻانهن جي، هٿ غوس شاهشاه ...
 منڙي مالو مان، وهان ٿو، هٿ دهشت جو دريا ...
 "الانسان سر" وائاسر، عشاقن آگاه ...
 "بيڪس" رک تون دل من بلڪل، وحدت جو ويساه ... (بيڪس)
- (۷) بخش سيمڙي تقدير، رانجهون سائين،
 در ٿيڙے تے آهي وڪائي، هي "نظارڙي" غير ...
 لان آتان ٿيڙي آهيان، دلبر دانگير ...
 چيندي مرندي سر نه ووسي، خوب ٿيڙي نصير ...
 ٿيڙي رانجهون ڪونه ڪوسي، دودمندان دي دل ٿيڙي ...
 حسن حيرت وچ "بيڪس" وسندا، سالڪ چور سويلا. (بيڪس)

هم حاضری دیران سیرانار تو شیر شایسته حضرت
 رشتد گریم پر مغاناریم کشش ناسیده الی لا یستدریج
 من قحطانه با کوهست باد روانه هزار ششده نامیرد ایت
 سادگان در پر معرفت کارخان قند کس رستم و شای
 کلبا ضویر صورت دهم و من ایتقام میرد وقت
 بیایر یار یار دیشتر دوشده شیر کشته روز قیاس
 بوقت نیم روزه در کوه برداشتی سیاه لاله
 سگین یکس قلم کوهستان دهم اوش تمان از نیا
 و کلبا ششده نام میرد فی تقویم رستم میرد قیاس
 شد و نگاه صاحب کبریا ناصونیا ناستراجه کلان
 سرگورده بی سوزان قدس سره و خنجرم نریا
 اوش نایم لاله لاله بر کاه رستم و دیدار ششده

ڪهڙي ڀيئي تفسير، مٿين ڪٿون ڄاڻاب سائين!

روز ازل ڪٿون در تڙيءَ ڏي، مٿين ڪنڙڪ هير...

اٿائون اٿائون باد اٿان ڪٿون، سڀا ٺيڙي تصور...

ڄڻان چڪر ساڙيءَ وچ ايتوڻ، تير لڪيرما ٺهڻو...

”ايڪس“ پٽڪ عشق واليان ڪٿون، پهل گشي تدبير... (ايڪس)

مٿين ٿورن مٿان مان ڏسبو ته ٻنهي صاحبن جو نه فقط خيال ساڳيو آهي،
ور ان جي اظهار جو طريقو به نڪ ڀڳ هڪجهڙو آهي.

”ديوان بدل“ جي ڇهڻ ڪان پوءِ ڪٿون چيو ته هڪڙي ڪافي تقرير ٺاهي
جي ڇهڻي ويئي آهي، سو ٻئي ڇاڻي وقت اها ڪٿون گهرجي. ”ديوان ايڪس“
مرتب ڪرڻ وقت ڪاٺس اها ڪافي ٻاهي ويئي، اها ڪافي پهرئين ڇاڻي جي شعري
نمبر ۳، صفحي ۳۵۹ تي آيل آهي، ڇا هن هيٺ ڏجي ٿي.

(ڪافي روپ رانو)

ڀاڻ ڏاڍن سان ڏينهن نه لايو، جنڊل ٺهڻن تپايو مون.

اُڻ ايسائي عشقي نه ڇاڻان، عشق عجيب سو آيسو مون...

تي ٻي هٿس سچ ڀلنگ ٿي، چٽن ڪسي جا ڳايو مون...

چڙهي جبل چوٽ تي، سورن ٿن تپايو مون...

”بدل“ ڪسي اچي مل ٻيڙا، ٺهڻجي طلب تپايو مون...

”ايڪس“ جي جنهن ڪافيءَ سان کيس مشهور ڪيو ويو آهي، سا هيٺ ڏجي ٿي:

(ڪافي روپ سورن)

ڀاڻ ڏاڍن سان ڏنن نه لائجي، جنڊل جيءُ تپايو مون.

مڌ نه هڙي ڪا سورن جي، عشق عجيب آڻايو مون...

اُڻ ايسائي ڏينهن نه ڇاڻان، سورن مات سڀايو مون...

”ايڪس“ سان مل مٿا اڇ ٿون، ڏاڍو طلب تپايو مون...

مٿي ڏنل مٿان، خاص طرح مثال نمبر ۲ پڙهڻ کان پوءِ ائين چوڻ ٻڌا ته

ٿيندو ته ساڳئي مضمون جي ڪافي ٻنهي صاحبن جي جدا جدا آهي.

عجيب جون اڪيون

معشوق جي هر چيز ۾ مراد معشوق آهي. ڇا منهن ڇا اڪيون، ڇا وار
ڇا قد ۽ ڇا وري سندس ٺهڻ، سرڪڻ ۽ ٺڪڻ، ڳالهائڻ ۽ گوڻڻ، مطلب ته
هرڪا حرڪت پنهنجيءَ پنهنجيءَ جاءِ تي وڌندڙ ۽ وهندڙ آهي. هرڪنهن شاعري

اظهار مشاهدي ۾ اچي ٿو سگهي، جهڙيءَ طرح مجاز جو ماريل، معشوق جي اکين ۾ ڏنڊن، چين، وارن وغيره کي وساري ٿو سگهي، اهڙيءَ طرح جمال الاهي جو متوالو به انهن باڪمال صفات کي نظر انداز ڪري ٿو سگهي، جو نه انهن جي اُپي وسيلي جمال الاهي جو اظهار ڪري سگهي ٿو:

”هر چند هو مشاهد حق کي گفنگو، بتي نهن هئ ساگر وسينا ڪهه بغير.“
جنهنڪري صوفياڻي ڪرامت به پنهنجي حق پرستان شاعريءَ ۾، مجازي شاعرن وانگر، اهڙي ساڳئي لفظ سرائف ۽ شعر، خال، خال، خال ۽ قافيت وغيره، ڪم آندا، پر مخصوص معنائن ۾ ۽ نه انهن معنائن ۾، جيڪي روايتي ماڻهو ڪن ٿا، ڇو ته ذات باري ڄاڻي انهن کڏن ۾ پاڪ ۽ پيٽرا آهي. تصوف جي شاعريءَ ۾ ”بشر“ لفظ، بعضي ’بصارت ازليہ‘ ڏانهن اشارو ٿو ڪري، ته بعضي ساڳئي لفظ جي لافقت ۽ اعتماد آهر ’شهود حق‘ ڏانهن، ته بعضي وري ’نظر حق تعاليٰ‘ ۽ ان جي اثرات ڏانهن.

دلير جي اک جو هڪ اثر هيءُ به آهي ته بي اعتنائِي ۽ خوديءَ جي ڪري، عاشق ڪارائي ۾ ٻوڙ ڪرندو: ”عاشق اندوه، ندا معشوق جو.“ ڪڏهن سندس غمار هن کي محصور ڪندو ۽ هوش کان بيخوشي ڪندو، ۽ ڪڏهن ته پاڻ ڏانهن رغبت جو احساس ڏي ڪري، منجهس خوشي ۽ سٺي ڀندا ڪندو، عجب جي اک ۾ جيڪڏهن استغنا، بي التفاتي ۽ بيرخي آهي، جنهنڪري جنهن ڏانهن نھاري ته هتيءَ مان نيهتيءَ ۾ ٿيس، ته وري ساڳئي وقت منجهس شوشي ۽ دلربائي به آهي، جنهنڪري سوز جا سڙيل مشاهدو ڄاڻي ٿا، ۽ سندن جسم ۽ جان ۾ گویا ٽٽون روح پنجهو وڃي. گویا محبوب جي اک ۾ به متضاد خاصيتون آهن: هڪ استغنا ۽ بي التفاتي، ته ٻي شوشي ۽ دلربائي. جنهن جو تشویر اهو ٿو ڪري ته عالم هڪ نظر سان نيست ٿو ٿئي، ته ٻيءَ نظر سان هستيءَ ۾ اچي ٿو: هڪ سان فنا، ته ٻيءَ سان نويضان وجود سان سرفراز، هڪ سان سُسي ۽ مُسي ٿو، ته ٻيءَ سان ٽپڙي ۽ ٽوٽجي ٿو: هڪ سان سُڪي ۽ مڪڙي، ته ٻيءَ سان سرسبز ۽ ساڻو ٿئي: هڪ سان مري ٿو، ته ٻيءَ سان جيئي ٿو. اسان جي ڀاڱي ٽن ۾ ڀاڱي خيال فقير ”پڪس“ جن اکين جي طفل عشق جي الف-ب پڙهي، تن جي تعريف جنهن پيداخست نموني ۽ سادگي لفظن ۾ هن پاڻ ڪئي آهي، تنهن جو مثال مشڪل ملندو. فورماني ٿو:

”وه وه سچن تنهنجون اکيون، جاتي لکيون ذاتي پنکيون!“

محبوب جي پيغام جاذوبت ۽ دلڪشيءَ وارين اکين جي ٻي انتها تعريف، جنهن جي بيان ڪرڻ کان زبان ۽ قلم نامر آهن، سواءِ ”وه وه سچن تنهنجون اکيون“ جي،

ٻين لفظن ۾ ٿي سگهي. ازانسواءِ هي آهي اڪيون نه آهن، جي جو چنڊو
 ٺاهائڻار هجي، يا جي صرف ڦٽو ٻوٽو هجي، جنهن جو اثر ڪنهن ٿي ٿي نه
 ڪنهن تي نه ٿي؛ مگر هي آهي آهن، جي خواست ناخواست، جتي هجي، جتي
 صرف ڪي بهلا امتياز پنهنجي قبضي ۾ آڻين، ۽ نه وري سندن اثر لاءِ ڪنهن
 اهليت جي ضرورت آهي:

آنڪ والا ڏسڻ ۾ ڇوڀن ڪا تماشا ڏيکڻ،

جس ڪو اُنڪن هي ٺهڻ، توهه ڪو ٻلا ڪيا ڏيکڻ!

نه ٿي عيت جيڪو آيو، سر اچي دور ۽ وري نه وري دور: ”وہ وہ سچن تنهنجوڻ
 اڪيون!“ سچن پيالهن، نه قطع نه ڦٽو، لفظ مختصر پر پُر معنيٰ. سندن
 شعريءَ جو درجو ڪهڙو نه هجي، پر پويءَ جي سلاست، لفظن جي سادگيءَ ۽
 جذبات لڳائيءَ جي بحال ڪانءِ اُها ڪهڙي ست، جا محبوب جي اکين جي انتهائي ۽
 پيشاهر دلبرائيءَ، دستانيءَ ۽ دلڪشيءَ جي قدرت ڏيکاري ٿي، جا بهلا امتياز هر ڪنهن تي
 حاوي آهي ۽ جا ڪن قدرتي بلبل آهي ۽ نه ڪنهن ڪئجڻل، سُرمي يا ٻئي
 ماڻهنگار جي محتاج آهي، سا قابل داد ضرور آهي.

ماخذ

- ”سنڌي ادب جي تاريخ“، جلد ۲، از خانبهادر محمد صديق ميمڻ
 ”مذڪوره لفظي“، ڀاڱو ۳، از لطيف الله ڀٽائي
 ”سنڌ ۽ هند جا ست ۽ درويش“، از رنجيت پريٽوڻڊ واسواڻي

Desert Voices, by T. L. Vaswani.

Divine Dwellers in the Desert, by Gurdial Mallik, Nalanda
 Publications Coy, Baroda, 1949.

Sind and its Sufies, by Jethmal Parsaram Gulrajani.

The Soul of Sindhi Literature, by T. L. Vaswani.

The Vision of a Village Singer, by T. L. Vaswani.

آب ڪوٽر (اردو)، از شيخ محمد اڪرام.

شکریہ ادائی

مؤلف لیاقت خلوہی ۽ شکرہ سان انہن صاحبن جا لالا چائلز خلوہی نو

سجھی، جن کيس ٻينجا ڪتاب ڏنا يا مواد وٺي ڏيڻ ۾ مدد ڪئي؛

۱. سيد امام علي شاعر، روهڙي
۲. خليفو سبحان بخش، روهڙي
۳. سيد رحيم ڏنو شاھ، ٿرڙي
۴. سيد لکن شاھ مرحوم، روهڙي
۵. مسٽر رجب علي منڊل، روهڙي
۶. سيد پير ڏنو شاھ، روهڙي
۷. مسٽر جهاننداس پاٽيا، شڪارپور
۸. سيد سومر شاھ، روهڙي
۹. مسٽر خيرالدين، روهڙي
۱۰. فاضل محمد اسماعيل، روهڙي
۱۱. مسٽر تلوڪچند ڪٽري، روهڙي
۱۲. مسٽر گورو ڏاس، روهڙي
۱۳. غلام سرور خان پٺاڻ، آرائين
۱۴. مسٽر ليچرام پاٽيا، جيني
۱۵. مسٽر (طلب المذہب) بدوي، شڪارپور
۱۶. مسٽر عطا محمد "جامي"، خيرپور
۱۷. ڊاڪٽر فاضل نبي بخش، روهڙي (حال حيدرآباد)

سنڌي ڪافيون

افتتاحيه مثنوي

بسم الله الرحمن الرحيم، ڪريان تعريف رب جي،
جنهن جوڙي آهي روزي سڀ جي،
اهو غاوند، صاحب، شاه، سلطان،
هتي ظاهر ٿي آيو آهي انسان،
ڪڏهن چيائين جو آهيان واحد پاڪ،
ڪڏهن آءُ اهو اهو ٿي ٻيو ٻي پاڪ،
”آيا احمد پيلا مريم“ چيائين،
”قدرتي الحق“ کي منظور ڪيائين،
چيائين تڏهن منهنجو ڪل شيءِ آهي،
”سچ“ ”پڪس“ اهو ساڳيو، تون آهي،
الايمان ”خلق آدم“ يقيناً،
”علي صورت“، چيائين ٿي پيدا،
تاهه انسان، پيشڪ آهي سبحان،
تاهي هي خاڪ، آهي پاڪ رحمان،
وهم ويڙهيو ادا توکي جو آهي،
جي ٿين هوشيار، ساڳو اڏور آهي،
ڏسو قرآن ۾ جو صاف آهي،
اهو امر شرع جو معاف آهي،
انارو آهي ”وجه الله جو“ صاف،
”تو لواتم“ سن تون جي شرع معاف،
پيلا ”پڪس“، سڳو ڪر ويد وارو،
وحدت عشق جو سر سمجه، بارو،
نومان ”بديل“ ڪندو پيشڪ پيلا ٿي،
ڪچان ”پڪس“ سدا وحدت جي وائي،
تنهنجو دلداز سرشد آهي ”بديل“،
ڪندو توکي مداسي شاه خوشدل،
تنهنجو پير ملان پيشڪ آ ”بديل“،
ڪندو شان دستگيري تنهنجي ٻادل،

ڏسو، اي طالبو، جو عجب ڪار آهي،
 ته ڪيئن منصور ڀرور ڌار آهي.
 نه خيال آهي، نه وهم جي جاءِ آهي،
 مگر ويساهه وحدت لاءِ آهي.
 ”انالحق“ ڇڻ درد دل مداسي خود،
 ڪڍي ڇڏن تون منجهون پنهنجي دوشي بد.
 چيو هيئن سوج ۽ آغوث اعظم،
 ته ”اتنا قادري سببحان اعظم“.
 ڏسو ڪيئن شمس تبريزي ڏنو هوش،
 گنوايائين سچو ظاهر ۽ هوش.
 عطاري شيخ چيو هو ”من خدايم“،
 - خدايم، من خدايم، من خدايم -
 اي ڪلاه، نه آهي جو دم زباني،
 ڏاڍي شڪل آهي هيءَ يار جاني.
 نه چئو ”بيڪس“ زباني تون ”انالحق“،
 اهو تون درد دل ۽ رک محقق.
 جڏهن ٿيندين نفي، اي يار، روزي،
 تڏهن اثبات ”انالحق“ چوئين زوري،
 ڀلا ”بيڪس“، سئج هي حال سارو،
 فنا ٿيڻ، هوءَ مارج نينهن نعره.
 تون چئ ”هه اوست“، جهل يار موجود،
 يقيناً پس جو مشتاق آهي مقصود،
 ٺاهه موجود ڀيو ڪوئي، مگر يار،
 پاڻ ئي عاشق ٿئي ٿو، پاڻ دلدار.
 ڪشي ڪافر سڏائي بيد برهمان،
 ڪشي مسلم پڙهي ٿو ياد قرآن،
 چيو ڀير مٿان مون کي هي اسرار،
 جو جهل اوست، اي طالب، خبردار.
 نه آ ڪا چيز وحدت عشق جهڙي،
 نه آ ڪا واٽ وحدت سهل اهڙي.
 مددگريءَ جي مڪن اطوال ”بيڪس“،
 بيان ڪن حال خود را، ٺاهه ڪن، پس.

بتاريخ، چار ويهه رجب،
 ۾ ميونستان نشسته، بود مغرب،
 دوازده نهم نود چهارم بلاشڪ،
 بُد آن وقت شه لاريب و لاشڪ،
 چوان تعميريف شهپاز و قلندر،
 حسيني مير سروندي قلندر،
 نه هو پانهو مگر مولاي قلندر،
 ولي عثمان قطب الدين قلندر،
 ظاهر باطن آهي سلطان قلندر،
 ۾ سرتاج الاهي شه قلندر،
 شهي ملڪ، مڪان و لاشڪاني،
 صبر ڪن، زاهد، رمز اين چه داني،
 پچشمان يقين سنگر قلندر،
 قلندر نيست، الاهيت قلندر،
 ڪوئي طالب سوالي جو اچي ٿو،
 بمطلب خويش خوش گشته وچي ٿو،
 آهي سلطان ملڪ جاوداني،
 جنهن جي عرش ڪرسي ۾ نشاني،
 قلندر آ سچو سرور قلندر،
 قلندر ملڪ سلطاني قلندر،
 قلندر شاه شهپاز است مخدوم،
 ڪند هستي ز طالبان مخدوم،
 قلندر سرور اوتار و ابدال،
 قلندر پير پيران شاه افضل،
 آهي محي الدين سبحان بيشڪ،
 نه آ تنهن ۾ فرق لاريب لاشڪ،
 آهي مرقد سندن روشن ۾ سيوڻ،
 سشل شاه نجف جي آهي سيوڻ،
 ولادت گاه آهي سندن سروندي،
 ناهي ٻيو اهڙو ڪوئي شهر فرخنده،
 جڏهن منجهه شهر سيوڻ جي قدم ٻو،
 پچن آيو آني درويش هر ڪو،

هو هڪڙو غوث، ٺالي شاهه اعظم،
 سڪو هڪ جام جنهن ۾ ڪير سالم.

پيمالي ڪير جي ۾ پئسو هڪڙو،
 وجهي منجهه جام جي ان موڪليو هو.

چوڀائين شاهه شهباز ڏي تان،
 'امان هون ڪير، تون پئسو، ميان!'

قلندر شاهه حضرت موڪليو گل،
 ڪري داخل انهيءَ ۾ موڪليو قل.

'اوهان ڪٿل ڪير آهيو، مان گل،
 ائين ترندڙن جيئن منجهه ڪير جي قل،

'اوهان جو ڪو سلامي ڪون ٿيندو،
 سارو عالم پيادو سوار ايندو،

مڙي ايندو خجالت ۾ اوان پير،
 جو ختمو ڪون بخشيندو، ست مير،'

قدم بردار ٿيو پوءِ شاهه پنج گنج،
 بظرف شاهه محمود شڪر گنج.

پر ڪوهستان تڪ نيمرو هٽائون،
 منهن دوران بگورستان مٽيائون.

۱. کافي روپ آسا

پالين ٿو ننگ نمائن،	مرشد مڙا تون مولا!
ايڪار، ڪم جا ناهيون،	بدڪار ٿا ڪمايون،
مولا ميت تون مڏايون،	ڪر معاف جهيڪا جهولا.
ڏيوان، درد ڪياسي (۱)،	بيخود خودي ۽ ڪون ٿياسي،
”موتوا قبل“ جيئاسي (۲)،	لاهن اکين جا اول.
توري ۽ آهيون بيگانا،	ديدار لستہ ديوانا،
هر جا ڦرون حيرانا،	ڪٿ غير جا تون ڀولا.
داتار تون دلاور،	آڌار هي گداگر (۳)،
بخشين برهم، بهادر،	پنهنجي ڪرما جا ڪي تولا (۴)،
تون پير دستگير (۵) منهنجو،	مان ”بيڪس“ فقير (۶) تنهنجو،
ٻيو در تڪيون نه ڪنهن جو،	گولن سندا هون گولا.

۲. کافي روپ آسا

ڇا ڪون رمي وٺين راڻا (۷)،	ڪڏهن پرچندن پيارا!
احوال ما بيمين تو،	ڇهن در جبين چنين تو،
گاهي شوي قرين تو،	دل جا سجن (۸) سونهارا،
فرهاد آهـ، زاري،	تنهنجي فراق ماري،
دلڙي ٿي آ ويچاري،	وري ڇو ڪيسه وسارا،
ها ديگران نشستي،	دست از يثيم شستي،
پيمانم خود شڪستي،	ديدار ده خندا را.

(۱) پير مڙان تون ساقي، ڪو جام پياريو باقي، (ب) (۲) ٿئي صاف دل جي طاقي،
 لاهيو اکين جا اول، (ب) (۳) دستگير تون دلاور، آڌار تو گداگر، (ب)، (ه)
 بخشين ڪر بهادر، برهم جا ڪي تولا، (ب)، (۵) دستگير پير (الف)، (۶) ويچارو
 (۱-م)، (ب)، (۷) راڻول (ڪ)، (۸) سجن (پ).

ڪمردي غطا ٺراقم، شب روز سينه چاڪم،
 فرموده هلاڪم، گاهي نما نظارا،
 ڳالهيون تنهنجون ٿيون ڳارن، دلڙي ۽ مٺي ڪي مارن،
 عيون ٿيون آب هارن، وه وه ورهه ڪيا وارا،
 مخمور دل نمائي، بيوس (۱) وتان ويڳائي،
 اي دل تون ئي سڀائي، ڪر ڪوڙ ڪون ڪنارا،
 دل بيهقرار مسڪين، ”بيڪس“ شده بشي (۲) تسڪين،
 غيرت ڪيو آه غمگين، گاهي بيٺن تو مارا.

۳. ڪافي روپ ڪافيات

ڪڏهن راضي ٿي ملندين، راڻا!

ڪاڪو مائي (۳)، ويل وڌائي، پيسنگ ٿيا سڀ پائا...
 ڇاڪون راڻا تون رسي وٺين، سختيون سور سڻا (۴)...
 خيال خاطر ڪي ٻيو ڪونهي، ڇاڻيون توکي ڇاڻا (۵)...
 هينن وسارڻ گاهي لائق، سو ويل يسار ميساڻا...
 توري ڪنهن مان ڪندي (۶) جاني، مٺي (۷) موسل ساڻا...
 ”بيڪس“ چاهي تنهنجي در تي، (۸) وتن ولسي ڪاڻا...

۴. ڪافي روپ جهنگلو

ننهن وارن جي نشاني، جي هوندا سورهي سڄا،
 سر ڏيڻ، سوري ڇڙهن، هي آه، مشتاقن مدعا،
 سڪ وارا جي، سوز آتش ۾ پيا ڏيئي ٿيا،
 خارجي خنزير ملان (۹)، جي مرون ڪاڻي مٽا،
 حال ۾ علاج جي آهن، آهي ڪوڙا ڪڇا،
 دين ڏسي دور ۾، آهن پائي ڇا ٻڃا.

(۱) در در (ڪ)، (۲) ئي (س-ب)، (۳) ڪمائي (۱-س)، (۴) ساماڻا (پ)، (۵) توکي ڇاڻيون ڇاڻا (پ-ڪ-س)، (۶) ڪندس (۱-پ)، (۷) موتي (پ)، (۸) تنهنجي تي (س)، (۹) خارجي خارج ٿيا، جي مرون ڪاڻي مٽا (ب).

شوق جي شمعشیر سان، لاشڪه سڀني تر شهيد ٿيا،
 برهه جي بازار ۾ ج-ن، سير ڏيئي سودا ڪيا.
 جان چند آريان ڪئي، بيشڪانهن (۱) محبوب تان،
 ”بيڪس“ خادم آيو تنهن جو، جي دين مذهب کون (۲) چٽل.

وڌيڪ ت

۵. ڪافي روپ پورب

جنهنون چوڏينهن رات، ميس مارو ٿون ڪي.
 درد سڀ شي دور ٿيا، وائي وصل جي وات...
 محبت مسج سڃايو، عشق عجب اوقات...
 ”بيڪس“ ٻيڌل سان مليو، پڙهه ٿئي هر ڀات...

۶. ڪافي روپ سارنگ

سارنگ سير ڪوڻ لڙ آيو، برهه (۳) آئي برسات.
 ڪوڪڙ سگهندا، جنهن سر آوند، عشق والا اوقات...
 دم دم ڪٽهندا سانون يارو، نينان والا ڪات...
 ”بيڪس“ عام ڪون ٿي اولي ۾ (۴)، رورو ڏينهان رات...

وڌيڪ ر

۷. ڪافي روپ پورب

بيٺا منجهه (۵) بازار، لاهوتي مون لڙڪيا.
 پيرين پراڻا ڪرگشا، زرد سندن رخسار،
 ڪنهن ڏانهان ڪون (۶) لڙڪيا، ساري منجهه سينسار،
 بيٺا ها بازار ۾، درسمن ڪن ڏيڏار،
 سامن ڪي مهيون ڪري، طالب ڪو تڪرار.

(۱) انهيءَ (س-ح)، (۲) ڪان (ح)، (۳) ٻوند (ع-ح)، (۴) اولي ۾ ٿي (س-ح)،
 (۵) بيٺا ها منجهه (س)، (۶) ڪنهن لڙ لوڪون (الف).

ڏسي هن قدر ڪسي، ڪيائون تهنه تنوار،
چمي شامل چاهه سان، پرين جي هزار،
بخشاڻون ”بيڪس“ ڪي، عشق وارو آزار،
سناسين سڏاريو، ڪريمان شڪر هزار.

۸. ڪافي روپ ڪلياڻ

جاني جلويدار، ماهي منصوبدار، آيا سچن آيا آيا،
ويراني جاءِ اصل کون هئي، سو ٿيو (۱) باغ بهار...
واه حسن جون فوجان چڙهيون، شوق وارا ٿيا شڪار...
”بيڪس“ برهه جي واه پلائي، سر ٿيو (۲) ڏڙ کون ڌار...

۹. ڪافي روپ پورب

خونيءَ جون خمڌار زلفان، زور وڙهن ٿيون،
صاحب صوبا جي هٿا (۳)، هيرت ڪيا هميندار،
اصل اچن عشق ۾ سورهي ڪي سردار،
هٿن لاک ٽينهن جا، ڪٽهڻ سندن ڪار،
بخشن عشاڻن ڪسي عشق سندن آزار،
”بيڪس“ بخشي برهه ٿو، سورن جو سينگار (۴)،
درد آهين رخ زرد ڪيا، طالب جي تڪرار.

۱۰. ڪافي روپ آسا

دلر يا دلدار يار، ڏس ويچاريءَ ڏي وري،
يار يڪدل ٿي نه يا ڪي، خيمو تنهنجو آهي خاڪي،
عشق جا اسرار يار،
تون تنهنجو دلدار جاني، تنهنجو يوسف نام ٿاڻي،
مجهيتي مندار يار،
رهڙين رڳين رڳين، وچ وڏو قصري فرين،
ويڙهي ويچاريءَ ڪي وهار،
”بيڪس“ تنهنجي درڪڏا ڪري، جاني منهنجاوڻ ٿون هي سير،
اي منهنجا غمخوار يار.

۱۱. ڪافي روپ آسا

راز محرم رخصت نه ٿي، آه ته هر چون پاڻ ۾ .
 حال واقف، ٻار همد، هج هميشه همقدم،
 دم نه هڪڙو ٿي تون ڌار،
 ڪيئن ڪيڻ، ڄاڻي (۱) بدائي، مون سان چو ڪيڻ، اهو فائي،
 نانءُ مولا جي نهار،
 هيءُ رقيب راه ساري، تن ۾ تنهنجي طلب طاري،
 اڪڙيون تنهنجون گل اٿار،
 ”بيڪس“ ٻيوس ڇا ڪري، جو ڌوڻ دمدم ٿو مري،
 تو تون صدقي وار وار.

۱۲. ڪافي روپ پورب

سامي ۾ (۲) سنسار رات رسي ٿيا رام سان،
 ڪيمو سدائين ساميڙن، وحدت جو واپار...
 ”من خدايم“ دمدم چيائون، عشق جو هي اسرار...
 له، سنڀارون سيگهه ۾، ”بيدل“ منهنجا پٿار...
 ”بيدل“ نانءُ الفقه جي، ”بيڪس“ جي له، (۳) سار...

۱۳. ڪافي روپ پورب

سڀني جو سردار، صاحب سيوهائي تون،
 ميخاني محبت جو، سائي تون سالار،
 طالب توڙ ههڙائين، تون پنهنجا سڀ پنيار،
 هيت هيت هادي آهين، آڙين جو آڌار،
 اچي پيا جي آر ۾، سي ههڙائين ٻار،
 جيءُ جڙي ۾ جان ۾، طلب وڃائي تار،
 ڪر احساني عشق جي، له، سڪاين سار،
 ”بيڪس“ ٻيوس ڇا ڪري، لڏي ويا غمخوار،
 لڳي نوڪ تاز (۴) جي، اندر آرون ٻار.

(۱) جالپا (پ)، (۲) ڇڏي (الف)، (۳) ٿيڻ ڪا (الف)، (۴) ٿاڻو ڪيڻن (اعب).

۱۴. ڪافي روپ ڪلياڻ

عشق جهڙو () آزار، ڪوڙ، ڏٺوسي (۲) جڳ ۱!

دوا درمل ٺاه، تنهن جو، جيڪي به، ڪيا بيمار...
 ٻڌي جهان ٻن ڏاڻون، هڪ دوست رکيائون درڪار...
 منصور چها (۳) ڪڍي بردانا (۴)، سوري ۽ ٽي هـ-هـ وار...
 ”بيڪس“ بهون وچ بازار دي، روئـ-سي زارون زار...

۱۵. ڪافي روپ آسا

عشق وارو آزار، وه وه، بخش اسان ڪي ۱

پاڻ حبيب پاڻ طبيب، به، ڪيو هت بيمار...
 ’بيدل‘ بيشڪ عادي آهي، عـ-شـاقـين آزار...
 دنيا دين نه آهي گهرو، درد هڪو درڪار (۵)...
 ڪاڻي ’بيدل‘ ڪاڻي ”بيڪس“، ڪاڻي گرم بازار...

۱۶. ڪافي روپ ڪلياڻ

قلندر ماڙ ڪر منهنجي، سگهو ٿي راه، رهبر.

شهسي شهباز تون آهين، قلب منهنجي جي ڪٽ لاهين،
 اهڙي طاقت ٻڌي ڪنهن ناهي، تون آهين احمد سندو انور،
 قلندر لال مـ-روـندي، ڪري ٿي عرض هيءَ بندي،
 عشق جي بخش خور مندي، وحدت جي سمجھ ڏي، سرور،
 قلندر شاه، سسوهائي، تون سڀڪجهه حال ٿو چائين (۶)،
 پياريو ڀيرت جو پاڻي، تون آهين ساقي سندو ڪوثر،
 آهيان آءُ اصل کان (۷) جاهل، وحدت عشق جو سائل،
 محبت سان ڪريو سائل، تون آهين مشڪاڪشا حيدر،
 قادر تون، قلندر تون، تون مولا آهين، صندر تون (۸)،
 ڪريم هادي ٿي اڪبر تون، ”بيڪس“ ڪي ڪر تون بهري ور.

(۱) وارو (ج)، (۲) سون (غ)، (۳) جهي (غ-ج)، (۴) پروانا (ب)، (۵) هڪو
 آءُ درڪار (س)، (۶) تون سڀڪنهن حال ٿي ساڻي (س-ز-ح)، (۷) ڪون (س-ز-ج)،
 (۸) تون قادر ٿي قلندر تون، مولا آهين صندر تون (س-و).

۱۷. ڪافي روپ ڏورب

ڪر نه جدائي يار، گهوريو وڇوڙو، ور تون.

درياه درد جو دل ۾	وهي تارون تار (۱)،
ڪر نه مون سان (۲) ماريو،	صورت جا سينگار.
ميٺا، ماڻا ڇا ڪجن،	مٺن جا (۳) منڇار،
دم نه ٿي دنيا ۾	گذ ٿي يار گذار.
هيت هٿ هٿ هينئين ۾	دم نه هڪو ٿي (۴) ڌار،
”بيڪس“ عشق انڌير ڪيا،	غمازي غمزي ڀنڀار.

۱۸. ڪافي روپ ڪوهياري

مدد ڪر ميهار، ڪر ميهار، وو، تڙهو ڪٿي آ ٿار ۾ (۵).
 راتيون ڏينهنان روح ۾ تنهنجي نانگهه تنوار، نانگهه تنوار...
 دلڙي ٿي دانهون ڪري، تنهن جي سڻ ڪڻو ڪار، سڻ ڪو ڪار...
 ”بيڪس“ سنڌي در تي، ”بيڪس“ پوڻا ڪار، پوڻا ڪار...

۱۹. ڪافي روپ ڪلياڻ

مون ۾ ٿي عيب آهار، چائون (۶) سچن چائين.
 آه اوھان جي اصل کون آھيان، آھ ھادي ھڪ ڪوار...
 ٿڌو ٿڌو ٿي عيب ھائي، ٿڌو ۾ ٿڌو ھدار...
 ”بيڪس“ پوس ڪي آھي اصل کون، سچن تنهنجي تار...

رنيف ز

۲۰. ڪافي روپ ڀروھ

يار سچن جو ڪم اهو ٿي، ڪاڻي ناز نياز.

ڪاڻي ملان منڪر موڏي،	ڪاڻي رندي راز...
ڪاڻي ماري، ڪاڻي ٿاھي،	ڪاڻي ٿڌو شهباز...

(۱) وهي يار تارون تار (پ). (۲) مٺن سان (س-ر-ب). (۳) سان (ڪ-س-ر-ب).
 (۴) ٿيو (غ-ڪ). (۵) تون (پ). (۶) چائو (غ).

ڪاٺي عاشق پيرا پيرا، ڪاٺي تيرا انداز...
 ”بيدل“ ڪٿي تلقين اهاڻي، ”بيڪس“ ڪي بعد مجاز (۱)...

رنديف س

۳۱. ڪافي روپ ڏناسري

ڪڏهن پونده قياسي، سڃاڻ محبت ٿي ماري (۲) !
 دل نمائي وٺي ويڳاڻي، تنهنجي ڀرت ڀياس، سڃاڻ !
 عقل علم، دين مذهب (۳)، نينهن ڪيوس (۴) ناس، سڃاڻ !
 ائيندي ويهندي، ظاهر باطن، طلب رکي آهي تاس، سڃاڻ !
 ”بيڪس“ ڀوس جو وس ناهي، ڪو عشق آڏاس، سڃاڻ !

رنديف ل

۳۲. ڪافي روپ ڪوهياري

گرو پسر“ گرنار ۾، هڻ هڻ، منهنجو حال، هيڻو حال !

خوديءَ مون کي خراب ڪيو، آهتر ٿيو احوال، ٿيو احوال...
 هادي، هڻون پانهنجي، ڏي ڪو ڪيف ڪلال، ڪيف ڪلال (۵)...
 ڪر احسائي عشق جي، ٻي سڀ ڪله مقال، ڪله مقال...
 حرف هڪو هه، اوست جو، ٻيا سڀ خام خيال، خام خيال...
 ”بيدل“، نسانه الائي جي، پنهنجو بخش وصال، بخش وصال...
 رهبر ٿي (۶) تون راه ۾، ”بيڪس“، ڪسي پير حال، ڪسي پير حال...
 تون پير حال...

(۱) بيڪس بعد مجاز (ڪ). (۲) محبت ڪيس موکي (ڪ-ح). (۳) مذاهب (ڪ-ح).
 (۴) سڀ (ڪ-ح-ب). (۵) مون کي ڪيو حال، ڪيو حال (پ). (۶) ٿيو
 اچي (ڪ-ح).

۲۳. ڪافي روپ ذفاسري

معلوم ٿئي ٿي سڀ حال، ماهي!

هڪواري تون آءُ اسان ڏي، ڏيک اسان ڏا حال (۱)...
طالب سير تنهنجي جو آهيان، نٿو گه-رجي مال...
”بيڪس“ جيڪا ٿي بات هر جي، ڪر نه ٿي ڪي ڳال (۲)...

۲۴. ڪافي روپ جهنگلو

موج مستيءَ ۾ سدا نيو، سالڪن ڪي سڀل.
اٿي پهر الفڻ ۾ گم ٿيا، اه-ي عاشق خليل...
دمزنيءَ جي جاءِ ناهي، ڇا ڪندا هيٺ جبرئيل...
ڪٿي ڇڏي وڃ راه، ۾ ويا، اوري اوري عزرائيل...
ڇا وڃي سگهندا ساڳ- تنهن ۾ ميڪائيل...
ٿي ڪنهن جي جاءِ ناهي، ڪٿي چلي ويا هيٺ خليل...
سمجھ سالڪ سوز ڪي، ڪي ڏوٿيءَ جاسپ دليل...
ره، سدا سڪ سوز ۾، ”بيڪس“ جسم کون ٿي رحيل...

۲۵. ڪافي روپ ڀورب

هاديءَ ڪي منهنجو حال، معلوم آهي مڙوئي.

ڏهندو درد فراق مون، عشق مندو احوال...
سُرڪو سوز گداز جو، ڀلو ڪندو ڀال...
”بيڪس“ تنهنجو ”بيدل“ سان، ٿيندو شال وصال...

۲۶. ڪافي روپ ڪنڀات

ههڙا (۳) ٿيڙم حال، سرتيون، سانگين ريءَ.

مالدي مارن ريءَ مارن ٿي، هونجوهن وسن تنهنجي (۴) خيال...
جيئري جدا (۵) ڪٿي ماروئڙن، هي ابائڻ حال (۶)...

(۱) ڏيک ساڏا احوال (ڪ-ج-ب)، (۲) ٿي ڪي ڪر نه ڳال (پ-ج-ب)،
(۳) ههڙا (ا-م)، (۴) خود (ل-ح)، (۵) جدا ٿي (ح)، (۶) احوال (ل).

مَٽَها (۱) سانگي وطن وسن ٿا، ڪانه لڏائون سنڀال...
 ”اِيڪس“ ويڙهيچن وساريو، ساعت پاتيان سال...
 ○○○○○

رڻ ڀڳت م

۲۷. ڪافي روپ پهاڙي

پير مغان مشهور آ ’بيدل‘، سدا دائر مدار،
 صاف صافين سالڪن ۾ عارف هادي مدار.

عشقبازن جي جماعت ۾ سدا هو پيشوا،
 معرفت جي موج ۾ ڏس مٿي ستو مهراڻ عام.
 وجد وحدت جو مدامي شاه، ڪي شمار هو،
 شهر، موحد حسن جو، هر رنگ هر جا ازدهار،
 ”ارجي“ جو سڏ ٿيو، سلطان ڪي ذوالقدر،
 سورهين تاريخ هئي، ڪٿي رحلت از ايشاه،
 سال يارهن سو آڻانوي چڙهن آڀريو صفاءِ،
 ڪيائون رحلت چڱت سان، ويا مٿي لاهوت نام،
 ٿو ڪري ”اِيڪس“ گدائي در تنهن جي عشق جي،
 دانا ديدار لاه ٿو مڪي ”اِيڪس“ غلام.

۲۸. ڪافي روپ ڀورب

عشق انسان جو ايام، دين ڪفر سان چاهي
 فرقت جان فنا ڪئي، من اندر مائتار...
 شهنشاه پان هيس آءِ، غمزي ڪيس غلام...
 طالب جي تحقيق آءِ، ڪٿي (۲) گرو ڏي گام...
 ”اِيڪس“ ڪون لڏي، صحبت (۳) واري سام...
 ○○○○○

(۱) سک (س)، (۲) ڪٿي (س)، ٿر ڀر (ب)، (۳) صحبت (ا-م-ب)،
 (۱) سک (س)، (۲) ڪٿي (س)، ٿر ڀر (ب)، (۳) صحبت (ا-م-ب).

۲۹. ڪافي روپ جوڳ

برہ ٻلي تون آئين، تنهنجا پنڌ رڇايان،
 منصور جيڻها (۱) ڪيئي ماري،
 صوفي صاحب کي نيزي چاڙهي،
 مرحبا عشق آئين، سوليءَ سامه سنڀاليان،
 گل صمنهان جي چشيان ٻاڻيو،
 شيخ عطار جو سيس ڪٽايو،
 اهو ساڳيو تون آئين، تنهنجو طالب آهيان،
 سر برهان جي بار سلامت جو،
 شيخ بلاول (۲) تي ٻوڇهو (۳) نعمت جو،
 رنگ ۾ يار سڻائين، ٻي رنگي ڇڏ، آهيان،
 ڪر مقبول مٿي سر ”بيڪس“ جو،
 شام منصور جيان هن بيٺوس جو،
 عقل ايمان آڻائين، انا الحق آلايان.

۳۰. ڪافي روپ سورڻ

پاڻ (۴) ڏاڍن سان لئو ٿر لانجي، چنڇل جي ڦاسايو (۵) مون،
 سنڌ نه هٿيڙي ڪا سورن جي، عشق عجيب (۶) آڻايو (۷) مون...
 آه اڃا ئي نينهن نه چاڻائان، سورن ساڻ سمايو مون...
 ”بيڪس“ سان بل مٿڙا اڃ تون، ڏاڍو طلب ٿپايو مون...

۳۱. ڪافي روپ گجري

جاني اوهان ڪ، ٿي گوڏو گذاريان،
 اوهان کي سدائي ٿي ساريان سنهاريان،
 جگر جوش (۸) تنهنجي جاني جلايو،
 ڪو ٻيو وصال جو ٻيو تون ٻلايو،
 سوا يار تنهنجي تنهنجي ڏکيون گهوڙيون گهاريان،

(۱) چوڙا (ل)، (۲) بلال (ل)، (۳) ٻوڇو (س)، (۴) ٻائون (پ-ن-ح)، (۵) ڦاسايو (ب)، (۶) عجيب (پ)، (۷) سر آيو (ڪ-ن)، (۸) جان (ا-م).

جان منهنجي دل کي جدائي جڪائي (۱)،
 ڪريو ڪا ورڻ جي سيگها يار وائي،
 توکي هر دم سنڀاريان، نه ڪنهن دم وساريان.
 وري وطن پنهنجي سيگها واکڻ واريو،
 منهنجي دل مٽيءَ کي اچي جاني جيئاريو،
 دمدم ڏکڻ جا هي ڏونگر ٿي ڌاريان.
 هي حال ڏس تون (۲) منهنجو، يار جاني،
 پنهنجا قول پاڙج تون، دلدار جاني،
 اچو ته، ته اچل ڪي ساهه ٿي سنڀاريان (۳).
 تنهنجو سوز سڪ هي سدائي ٿو ساڙي،
 تنهنجو درد ”بيڪس“ کي هر دم ٿو ڪاري،
 توهان ڪاڻ ٻيل ٻيل (۴) هتي ٿي هڪاريان.

۳۲. ڪافي روپ ڏناسري

جلي ٿي هيءَ جان، جيڏيون، سچن کي ڪو سمجهائي
 درد منهنجي دل ۾ بارو، غم ڪيو گهمسان...
 ڪاڻ سورن جي آڇو (۵) چائي، جوش ڪيو (۶) جولان...
 ڏاج ڏلو هو مادر مون کي، سورن جو ساسان...
 ”بيڪس“ ڏي سر حسن ڏي علفي، برهم ڪيو ٻاران...

۳۳. ڪافي روپ گچري

غوني خماري چشمان چٽين ٿيون،
 ڏس سان عاشق ڪيئي ڪٿن (۷) ٿيون.
 اهي ناز پرورد يون (۸) نازڪ نائيون،
 عاشق ڪٿن ته، شايد سامائيون،
 تڪا تير سڙگن جا پيشڪ هٿن ٿيون.
 ڏاڍي ناز واريون، نيمهٽن نا ٽهائڻ،
 چيو مون کي سرشت، اصل بي وفا هين،
 زوران زور زوري واتوريون وڙهن ٿيون.

(۱) چلائي (ل). (۲) هي حال ڏکڻ جو منهنجو، يار جاني (ا-م). (۳) سنڀاريان (ا-م). (۴) توهان ڪاڻ ٻيل ٻيل هتي ٿي هڪاريان (ڪ-ب). (۵) جا (ا-ب-ڪ).
 (۶) ڪيون (ڪ). (۷) ڪٿن (و-غ). (۸) پرورد (ح).

تڪا تير سڙگن جا ابرو ڪمائي،
 سهر سِينو منهنجو آ، هن هن تون ڄاڻي،
 آهي لاه واريون ڪڏهن نا مڙن ٿيون،
 آهي ڪرن سودو سدائي ٿيون سَرَ جو،
 ڏسي طالبو تو (۱) ڪڏهن ڪين مڙجو (۲)،
 ”بيڪس“ مان بازار ۾ امالڪ اڙن ٿيون.

۳۴. ڪافي روپ سارنگ

ڏکيا گذاري ڏينهن، سوا سانگين جي.

عشق جي دهشت عالي (۳) آهي، شوخ ۽ وي جيئن شينون ...
 حسن هزاري، گل گلزاري، حسب وارن ڪي نينهن (۴) ...
 سره بهاري ٿي چوڌاري، محبت وٺو ۽ پيڻهن ...
 ”بيڪس“ ۾ پوس ٿيو بازار ۾، اوکو ۽ نڀاهن ايندڙن ...

۳۵. ڪافي روپ قصوري

ڇڪي ڄاڻي تون سوين ڄاڻا، ڪرين (۵) هٿل هنگامان،
 درد مندن جي دل ۾، دلير وڃن درد دمايان ...
 دلريا، ڏس ڏيان ڌري تون، آتش عشق جي گامان ...
 آلا عشق تنهنجي جي پاري، سي ڪڏهن ڪين
 آجهاميان (۶) ...
 ”بيڪس“ حاصل ڪيون بازار ۾، محبت واريون سامان ...

۳۶. ڪافي روپ ڀروو

ساجن سائين، سِر ڪرڻ لڏ، ٿي آيو انسان،
 ڪاٿي ڪافر، گبر، يهودي، ڪاٿي مسلمان ...
 ڪاٿي مذهبي جو مونجهارو، ڪاٿي بي ايمان ...
 ڪاٿي ”بيڪس“ طالب ٿي ٿو، ”بيدل“ پيرمڻان ...

(۱) توهان (س-ر)، (۲) ڦر جو (ا-ڇ-غ)، (۳) آتش آهي عالي (ح)، (۴) هين
 (س-ر-ج-ب)، (۵) ڪيڏ (ڪ)، ڪيڏ ڪيڏ (ب)، (۶) آجهامان (ح).

۳۷. ڪافي روپ گچري

سرتاج صوفين سڀن جو تون آهين،
مداسي مريدن جو حافظ تون آهين.
رندي رمز تنهنجي سڄي عرش ظاهر،
تنهنجو نور نروار ملڪوت ماهر (۱)،
ساغر صفا چو ڪو ڀير تون پلائين.
تون جبروت لاهوت چو آهين رهين،
تون باهوت ماهوت چو آهين سنگين،
تون سلطان پيرنگ، رنگن (۲) ۾ سمائين.
تون معبود، مقصود، موجود هر جاءِ،
تون ملڪن بندو آهين مسجود، سولا،
تون سرور سچو، صاحب عشق آهين.
تون ميخاني محبت سندو آهين ساقي،
هي مشتاق ”بيڪس“ در جو ميخاني (۳)،
وحدت وارو رستو اسان کي بتائين.

۳۸. ڪافي روپ قصوري

عجب ريزان تون يار لائون - لائين برهم پچائين.
ليو لالين تون جذعن پائين، جھيل طور چلائين...
ملڪي دوران ڀريون (۴) حيرت ۾، سچن سائين سڀائين (۵)...
قاضي رام رام ڪرن ٿا، ملان ٿيندڙون (۶) نچائين...
وري ظاهر ٿي بازار ۾، ”بيڪس“ نام سڏائين...

۳۹. ڪافي روپ ڪلياڻ

مچاري مار اوکي ٿي، جڙسو جي ه ٻانهنجون گهورين،
ڏسي تون تاب تيزايون، منان منهن يار ڪون (۷) سوڙين.
ڏاڍي ٿي (۸) عشق ۾ آتش، سچائي وات تون ووڙين،
ميتا محبوب دل پاهين، تنهن جي جاءِ چيتون (۹) جوڙين.

(۱) شاعر (الف). (۲) رنگين (غ)؛ رنگ ۾ (گ-ب-ح). (۳) عيافي (پ)،
(۴) ڀيون (ح). (۵) ڀريون ديو ڦاسائين (ح). (۶) نينهن (ح). (۷) ڏٺون
(پ-ع-غ-ا-ڪ). (۸) اٿئي (ح). (۹) چوند (ا-ڪ)؛ جيءَ (ل-ب-ح).

خوشيءَ (۱) مون خيال وحدت سان، دو تائيءَ جو ڳوٺوڙين (۲)،
 دليون دلبر جي صورت سان، سڳو وحدت سندو سورين،
 خوديءَ کون خيال پنهنجي جا، پري خيما وڃي ڪوڙين،
 ”بيڪس“ ”بيدل“ توهان آهي، اندر هر عشق سان اورين.

۴۰. ڪافي روپ سورت

منهن نه ڏسان ها مول ٿي (۱) تنهنجو،
 هر چائي جي ٿي چانو مون (۲)،
 ڪوڙ ڪمائڻ هو جڏهن دل ۾،
 لالڻ ليدڙو چو پاتو مون،
 درد ڏيکون ڪيون دل اندر،
 نازڪ سان لڳو ناتو مون،
 عشق آرائيا ڪيترا اندر،
 ڏاڍي سان من تائو مون،
 ”بيڪس“ قسمت منجهه قلم جي،
 سُر سورن جو ڪانو مون.

۴۱. ڪافي روپ ٻهاڙي

نام ميار ٻڌا ڪا اوهان تي، بخت پنهنجي ڏهن ٿي ٻانڀان (۱)،
 سورهم ڪيئي وٽن (۲) سلهاڙيا، ناز اڳيان (۳) آڏا ٻانڀان...
 دمدم دلڙي ٿي ديواني، ڪنهن کون توکي چوايان...
 نت (۴) فراقِي چاڪ چڪن ٿا، ڪنهن کي حال ٻڌايان...
 ”بيڪس“ جيئي دم جو چنڊس، ڪنهن اوهان جا ٻانڀان...

۴۲. ڪافي روپ ڪلياڻ

يار سچن تنهنجون ڪالهون ڪالهون، وري ياد ٻيون ٻيون،
 ڪڏان اسان سان گڏ ٿي گذاريون، ڪڏهن وڃون ورڏو ڏاڍيون (۱)،
 توڙي ورهم ٿيا ته به نيون نيون.

(۱) خوديءَ (ح)، (۲) ٽڪو توريڻ (غ)، (۳) موٽي (ڪ-ل)، (۴) هر چان جي
 مي چانو مون (ل-ح)، (۵) ”ڪيتر“ واري نسخي ۾ ٿلهه آهي: ”بخت پنهنجي ڏهن
 ٿي ٻانڀان، نام ميار ڪا اوهان تي“ (۶) وطن (ح)، (۷) اڳيون (ڪ-ح)،
 (۸) ٿڌا (ج)، (۹) واريون، واديون (ل)، واهون (غ)، واديون (ب).

اچي اچانڪ دلڙيءَ (۱) الڏي، هاڻيون سرهه، جون ڀاليون ڀاليون،
سي ته وسري ڪين ويون ويون.

”بيڪس“ بيوس وٽ آه الله لڳ عجب جو هيون (۲) تنهنجون ڇاليون،
توڙي ڏنگيون ته، ستيون ستيون (۳).

۳۴. ڪافي روپ جهنگلو

يا شام ”بيدل“ بره جون بهيران،

سڀن سالڪن جو تون آن پير پيران.

سدا ئي سنڀاليان (۴)،	نه ڪنهن دم وساريان،
سندو سر هميش،	توڪي ٿي سهاريان،
الله لڳ عطا ئي،	ڪريو مير ميران،
نڌوري نهايت،	ڪٿي آ نه اڳي،
تون هادي هٿون ڏي،	هميش سڀا اڳي،
انهيءَ چاهه ظلمت،	ڪيئي ٿيا اسيران،
”بيڪس“ بيوس،	پير تيون پڪاري،
تون قادر قلندر،	تنهنجي طلب تاري،
ڪهڙ ڪوه مون ڪي،	لڳا تير تيران،

۳۵. ڪافي روپ جهنگلو

وه وه سچن تنهنجون اکيون، جاتي لڳيون، تاتي ٻڌيون!

زلزل آه زنجير تنهنجو، دام واسطي عاشقن،

خال جي دائي خوشيءَ مون تاءَ ڪن ڏاڍيون تتيون.

وس نه ڪوئي آه ويچاريءَ جو، جا ڦاٽي دام ۾،

گهڻو رکهاڻ ڪون ٿڪيون آهي سوز مون شايد ميڪيون.

ڪر بلا ۾ نٿل ٿيو، ڏس عشق جو اسرار آه،

”بيڪس“ بندو بره، جو رکيو سچن ڏاڍيون لڪيون.

00800

(۱) دلڙي (س). (۲) جيهون-جهڙيون (ل-ب-س). (۳) توڙي ڏڪيون ته
ٿڪيون ٿڪيون (ل). (۴) سنڀاريان (ح).

۴۵. ڪافي روپ سورٺ

انجائن سان يارَ جادوگر، ڏاڍي انو ڙي لائين ٿو.
 وس نه آهي، ٻيوس آهيان (۲)، تن سن منجهه ٽپائين ٿو...
 ڏور ڏکڻ جي سن منهنجي ڪي، سورن سان تون ماهين ٿو...
 انو ڙي لائي ٻيوس ڪري، ٻانهنجو پاڻ ڇپائين ٿو...
 دوست دلاسا ڏيڻ ٿو اول، پوءِ ڪڏهن ڪين لائين ٿو...
 محبت ماريو مسڪينن ڪي، ”بيڪس“ ٻرهر پڄائين ٿو...

۴۶. ڪافي روپ ڪلياڻ

ٻڌائي ساز صورت جو، ڪهڙا تون لک لکائين (۲) ٿو.
 آئين آدم رکي نالو، ڪيڏو ته ڪشالو،
 ڪري چشمن سنڌو چالو، عاشق معشوق ٺاهين ٿو،
 ”احد“ ۽ ”مهم“ ٿيو مقرر، پنهنجو تون پاڻ ٽئين دلبر،
 ڪري هٿل ٽئين وري حيدر، عجب سورهم سڏائين ٿو،
 وري جاني ڇڪي جامون، ڪيو ڪو هٿل هنگامون،
 وڃائي درد دسامون، پنهنجا پيارا ڪٽهائين ٿو (۳)،
 صوفي منصور ڪٿي ساري، سوري ٽيڙي تي هڪواري،
 ٻڌا سرسڌ تي عطاري، پنهنجن جا سر وڌائين ٿو،
 روڙي هر رنگ ڪري رمل، ڄاڻي سِرَ ٻار، ٽين ”بيدل“،
 حسن بازار ڪرين (۴) حاصل، هاڻي ”بيڪس“ سڏائين ٿو.

۴۷. ڪافي روپ ٻهاري

رمر رنديءَ جو (۵) عجائب روڙيءَ ۾ راز هو،
 نالي ”بيدل“ بادشاهه، بيشڪ ادو (۶) شهباز هو،
 موج مستيءَ ۾ سدا سلطان سر افزا (۷) هو،
 علاج جي حالت ۾ هر دم سن خدا ممتاز هو.

- (۱) پٺيان (ڪ.س-ج)، (۲) ڇپ ڇپائين (ل)، (۳) پنهنجن جا ڪٽ ڪٽائين ٿو (ج)،
 (۴) ڪري (ج)، (۵) جي (پ-م)، (۶) هي لفظ هن نسخي ”پ“ ۾ ڪونهي،
 (۷) سرافراز (پ).

پور مغان جي پيش هڪ حقيقت مڃاز هو،
 ۴۷. اوست واري حال ۾ محمود سوئي اياز هو،
 درد واري دين ۾ هو وير وحدت باز هو،
 عشق جي اوتار (۱) سان دلدار دست دراز هو،
 هن تماشاگاه ۾ ائوٽ جي آواز هو (۲)،
 مرضيءَ موجب پانهجي مثر صفاتي ساز هو،
 سال ٻارهن سؤ اٺاوي ۾ سوز گداز هو،
 سورهن ذوالقعد جي هاديءَ سندو پرواز هو،
 "پيدل" مرشد منهنجو سائين غريبنواز هو،
 "بيڪس" خادم درجي کي (۳) عشق جو آغاز هو.

۴۸. ڪافي روپ سورت

مون سان چاڻي! جادو لايو تو، دار زلف ۾ ڦاسايو (۴) تو،
 ۴۸ ايائي، نينهن نه ڇاڻان، محبت مون کي مارايو تو...
 عشق دي آتش ڪيٽا آرنيا (۵)، محبت سچ مچايو تو...
 پاڻون (۶) ڏاڍن سان پريت نه ٿهندي، ناحق ٻاڏ آڙايو تو...
 سچ الائي (۷) ڀار ٻين سان، مون سان ڪوڙ ڪمايو تو...
 يار جادوگر، "بيڪس" سان، هي وه جو نينهن ڏياريو تو...

oooo

رديف هم

۴۹. ڪافي روپ آسا

آهيان پاڻ الله، عشقون تو عبد سڏايان،

هيتي پانهون پانهن (۸) جو (۹)، هٿ هوس (۱۰) شاهنشام...
 هيتي مائو مات وهان ٿو، هٿ دهشت جو درياھ...
 "الانسان سوي و آنا سره"، عشاقن آگاهه (۱۱)...
 "بيڪس" رکٽون دل ۾ بلڪل، وحدت جو ويساھ...

(۱) اوتار (پ. ڪ. س.)، (۲) هن تماشاگاه جو هو انجدي آواز هو (ب.)، (۳) چنڊ کي (پ.)، (۴) ڦاسايو (پ.)، (۵) آرنيا (پ.)، (۶) پاڻ (الف.)، (۷) آلاوين (س. ر. ح.)، (۸) مائون (پ.)، پانهجو (ب.)، (۹) جيان (ڪ.)، (۱۰) هيس (ڪ. س. ب.)، (۱۱) "وَعُوْهُنَّ مَعَكُمْ اِنَّ مَّا كُنْتُمْ عَاشِقِيْنَ آگاهه (ا. م.).

۵۰. ڪافي روپ ڪنڀيات

سرتيون ڏئي ڪا صلاح، منهنجي ماروئون ۽ .

ڦيٽ مارو پنهنجو ننگ نه ڇڏيندا، توڙي هجان ٻدراھ...
عشق اسان جو رهبر ٿيندو، شل نه ڪندو گمراھ...
مرشد سائين تـمـسـور الاهي، آهي (۱) وجهه الله...
”بيڪس“، ”بيدل“ تـمـسـان ٻاڪل، عادي هوندو همراھ...
○○○○○

۵۱. ڪافي روپ ڪنڀيات

نت نهاريان راھ، اديون اٻاڻن جي .

ٻن عمر جا (۲) باغ باغيچا، هٿ گلزاريون ڪيون گاهه...
مارئي ماندي قسمت آندي، سانگي ساري ساھ...
جيئري وڙهين وساريو، جا وٺين سا واھ...
”بيڪس“، قسمت قلم وچوڙيو، اهڙي ڪشي نه الله...
○○○○○

رديف ي

۵۲. ڪافي روپ ڪنڀيات

اٻاڻن جي آڪير، راتيون ڏينهن (۲) روناڙي .

آ هٿ مالدي تن مارن ريءَ (۳)، ڪينئو (۵) ٻيٽن هٿو ڪير
ساھ سنگهار سنڀاري .

قسمت واري ڪوٽ مون ڪٺي عمر ڄام امير،
ڪارائو ٿو ڪاري .

اٻاڻن جي آسري، ميان، لوڻي تيز ٿيڙ لڙ،
هٿ بهنور (۶) جي پاڙي .

”بيڪس“ وس ناھي وڙهين جو، توڙي (۷) هٿي تقدير،
ڪير بيڪئي ڪي ناري .

(۱) هرجا (۱-م-ل)، هودا (ح)، (۲) تنهنجا (ح)، (۳) ڏينهان (ح)، (۴) ڪليو
(م-ج-ب)، (۵) لڙ (ب)، (۶) پهنوارن (ب-ح)، (۷) توڙوئون (ب-ح) .

۵۳. ڪافي روپ ڪلياڻ

اچي ٿي راه، ۾ رهبر، قلندر سر" سڄاڻي.

تنهنجي وحدت مندو نمر، لڳو افلاڪ ۾ سارو،
 ڏيکاريو عشق جو چارو، تون آهين نٿو نوراني،
 تنهنجو تابع آهي لاهوت، تنهنجي اسر ۾ باهوت،
 تون آن مسند نشين هاهوت، ڪرايو مسر صنعاني،
 تنهنجي درگاه آ عالي، تون آن وحدت مندو والي،
 پيڻاريو ڀرت جي پيمالي، تہ ٿيان مشتاق لائاني،
 جسم چنڊچال آ هستي، ڇڏايو ڪا ڏيو مستي،
 پيماريو جام الستي، تون آن ساقي مين، جاني (۱)،
 "بيڪس" بيشڪ (۲) آهو جاني، ڇڪي آيو پوهن انساني،
 سهي ڪ-ج يار سيملائي، ڇڏي ڪنر آئون مسلماني.

۵۴. ڪافي روپ گجري

بره، بازاری (۳) عشق آزادي، هڪ بيماري، هي خلق جي خواري،
 مدد شال مون سان تر وارا ٿيندا، ڪڍي قيد هن مٿن شل ٿال ٿيندا،
 ڪريان ٿي هميشه جنهن ڪاڻ زاري،
 لائن نينهن آسان ٺپاڻ اوکو، درد عشق ۾ (۴) آ جالڻ چوڪو (۵)،
 نيشن ناز وارن جي رمز نياري،
 منهنجا پير مرشد شهنشاه، "بيدل" هي "بيڪس" ايو (۶) پر توڻي بلڪل،
 عمر باجهون تنهنجي مون گوٺر گذاري.

۵۵. ڪافي روپ ڏفسري

بره، ڪٿي باندي، ري سڄاڻن،
 رات ڏينهان آهي تات اوهان جي، دلڙي درساڻدي...
 دمدم دلڙي ڪري (۷) هڪاري، هوت سان ٿيا هيڪاندي...
 "بيڪس" ايو (۸) بازار دي وچ، قسمت ڪنهن آڻدي...

(۱) مندو ڪوٽ (ح)، (۲) ايو (ب)، (۳) ڏاڍو بره باري (ڪ-س)، (۴) جي
 ۾ (ڪ)، (۵) اوکو (الف)، چوڪو (س)، (۶) نسخي "الف" ۾ لفظ "ايوس" ڪونهي
 نسخي "ڪ" ۾ "مشتاق بيڪس" لکيل آهي، (۷) ڪڙي (س-ب)،
 (۸) سنڌو ڪوٽ (ح)، (۹) ايو (ب)، (۱۰) ڏاڍو بره باري (ڪ-س)، (۱۱) جي
 ۾ (ڪ)، (۱۲) اوکو (الف)، چوڪو (س)، (۱۳) نسخي "الف" ۾ لفظ "ايوس" ڪونهي
 نسخي "ڪ" ۾ "مشتاق بيڪس" لکيل آهي، (۱۴) ڪڙي (س-ب).

۵۶. ڪافي روپ ڪانزو

بيقدردان نال ڀاري، شل ڪنهندي نه هووي.

درد وڇوڙي ٻار آڻهن دي (۱)، هوش نيسو هڪواري...
 درد مندن جي دل تي، دلير سائين، ٻار رکيو ڪو ٻاري...
 ناهي ميسار محبوبن تي، عشق اصل آ زاري (۲)...
 پوڙي حقيقي لاشڪ هويا، ”بيڪس“ برهم بازار دي...

۵۷. ڪافي روپ بسونت

”بيڪس“ سان ٻيو رواهي، ٺاه مناسب مٿاڻا، توکي!
 ويس بسونت ۾ ڏٺو ڏيکاري، گهٽ گهٽ تنهنجي (۳) نين خماري،
 شان رکيو تو شاهي.
 برهم بسونت ڪليو چوڌاري، ڪائي دام، ڪائي ماري،
 منند عجائب آئي.
 ويڪرو سنيان، ٻار پيارا، ظاهر سلطان نور نيارا،
 شاه ڪريندا گدائي.
 نعت هزاري دا شاه سيلاني، چاڪ سڏا ڪسي آيا جاني،
 ڪيٽ ٻاٻل، ڪٽ مائي.
 ويس مٽاڪسي آيا اٿائين، ڪائي ’بديل‘ (۴) مرشد سائين،
 رکندا خيال خدائي.
 ”بيڪس“ ويس نينهن جو نورو، هن تون وحدت ڪي ڪر وارو،
 عشق عجب هي الاهي.

۵۸. ڪافي روپ ٻروو

ٻاروچل سان، ڙي جيڏيون، منهنجي مل ڪا رهي رهي.
 جان جدائيءَ هيءَ (۵) جلائي، سور ٿو سام سهي سهي...
 ”من طلب شيئا جَد و جَد“، ڪولي سندر ٿو لهي لهي...

(۱) الهيءَ جي (ح). (۲) عشق اصل ڪون آ زاري (ل-س-ح). (۳) تنهنجا (ب).
 (۴) ظاهر باطن. (۵) آه (ب) ۽ (ح).

ننگ نمائيءَ جو توتي آهي، توت سنڀاليو ته ٿي ته ٿي...
جي ٿيون وسهو ”بيڪس“ اندر، درد جو دريا وهي وهي...

۵۹. ڪافي روپ جوڳ

ٻاروڇو ٻڌي ٻاڏايان، شل ڪا مهر ڪري.

ماهون سال ڪمي گوندر منجه ٿي گذريا،
ساعت هڪڙي ساه ڪون ويڙهيڇاڻا (۱) وسريا،
انهن ڪمي دل ڏاڍي، جو وڃي ويٺا ٿري.

آءُ شايد هيس تاري، اصلون محبت ماري،
گاموھن سان، جيڏيون گوندر دل تي پاري،
دلڙي درد ٿري، من تي باھ ٿري.

سرتيون سور سڻيو منهن تي هٿ هٿان،
ڏينهن ڏڪن ۾، جيڏيون، گهاريندي ٿيم گهٽا،
سورن منجه ٿي سڙان، من ڪو اوڏانهون وري.

آهيت هڪلي آهيان، توهين هٿ خوش، ڙي سرتيون (۲)،
ماروٽڙا ملير ۾ خوش ڪوٽن ٿا ڌرتيون،
ٻيون پڪن کي ٻر ٿيون، ڀڳل وٽن ٿيون ٿري (۳).

تنهنجي فراق ٿيو، هو ”بيڪس“ ٿيو ٻيو من،
رندن تي ٻو رڙندو وٺي گاموھن جا گس،
لاهي طمع سال جي، ماري (۴) ذوق ڌري.

۶۰. ڪافي روپ آسا

ٻانهي ٿي پاڪاري، سوٺ مٿا ماندي هان.

سوز فراق سور اوهان جو، ماريو ٿو اڃا ماري...
دانهون سڻتون درد فراق جون، ويهه، نه بار وساري...
ناهي لائق لائق توکي، سٺور جدائيءَ جو ساڙي...
”بيڪس“ ٻوس سڱ سڏايو، توکي سڏائين سنڀاري...

(۱) ويڙهيڇاڻا (ج). (۲) قسمت قيد ڪيو الحق مون کي، سرتيون (ج).
(۳) ٻيل وٽن ٿيون ٿري (س-ج). (۴) ماريو (ج).

۶۱. ڪافي روپ ڪانڌرو

ٻانڌي ادا، زور ڪي چڻج، باصد ادب سجدو ڪري،
 قاصد قريبن ڪي چڻج، باصد نيازون سڏ ڪري؛
 هيءُ ڪنيز ڪَ آ ازل کون، در اوهان جي جي غلام،
 ڪر نوازش وصل جي، محبوب تو لاءِ ٿي مري،
 راتيان ڏينهان هڪ تات ۾، وائي هميشه وات ۾،
 راتا گهڻا ٿي راج ۾، پر تو ريءَ سان جي ناسري،
 اي صبا، چڻ تون سڄڻ ڪي، هڪڙو دم ڏيندار ڏي،
 چور چيٽڪ تنهنجي ڪٽڙو، شل سوا تنهنجي نا مري،
 ’بيدل‘ بلاشڪ احمد آ، ”بيگس“ مٿي جو عهد آ (۱)،
 نا حياتي نا سماسي، درد فرقت ۾ ڪري.

۶۲. ڪافي روپ ڪانڌرو

ٻن ٻن پون ٿا پُور ڙي،	سڄڻ مندا هي سَور ڙي (۲).
جوشون جگر ويٽو جتي،	ڪنهن ڪي ستيان دل جي ڪٽي،
سوريءَ سڄڻ چاڙهيو هلي،	جيئن چڙهيو منصور ڙي،
ڪنهن ڳالهه کون ويڙين ڇڏي،	گولي نه نيسي تنهنجي گڏي،
هٿ هٿ آهيان تنهنجي ننڍي،	چيٽڪ ڪيو آ چور ڙي،
دمدم سنڀاريان ماهه سان،	جاني جدا ڪيو پاڻ کان،
هي هتي نه گهرجي هين اوهان،	جو ڏئي درد ويڙين دور ڙي،
طعنا تنڪا سڳو سدا،	ڏئي عشق وارن ڪسي ادا،
سڀڻا سلامت جڳ مندا،	مي سڀ مون ڪي منظور ڙي،
”بيگس“ ميلام پيار سان،	’هوندي‘ (۳) مٿي منار سان،
دلڙي (۴) تنهنجي دلدار سان،	جنهن لاءِ ٿيس مشهور ڙي.

(۱) تنهنجو عهد آ (ح)، (۲) ڪن نسخن ۾ هن ڪافيءَ جو لفظ هن طرح آيل آهي؛
 وه ادا عشق حضرت، معنوي مشهور ڙي،
 (۳) ’بيگس‘ جي شڪ محبوب جو نالو، (۴) دلير (ل).

۶۳. ڪافي

پنهل وٺي ويا ڪري مون سان ڏاڙو،
 ڏسو ڏيرون جي اها ڏاڏائي!
 پائيم آيا ڏسڻ پياچائي،
 اصلون من ۾ ڪا هين سدائي،
 مان خوش ٿي ٻڌايو پنهنجو پاڙو،
 تہ پتار منهنجي جا آيا هين پائي.
 سنجهي ٿئي منڇر يا، ڪيئون پئي صلاحون،
 مان ڪڙي هٿس خدمت ۾ ٿئي ٻڌي پانهون،
 سورن ڏاڏو ٿم سام ڪي ساڙو،
 جو وطن وڃڻ جي مون سمجهي نه وائي،
 پُٽ آريءَ جا هٿيڙا آڪاڀر،
 ذات زوراور، جت هئا جاڀر،
 لاغرض تن ڪيو ڪوڻ لاڙو،
 جانب نياڻون ڪري ڪا جدائي.
 ”بيڪس“ ٿو وٺس ڪري تہ وڌائي،
 سڪ تن اندر ۾ اٿم سدائي،
 راتيان ڏينهنان ايهو ٿم راڙو،
 ”من طلب شيئا“ ملندڙ ڄاڻي.

۶۴. ڪافي روپ ڊروو

جي تون درس ڏين هڪواري، سؤ ڀيري حقيقي مين ويندي،
 گهٽ گهٽ گهوٽ مون کي توگهايو، تنهنجي جدائي جيءَ جڪاڍو،
 جي تون دوست ڏين دلداري، هيءَ سٺي ڪڙي جو ٿيندي،
 سام سورن سان سچي سگهايو، ماڻن سا ساڻا جان جلايو،
 ڪان ڏاڍو هنيو ڪاري، جدائيءَ ۾ نه هيءَ (۱) جهندي،
 محبوبن جي ڪار ڪڏهن آه، عشاقن جي سمجهه سٽهن آه،
 واه سچي تنهنجي ساري، سور آهائي ٺاهي سنهندي.

دل ۾ درد دکايون دونهيون، سورن سان ٿيون دلڙيون سٺو هيون (۱)،
سدا طلب تنهنجي آه، تاري، توکان بنا هيت نه رهندي.
”بيڪس“ ٻيوس عرض ڪري ٿو، عرض پنهنجي جو عرض گهري ٿو،
مون سان يار رکي ٿو ياري، ٻيل ملندي تنهنجي هوندي.

۶۵. ڪافي روپ ڪنڀات

ڪنڀا ته پنهنون جي پيئي، شل وڃي ڪڇ مران.
ڏاڍن پنهنجو ڏاڍ ڏيڪاريو، ڀڄي ويا ڀينگ (۲) ڀيئي...
نگ ته لائيءَ جو باڪل ڪنڌا (۳)، ڪوڙي هان توڙي ڪيئي (۴)...
دم دم (۵) دلڙي ڪئي (۶) ديواني، آيل ڪالهه لاهي...
کانگا، ڪهجهان راه، رڙي ٿي، هو جا چڏيو ساهه ڪنهي...
”بيڪس“ ٻيوس پنهنجي ساٿ کون، چاهون ويڙا چيني...

۶۶. ڪافي روپ ڪوهياري

ڪمپني ڪمپن ڏي، روحاني رڙهندي، رند وٺي رڙهندي (۷).
ڏاڍا ڏونگر ڏيهه، جا، چاڙهيون هي چڙهندي...
ڏيئي باهه، پنهور ڪي، هيءَ سورن ۾ سڙندي...
رهي هيڪاندي راه ۾ (۸)، مرن و مرندي...
”بيڪس“ باهه برهه جي، ڏسي نه ڏرندي...

۶۷. ڪافي روپ آسا

ماريس وڇوڙي، ور تون، جيءَ جا جيتارا جلدي.
شعب روز انتظاري، ڪئي برهه بيقراراري،
لک لک ڪريان ٿي زاري، دل جي دوا ڪا ملندي.
ساري فراق آهيان، ڪو دم جيءَ ڇڏي ناهيان،
سگ تون سان ڪهڙو ساهيان، ٻانهي تون سان ٿي هلندي.

(۱) دل ۾ درد دکايو دونهيون، سورن سان ٿي پيس سونهون (ب). (۲) ڀينگ (ب).
(۳) شل نه ڇڏيندا (ج). (۴) توڙي آهيان ڪوچهي ڪئي (ع). (۵) توڙي آهيان
ڪوڙي ڪئي (ح). (۶) دمدم (۶) ٿي (ج). (۷) رڙندي (غ). (۸) چوري
چڙي ويا چور ۾ (پ-ب). رهي هلندي راه ۾ (ڪ-غ-س).

ڪوڪان ڪريان، ڪاريان، پاڏيان ٿي، پاڪاريان،
توڪي اکين و بهاريان، ڪنهن کي نه سٿور سٿندي.
”بيڪس“ فقير دانهان، پٽندو والده آهان،
بهڳن ڏيندو جو (۱) ٻانهان، پيا در چو پوءِ رٿندي.

۶۸. ڪافي روپ ڏناسري

مسڪين ٿومارين، جاني (۲) *، ترس نه پيو ٿيو چيترو (۳) ا
ساڻ ڏين جي قيد ڪرين ٿو، ڪاريو ٿو ڪارين، جاني...
قاهي زلف جي نال جو داڻو، مرغ دالين ڌارين، جاني...
”بيڪس“ پوس ۾ راه، ره، جي، ٻاريون ٿو ٻارين، جاني...

۶۹. ڪافي روپ آسا

نانءِ مولا جي ماهي، آه وٿان وري تون.
ڏس ويڃاريءَ ڏي وري واجهائي، تنهنجي آه سيڪ ۾ سڏائي...
يار اوهان کي هيئن نه گهرجي، جاني ڪرڻ جدائي...
عشق اوهان جو روز رٿاري، ٻر ڪشي آه پلائي...
”بيڪس“ پوس آه نماڻو، تنهنجو سنگ سڏائي...

۷۰. ڪافي روپ آسا

هين هٿن پٺي ڪون ويا سي، رڻڪي عشق (۴) جي پيا سي؛
هر ٻار درد شمر ڄا ڄمي، سر سٺي (۵) ڄاياسي.
چٽستيءَ جي چوٽ هن تون، هستيءَ جي اوٽ (۶) پٽج تون،
مستيءَ جي ڳوٺ ڪن تون، سوريءَ جي سر هلياسي.
شب روز ڪرندي زاري، در باد دل ويڃاري،
سڙ ڪٽي هي جان (۷) ساري، ڪنهن انگهه (۸) ۾ آڙياسي.
”بيڪس“ نه ڪنهن ۾ آڙندا، سيڪندي سوريءَ تي چڙهندا،
دبدب هي سڳو در دا، هرگز نه ڪنهن جهلياسي.

(۱) جو ڏيندو (پ)، (۲) مارين ٿي (س)، * ”پ“ ۽ ”ڪ“ تسقن ۾ ديوان
”جاني“ رديف ڪونهي. (ب) ترس نه ٿي ٿيو چيو ڪو (پ-ڪ-س)، (۴) ڀرت
(ع-س-ب)، (۵) تي (ب-ا)، اتي (س)، (۶) هونءِ (ع)، (۷) چيندو (پ-ا-ڪ-
س)، (۸) انگ (پ-ا-س).

۷۱. ڪافي روپ آسا

'هيرا' * سدا تون هوتدين، جيءَ جا جيارا چاني،
 هڪ دم نه ڌار ٿي تون، اي مساهه بدر ثاني.
 دن رين خيال تيرا، چڻڪ چڻڪ جلايا جيرا،
 چاندا نه وس ڪو ميرا، در دم همين تو داني.
 لپ لعل سرخ لالي، رهندڙ تون خود خيالي،
 نيري جو لاڙي، يوسف ڪيا هي ڪنهي.
 لائق نهين ٿسائون، به ٻولسا پنهنجي نون،
 ديوتاهي سر آسائون، ڪڇ دل ميري چڻائي (۱).
 پڪ بهار لڳت الاهي، اسي دي حسن شاهي (۲)،
 عاشق ويچارا گاهي، ”بيڪس“ برهم ٻائي.

۷۲. ڪافي روپ گجري

يا شاه (۳) ”بیدل“ ڪريو ڪا پلائي،

سنڌي عشق وحدت ڪريو ڪا عطا ئي (۴).

ڏيو درد، داتا، سنڌو عشق عرفان،

تون آن رونق افزاي تخه خدائي...

تون قادر قلندر به هر جاء حاضر،

الله لڳ ڪا بخشوش ڪي (۵) سوا ئي...

والله يا الله تون آهين هادي،

آهي هر دوجهان ۾ تنهنجي بادشاهي...

* بيڪس جي هڪڙي محبوب جو نالو. (۱) پچائي (ڪ.س). (۲) سدا هي حسن دي شاهي (س). (۳) بادشاه (پ). (۴) لقا ئي (پ). (۵) بخشوش ڪا بيڪ (ڪ).

خانو خوديءَ جو خراب سگهو ڪر (۱)

صفا صاف صوفي تون ڪر (۲) ها صفائي...

آتش ڪلي عشق جي ۾ تڙ وجهڻ تون،

سدا وير وحدت جي (۳) شال وائي...

هي مشتاق ”بيڪس“ تو ڀروس پڪاري،

تنهنجي در درد جي ڪري تُو گدائي...

(۱) وڃائج سگهو ٿي (ب)، (۲) ڪا (ج)، (۳) هر ٿي (ڪ-س).
 اڳئين طبقي جي شاعرن جو ڪلام موسيقيءَ تي سوزون ڪيل آهي، تنهنڪري
 ان ۾ عربي عروض واريون پابنديون ڪيئن؟ البت قافيي جو خيال رکيو ويندو هو.
 سو به ڪافيون توڙي ذوهيڙن ۾ ان جو اثرالو نمودار هو.

مناجاتون

- (۱) اي شهنشاھ قلندر بادشاھ بينظير
 زبده درگاه ايزد، مقبل رب القدير،
 پويان جا وسيلو بيڪن جا واھ وريو،
 مير مروتدي حسيني، پير عالم جا امير،
 شاھ منهنجي واھ ڪر ڪا واسطي الله جي،
 ڪر نمائي تي نظر، نالي نبي الله جي!
- (۲) شاھ عاليجاھ تون شهباز نوري نامور،
 اي يتيم جا اچاھ تون بادشاھ بحر و بر،
 خاندان مصطفي جو تون گرامي آن گهر،
 توتي آھي منهنجي پپ لچ، تون سان لائق لطف ڪر،
 شاھ منهنجي واھ ڪر ڪا.....
- (۳) شاھ آء مسڪين بيڪن، تون ولي الله بحق،
 منهنجي هن دامن لڳي ڪي دان ڏي، دولهه بحق،
 تون صبحي سرتاج ڪل پيرن جو شاهشه بحق،
 تون بساڪين ۽ هيئن جو صبحي همرم بحق،
 شاھ منهنجي واھ ڪر ڪا.....
- (۴) توکي منجهه درگهه الاهي دسترس آھي عظيم،
 توکي ڪيو مختار هرڪنهن امر ۽ رازق رحيم،
 شاھ تون ناقص نوازين پير تون هالين پير،
 هن منهنجي دامن گرفت (۱) تي ڪرم ڪر، اي ڪريم،
 شاھ منهنجي واھ ڪر ڪا.....
- (۵) توکي منجهه درگاهه داور جي وڏائي دستگاه،
 واصل يا الله، وه وه، تون قلندر بادشاھ،
 تون بديون بخشاھ منهنجون پير، آهيان پتر گناه،
 عفو تقصيرات ڪر، عاصي آئون ايزد بخواھ،
 شاھ منهنجي واھ ڪر ڪا.....
- (۶) توتي (۲) هر دم آھي هادي، مهر مرسل جاء جي،
 هر طرف ڪن هاڪ تنهنجي فيض ۽ انعام جي،

شاهه، ڪر ڪا واھ، والي، پنهنجي هن پيغام جي،
 دين جا دشمن دسائي (۱) فتح ڪر اسلام جي،
 شاهه، پنهنجي واھ، ڪر ڪا،

(۷) لال تون شهباز نوري، واقف سر خدا،
 تون محمد جو حضوري، هاديءِ رام خدا،
 تون رسين سختيءَ ۾ سائين، پنهنجي هن پيرويءَ سدا،
 پنهنجي ڪر تون آس پوري، آءُ سنڌه در جو گدا،
 شاهه، پنهنجي واھ، ڪر ڪا،

(۸) شاهه، آءُ عيبن ۽ عصيان سان (۲) آهيان سين، ڇاڪ،
 مون جهڙو عاصي ۽ مجرم ناھ، ڪو به روي ڇاڪ،
 تون، پاڻا بخشاءِ پنهنجا ڏوھ، سڀ، اي پير پاڪ،
 مون جيها ناقص نوازين غير، تو ناھي ڪو پاڪ،
 شاهه، پنهنجي واھ، ڪر ڪا،

(۹) شاهه، تون پنهنجو سيلو آھين دولھ، دمدم،
 حال پنهنجي تي، حسيني، نانءُ رب جي ڪر ڪرم (۳)،
 شاهه، ڏي تون شادمانا، دفع ڪر درد و الھ،
 جن گئي تو جهڙو سيلو، تن کي غازي ڪهڙو غم،
 شاهه، پنهنجي واھ، ڪر ڪا،

(۱۰) پنهنجي در ڪئي سوالِي تيرا فائق، فيضاب،
 بيمرادن جون مرادان تون بچائين، پيچساب،
 آءُ سنڌه دامن گرفت، يا شد عاليجناب،
 پنهنجو رک دارين ۾ ۾ درد، بحق بوتراب،
 شاهه، پنهنجي واھ، ڪر ڪا،

(۱۱) پنهنجي ڪر پوري صدا، صديق اڪبر واسطي،
 ڪر ڪرم فاروق ۽ عثمان اطهر واسطي،
 پير، ڪر مون سان مدد، زهرا ۽ حيدر واسطي،
 شرم رک دارين ۾ ۾ شير و شير واسطي،
 شاهه، پنهنجي واھ، ڪر ڪا،

(۱) دسائين (الف-ب)، (۲) سختيءَ ضروري (پ)، (۳) ۾ (غ)، (۴) رحم (پ)،

(۱۲) شاهه رک دارين ۾ يا آبرو احسان مان،
ڪين ڪر محتاج ڪنهن جو، مڻهت رکجو مان مان،
وقت نزع جان هلايو دين ۽ ايمان مان،
پاڪ آڻ ڪلمو پڙهان احمد آنبي ايمان مان؛
شاهه منهنجي واه ڪر ڪا.....

(۱۳) مون سين هر مشڪل ۾ واهر ٿيڻ اچي، عالي اسير،
سڀ پڇايو (۱)، ٻيڙا منهنجا مقصدا مافي الضمير،
ڪر ڪٽايش قبر جي، سائي ٿيو قطب ڪبير،
هر دو عالم ۾ نه آهي توڻا ڪو دستگير؛
شاهه منهنجي واه ڪر ڪا.....

(۱۴) شاهه آڻ سسڪين، ”محسن“ ٿو سوالي تنهنجي در،
آڻ ڊاسنگير تنهنجو آهيان از عهد سفر،
”اڪس“ و ٽي پار آهيان، مجرم و عاصي آڻ،
واسطي اللفه جي، يا شاه منهنجي واه ڪر،
شاه منهنجي واه ڪر ڪا واسطي اللفه جي،
ڪر لعائي ٽي نظر، نالي ٽي الله جي!

(۲)

يا قلندر، شاه سيوهڻ جا سدا
ڪر نظر ”اڪس“ بندي ٽي لڳ خدا

(۱) بادشهر حضرت قلندر سرور،
ڪر رسي ٿون رهبري، اي رهبر،
تنهنجي آهي اسر ۾ هر دوسرا،
بهر سوالي در دل ما اندر آ...

(۲) حضرت پير طريقت شاهه تون،
فلاڪ آحد ٻيٺ سندو آن ماهر تون،
محمد و حيدر سندو دلخواه تون،
هر ولي اللله عاليجاه تون...

- (۳) تنهنجو منصب شاه چيو مولائي علي،
 حيدر ڪرار تون مولا علي،
 ڪر ڪرم پڪار تون هت هلي،
 دل دنيا جي حرص توڏنهن آ جهلي ...
- (۴) ”جيفة“ دنيا آهي، تنهن کون نجات،
 بخش مون کي يا شه عالي صفات،
 توکي دمدم تو سنڀاريان ڏينهن رات،
 يا شه شاهان تون حق جي آهن ذات ...
- (۵) صدقو نائي سيدالارار جي،
 صدقو ڏاڏي حيدر ڪرار جي،
 صدقو حضرت بادشه دلدار جي،
 صدقو شاه مسجد قبول مختار جي ...
- (۶) ڪر پلائي پرهم جي، يا سيدا،
 ڪر نوازش نينهن جي، يا سيدا،
 ڪر عنايت عشق جي، يا سيدا،
 ڪر مهر ڪا درد جي، يا سيدا! ...
- (۷) وجه توجہ عشق احديت سندو،
 ڪر ڪرم ڪثرت مئي وحدت سندو،
 وه وسايو سينهڙو محبت سندو،
 تيان شڪاري شاه، جي حضرت سندو ...
- (۸) قال ڪيل ۽ حال ڏي، يا سيدا،
 عشق وحدت ڪر عطا تون لڳ خدمت،
 آهين تون هر جا وسيلو، خاوندان،
 واه منهنجي ڪر سگهو تون، سيدا! ...
- (۹) ٺٺور ٺٺور، ڪر نظر پڪار تون،
 ٺٺور مولائي جو آهين سرور تون،
 احمد و حيدر سندو دلدار تون،
 هر ولي الله جو آن يار تون ...
- (۱۰) حال منهنجي سان، حسيني! همقدم!
 هنج تون هر دم، بادشاهان! دمدم،
 سان هجن تنهنجي، حسيني! ناه، غم،
 هر دو عالم سان ٺاهي منهنجو ڪم ...

(۱۱) ڪٿي خوديءَ مون سان خرابي، شاهه پاڪ،
هن جڳت ۾ ڪيو مون کي هستيءَ هلاڪ،
ڪيو ڏوٽيءَ جي درد مون کي سين ڇاڪ،
پاڪ نهنجي نٿو سان ڪر سنهنجي خاڪ...

(۱۲) تون حسين شاهه، آن شهباز لال،
طُور تي تنهنجو ڏلو موسلي جمال،
رکيو عيسلي ڪسي اُني فلڪاڪمال،
راج فلڪ تحت قدمين خواهي خيال...

(۱۳) تون آهين صانع تنهن جو حضرت تاءِ
ترت رس تيڪ تار ۾، يا سروراءِ!
ڪل ٺهين، سڀ ولين مدعا،
تون آهين مختار، سولي، هاديا...

(۱۴) سير سروندي حسيني شاهباز،
تون غريبن جون آهين دلنواز،
هڪ ٻڏي عاجز ڪري ٿو هي نياز،
مغز پستي جان تون ڪر، ٿا ڪر پياز...

(۱۵) تنهنجو منصب آهه منثار العيوب،
تنهنجو مشرب آهه غفار الذنوب،
مون کي ڪر مجذوب يا مطلب قلوب،
تحت نظر رک مشرق و مغرب جنوب...

(۱۶) درد مند ڪسي ڏٺين درمان تون،
مون تي ڪر ڪو عشق جو احسان تون،
بخش بهرو ڀرو، جو سلطان تون،
بهر جمال آهين بيشڪ جان تون...

(۱۷) ڪيو ظهور و ذات تنهنجي بالفضل،
منجهه صفت جي ٿور عالي بي بدل،
سنهنجو منظور نظر سان ڪر وصل،
دور ڪر دشمن، جو آ اصلون تڙيل...

(۱۸) ڪر نفسي نروار هي جيف جسم،
 لڪ تون دل جي لوح تي "انا الحق" اسم،
 "هم اوست" جوڙي ڪوڄاوي ڪريسم،
 ڀام هي جسمي جهاني تون طلسم ...

(۱۹) توتي آهي ننگ منهنجو منجه، حشر،
 ڏنهن عقوبت ڏي نجاتي منجه، ٺهر،
 ڪر مون کي "بديل" جيان بي ٻاوس،
 ٿان نه ساڙي ٻام مون کي منجه، سقر ...

(۲۰) ٻار منهنجي مان منهنجو ڪر وصال،
 عشق وحدت سان ٿيا مان خوش خيال،
 در تنهنجي تي درد جي ڪهڙان ڌمال،
 آن ڏڏر "بيڪس" نماڻو عشق حال ...

يا المندر، شاه سيوهڻ جا سدا،
 ڪر نظر "بيڪس" ٻنڌي تي لڳ خدا!

مداحون

در بيان مدح بيدل فقير

منهنجو سرشد مڪمل آھ، مڪمل سندس آھ، نانءُ هن مظهر ۾ ”بيدل“.
 هنياين عشق وحدت جو نثارو، سندس آھ، عرش ڪرسيءَ تي اوتارو.
 آھي خالق عرش و ڪرسي جو بيشڪ، آھي رازق سڀني ماڻهن جو بيشڪ.
 ساري عالم کي ڀڄائي ٿو روزي، توڙي خاصو هجي ڪر توڙي موذي.
 وحدت عشق سان هو ورير واصل، صفائي سحر سارو ذات حاصل.
 صفه جي سحر جو پيڙس ڪو رايو، اچي ڪو اوچتو پس اهڙو وايو.
 آھي هادي بيشڪ حامي اسان جو، آھي هر وقت رهبر شهر اسان جو.
 بلاشڪ پير پيران آھ، ”بيدل“، بلاشڪ مير ميران آھ، ”بيدل“.
 زمين و آسمان تابع انهيءَ جا، مڪان و لامڪان تابع انهيءَ جا.
 نہ هو عاشق، نہ هو معشوق بيشڪ، نہ هو مخلوق، نہ هو خالق بيشڪ.
 ”بيدل“ هو بادشاهه بحر بحر جو، تنهن ۾ نام فرق هڪڙي ڌري جو.
 غلام محمد سندس خدمت ۾ آيو، وحدت عشق بيشڪ هو ماريو.
 امانت عشق جي بيشڪ ڏنائون، خنجر وحدت سندس بيشڪ هنيائون.
 ولايت وارو قاضي پير محمد، حريف رسالي و شيخانه محمد.
 هيرو درويش بالڪل لڙس وارو، هنياين نينهن جو بيشڪ نثارو.
 سچو صوفي صفا صادق هيو شير، بلاشڪ معجب ڪل هو پلا وير.
 اگرچ سڀ مجذوب هيو پاڻ، وحدت عشق جو منجهس هو وڻان.
 پلا مادي ڪريو ڪا پلائي، نون آهين شهباز جو پيارو سدائي.
 الفطرت لڳ ڀڳ ڀرت جو پيالو پيارو، وحدت جي واٽ ”يڪس“ کي ڏيکاريو.
 آلائي شاهه ”بيدل“ ڪر پلائي، ڏيو ڪا عشق وحدت جي سوائي.
 نون ڪر توحيد جي روشن چراغي، درد محبت سان ڪر مون کي دماغي.
 مون کي ڏيو عشق جو پيالو پري ڪو، وحدت جي واٽ جو رستو ڏيو ڪو.
 اوهان ٻاجهون نہ آھي ڪا ماڻ منهنجي، سواءِ تنهنجي نئي سري ڌار منهنجي.
 ڪريو ڪا نظر جو پيران آهيان، وسايو دل جو مان ويران آهيان.
 منهنجي ويران دل بلڪل وسايو، وحدت عشق جي ڪا ٻاهه ٻاريو.
 ”مير“ هاديءَ جي ڏٺاريو، پيالو عشق جو ڪو پتر ٻاريو.

منهنجي مٿي دل اوهان ٻاڪل جيار يو، چڱت-جنجال وحدت سان وساريو،
 ڪريو واصل وحدت سان سدائي، سداسي درد محبت جي ٿي وائي،
 خدا لڳ عرض هي منهنجو اگاهيو، سارو ڪو خيال وحدت جو ساڻيو،
 غلام محمد پنهنجي محبوب ڏي ڏس، سڄي تون دوست دلبر پنهنجي ڏي ڏس،
 فقير پير محمد جي تون صدقي، هادي هر وقت ٿي ٿنهنجي تون صدقي،
 ناهي پير مغان توکون سواءِ ٻيو، سواءِ تنهنجي ناهي ڪو مون کي رستو،
 لڪر اشريح ”بيڪس“ ٻار ٻاڪل، مڙئي ڇائي ٿو تنهنجو حال ”بيدل“،
 له ٿي ٿا اُميد بيشڪ شاه ٿيندو، تنهنجو رهبر هميشه هادي ٿيندو،
 تون هرگز آسرو ”بيڪس“ نه لاهج، سداسي ڏور محبت جي تون ساڃج،
 نه ٿي ماندو جو ٻاڪل شاه ٿيندو، تنهنجو رهبر براه عشق ٿيندو،

(۲)

آهيان درويش سان ڌاريش ٻاڪل، ڪندو هادي هدايت سان خوشدل،
 هدايت عشق وحدت فيض واري، محبت درد وحدت فيض واري،
 هادي مرشد مڪمل آه ”بيدل“، ٿيندو رهبر، ڪندو خوشنود خوشدل،
 آهيان بد حال آه بد حال بيشڪ، ڪندو مقبول شل محبوب بيشڪ،
 هيس ڪوڊڪ طفوليت ۾ لاشڪ، ٻلائي پنهنجي ڪيائون ٻلاشڪ،
 وحدت جي واٽ جي بيشڪ ٻلائي، ڪيائون رحم محبت جو سدائي،
 مجازي واٽ ۾ ٿيو يار هڪڙو، اکانهون انهيءَ جي آه هوس ٽڪڙو،
 گهڻا پيرا مجازي راه ۾ آه، ڪيم بازبون مجازي واٽ ۾ آه،
 ڪيم محبوب جو ظاهر انهيءَ ڪي، سڏيم ٿي پاڻ هر رنگ ۾ انهيءَ ڪي،
 انهيءَ جو قد هو شمشاد جهڙو، غلط مان ڇو، ناهي شمشاد آهڙو،
 سڻي سرو اکيون ان جي شرمندو، ملائڪ ڇا اکيون ان جي هلندو،
 سورج ۽ چنڊ هو بيشڪ پريشان، ڏسڻ خاطر انهيءَ جي هو تر حيران،
 هٿ-يو انوار سولا جو بيشڪ، هٿيو اسرار اعلا شل شاه بيشڪ،
 حسن آواز پيرلڪي نه آهن، بلاشڪ ٿورو سولا جو نه آهن،
 نه هو يوسف مندو ٿاڻي بلاشڪ، نڪي حوران پريون مٿڪ ملائڪ،
 ڏاڍو وندو جنهن، تنهن کون ناهي، فراموشي نه ٿيندو تاهيت

تنهن جي عشق جي ڪنهن کي آه، طاقت، مثال روز محشر آه، نهايت.
 مدامي يار شل هوندو بلاشڪ، خزان جي واڌ کون هوندو سلامت.
 پچاڻون ڇڏڻ هن جنجال جسمي، ٿيندو گم جسم طلسم منجهه اسي.

پيمان در ثناء جناب حضرت شاه

عنایت اللہ صوفي شهيد

جوان ٿيو حمد حضرت شاه سلطان، شهيد حق، حقيقت آه، سبحان.
 عنایت اللہ سالڪ آه، هادي، شهر شاهان وحدت مالڪ وادي.
 مالڪ آه مالڪ جو هر جاء بلاشڪ، آهي سلطان زمين افلاڪ بيشڪ.
 عيسو سبحان سرور شاه، خالق، عيو رحمان سڀ خلقت جو رازق.
 شمس و قمر عيو اوار ان جو، يوسف يعقوب هو اسرار ان جو.
 عرش و ڪرسي جو هر دم هادي آهي، مڪان و لامڪان جو شاه آهي.
 عيو خالق، نه هو هرگز نه مخلوق، ڪڏهن عاشق ٿيو ٿي يار معشوق.
 هيو هر جاء تي موجود صوفي، بهر ڪنهن مالڪ تي معبود صوفي.
 بالا ۽ زير آهي شاه موجود، مٿي افلاڪ تي آه شاه معبود.
 چائين ازل ۾ ”الست بربڪم“، ”بلي“ موني چيو تنهن شاه ”ربڪم“.
 ڪيائين باهه مون بستان بيشڪ، ڪيائين آب گي آتش بلاشڪ.
 عجب اسرار بلڪل شاه جو آه، نه ڪر تقرير ”ٻيڪس“ مست شه آه.
 منهنجي مٿي دل بلڪل چارو، وحدت عشق کي ”ٻيڪس“ سهارو.
 ڪريو ڪا نظر عظمت فيض واري، وحدت عشق جي ڏيو صمجهه ساري.
 ڏيو ڪا موج مستي جي سدائين، پگانو خيال ٿي وحدت سدائين.
 ڏوئي سڌي وجهو ديوار ڪري، ويهارو دل کي منجهه وحدت جي ويڙهي.
 مريدن تي ڪا ڪريو مهرباني، غريبن کي ڪريو ڪا واصل جنازي.
 لقا جنت گهرون ڪا پرين واري، جنهن ۾ حور رضوان بيشماري.
 گهرون ٿا بهشت محبوب حقيقت، سندن وصلت گهرون ٿا، شه طريقت.
 ڪريو ڪا مهرباني ٿا رسي هي، انهيءَ درگاه وحدت کي پسي هي.

”بيدل“ واري ٻلاڻي شه ڪريو ڪا، وحدت عشق جي ٻيالي ڏيو ڪا،
 ڪريو مثنوي خنجر عشق جي سان، ڪريو مثنوي ٻانهي ڪي عشق سان،
 ٻيالي عشق جو ٻاهر ڪر پياريو، جسم جنجال وحدت سان وساريو،
 ڪريان تترير ڪهڙي حال جي مان، اٿو سڀني خبر، اٿو جوان مان.

قطعو

رحم ڪر شاه سلطان دل چريءَ تي، ڪريو ڪا مهرباني دل چريءَ تي،
 آهيان ”بيڪس“ اڌر پيشڪ نماڻو، اصل ڪون در اوهاڻ جي تي وڪالو.

سندي ڈوهيڙا

سر سارنگ

(۱)

آئي مند ميلاپ جي، برهه ڪيو باران،
مٿڪن ڪي مستي ٿي، حوران ٿيون حيران،
برهه ڪيو پيران، ”بيڪس“ ڪي بازار ۾.

(۲)

آئي مند ميلاپ جي، برهه ڪئي برسات،
گل ٿل باغ بهاريا، برهه ٿي پريات،
برهه واري ڪر بات، ”بيڪس“ جا ”بديل“ ڪئي.

(۳)

موسم ٿي ميلاپ جي، برهه ڪئي برسات،
مٿڪ ۾ مستان ٿيا، حورن ڪئي هيٺات،
برهه عجائب بات، ”بيڪس“ ڪر بازار ۾.

(۴)

سارنگ ساز سنڀاهيا، اهر بهارانهي،
مٿڪن ڪي مستي ٿي، حورن حيرانهي،
”بيڪس“ پيرانهي، مينهن مان موج ٿي.

(۵)

سارنگ سرم سنڀاڻيو، ڪارا ڪري ڪيس،
شيو وڻي ۾ گوڙ ڪر پندا، دوست هوئي شل ديس،
جي ڀرين ويا ڀر ديس، سي مينهن موٽي ميڙيا.

(۶)

هٿل پيا وڃ ڪٿل مٿڪ دي، بادل ٿو ڀري،
گل ٿل باغ بهاريا، تير ٿل ترسي،
مبزي ٿي سرسي، ”بيڪس“ ڪي برهه جي.

سومل راڻو

(۱)

راڻي منندي من ۾، نٿو ڏينهن گڏي،
سجلا ماڙيون ٻنگلا، اوڏانهن ٿو آڏي،
ڀينر ڀاڳ وڏي، راڻو اچي راڄ ۾.

(۲)

موسل مـرئي ميندراا جنهن مان جيءَ جڙي،
 پاڻ هئي ٿي پست ٿي، منجهون روح رڙي،
 تنهن جي لوءَ لڙي، آهون سٺي اڃ تون.

(۳)

کوڙ قناتون ڪاڪ ۾، راڻا ويهن رهي،
 ماڻهو جي محلات جا، سوڍا ڪر سهي،
 ويندو ڪالھ، وهي وڪر پوندو، ولها!

(۴)

راڻا رسڻ چڙ، اڃ تہ پرچون پاڻ ۾،
 ڪريلائي، ”بيڪس“ چوي، گوليءَ کي تون گڏ،
 هيٺي هڏ ۾ چڙ، نڙ سٺي سندن، ميندراا!

سسئي

(۱)

ڏونگر مون سان رو، ڪڍي پار پنهنون جا،
 مڃن هٿ ھڪڙو، ويو ڦوڙائجي سو،
 ڪنهن کي ڏيان ڏوه، مون ارادي ائين ڪيو.

(۲)

ڏونگر ڏهاڻي، پاڻ مٿائون گهوريان،
 ٿو ۾ رهياڻي، سدا ٻاروچن جي.

سورت

(۱)

سورن جو ساز ڪئي، ٻيچل ٻڌايو،
 مٿر تنهن ۾ سوز جو، ڪڙھ پاسي ڪايو،
 ”بيڪس“ ٻاھ ٻرھ جي، تنهن کي ٽهايو،
 بيگهو ڪر سميو، سر ڏيڻ جو، سها.

(۲)

سورت ڪهي ٻيچل کي، مڱڻا وڃ موٽي،
 ٻڌي ٿو ٻهڪڻ چسي، چنبن ۾ جوتسي،
 تنهنجي سن ۾ ڪوئي، جو مٿين ٿو، مڱڻا!

مارئي

(۱)

رات وري آئي-يا، ماروڻڙا ملير،
لڏم خواب خوشيءَ جو، ته چن سولا ملايا،
وري وساي-يا، ڀلي ڀاڻ ڀيڻ جا.

(۲)

عمر اهاڻي هار ڏي، سارو آڌن سڏ،
آئي آسرو دل کي، ڪن ساهيڙيون سڏ،
هيت سڀيءَ جا هڏ، مٿي روح اهاڻي راج ڏي.

(۳)

عسمر اهاڻن جا، پلپل ٻون ٻور،
نيزا نينهن اندر جا، گهايو وڃن گهور،
”بيڪس“ هڻي بند، جهليو ڪنهن ضرور،
سنگهارن جي سور، اندر منهنجو آڏ ڪيو.

متفرقا ڏوهيڙا

هندو مومن نام ڪو، آهي پاڻ (۱) الله،
قنا سنڌي فڪر، ڪاهيودل کي ڪاه،
چڏ ”بيڪس“ بهانا، راهي (۲) وٺ راه،
تنهنجو ساه، ساهي، ڪاڻيندو (۳) ته سر ڀر.

* * *

سنسين مون سور، ”بيڪس“ ٻرايو ٻره جو،
جوش وڌائون جان، هاڻي وڃي ٿو وهلور،
ڪو جو ٻرايس ٻور، سنسين جي شڪ مون.

* * *

اڻي جوکي جاگي، سڄڻ مون سور ٿيو،
تون سڀاڪا سڄي ٻوڙ، نڏ جو نانڌ اڀاگي،
”بيڪس“ ڏي پاگي، آڀريوئي اڃا نٿو ٿئي.

(۱) من (ج)، (۲) رومي (ج)، (۳) سمائيندو (ج).

عاشق سڏائين، رکين سانگو سر جو،
 عجيب-بائي آگ ۾ پاڻ نه ڇڏائين،
 ريجھ ٻٺا راتين، ڪيئن ڀرين ڪنڊين ٻانهنجو.

* * *

”بيڪس“ کي ’بيدل‘ ڪئي توڙون هيءَ تلقين،
 اچي ’انالحق‘ جي، برھ وڇائي ٻين،
 درد هڪو درڪار رک، چوڙ ڪفر ۽ دين،
 عشق واري آمين، حسن مان حيرت ڪئي.

* * *

”بيڪس“ کي بازار ۾ برھ ڪيو پيران،
 سيڪي سڏائي گهڻو، هوتن لڏ، حيران،
 محبت جو بهران، چوهون ٿو چوليون ڪري.

* * *

هيئن نه لائق هو، مارڻ مسڪينن کي،
 چوري چڙهي ڇوڙين، ستان پھتائين هو،
 ائين نه گھربو هو، جو ”بيڪس“ کي پيران ڪيو.

* * *

ڳڻي هنڀائون پاڻ، ”بيڪس“ کي برھ جو،
 ڏينھان ڏيکارڻ ڏيھ، ڪي، سدا سينگاري پاڻ،
 راتيون روشن روح ۾، رويو ڪن رهاڻ،
 اهڙا جن اهڃاڻ، سي لاهوتي ڪنھن نه لکيا.

* * *

قاضي ملان چا ڪندا، آهي عشق اسان جو امام،
 ”بيڪس“ جي برھ جو، آهي ملان ۾ ماڻام،
 لونءِ لونءِ منجهه لغام، ”بيڪس“ کي برھ جو.

* * *

پير ته منهنجو پادشاه، خاص جنهن جي خلوت،
 رنگ بدلي پورنگ ڪري، اصل جي عادت،
 جڏهن شاه ڪري شفقت، تڏهن محسن مٿن ”محسن“ ٿيو.

سنڌي ذوهيڙا

قسمت آڏو ڪوٽ ۾، اڳ نه ڏاڍو سون هي ۽
 ”بيڪس“ لاه ۾ ۽ جو، تو جنجڻ وڌو جي ۽
 راجا راضي ٿي ۽ ته ”بيڪس“ چئي بند مٿن.

* * *

قيدهاڻا قوي، نه ته ڪير ويهي هن ڪوٽ ۾،
 لکي ان لوح جي، هنڌ ڏيکاريو هي ۽
 راجا راضي ٿي ۽ ته ”بيڪس“ چئي بند مان.

سرائڪي ڪافيون

۱. ڪافي روپ آسا

آسین ڪڏاهين، دلیر، میري ڪول تون (۱)، پيارا،
 دن رهن خيال تورا، میري جيءَ ڪا جيتارا.
 ڪڏاهين نهن تون آوندا، جڳ (۲) مڱول نهن ڀاوندا،
 دوجھان ڪون ات سماندا، جڳ نهن مارے (۳) نعرا.
 دلڙي ڪريندي دانهون، شمع روز عشق دي آهون،
 نمين لنگه ايڏاهون، ڪيتا عشق اشارا.
 ”بيڪس“ غلام چاڪر، نمينان دا خاص نوڪر،
 مڙا ڪڏاهين آڪر، نمين (۴) ويسکو (۵) نظارا.

۲. ڪافي روپ آسا

آيا ”بيڪس“ هويا بلبل، ويسکو گلشن حسن سارا،
 نماشا عجب گل قل ڪا، سرخ سوسن هي رنگارا،
 اڙي ملان نه ڪر ڪر ڪر، نه اتنا مار تم چڪ چڪ،
 وهر ڪا ورق ڌو ڀڪ ڀڪ، بيچي هڻ نهن دا نعرا،
 نه ڪر قاضي اڪوڙي مستلي، لوڪان دا ڪيون تڪي وسلي،
 رندي هڪ رمز تو رسلي، ڪيون ڪريندا ڪاغڙان ڪارا،
 طبيبان چوڙ، آت جانو، ائي هي عشق جدو قاهو،
 دوايان ڏي نه ڪر ڪايو، محبت ڪا مرض بيچارا،
 طب ميزان ڪون نه ڏس، مٿن هون بيخود آئي بيوس،
 ڪيتا مٿون ڀرم، ”بيڪس“ دوا هي درد ديدارا.

۳. ڪافي روپ آسا

تسيري تصويرو مچڪو ياد تا محشر مچن هوگا،
 ڪهان محشر رهيا اي دل، سداسي هر بدن هوگا،
 ”المومن حي“ في الدارين وچ ايسويين ڪٿيا سرور،
 سوئي سوسن جو عشق تون وحدت دي وچ چن هوگا.

(۱) وهر (ڪ-ب)، (۲) هڪ (ڪ)، (۳) ماريا (ڪ)، (۴) نمين (ا-ڪ)، (۵) وريڪا (ب).

کھان "لیلی" کھاتا ہو، کھان "سجنون" بتاتا ہو،
 کھان تر "ہیر" کا نالا، کھان شیدا "رانجھن" ہوگا۔
 کھان "شیرین" کھان "فرداد"، کب بشتاق کب معشوق،
 کبھی تم زیر کب بالا، کبھی عرش و زمین (۱) ہوگا۔
 کھان "بیدل" میرا سرشد، قلندر شاہد عالم کا،
 کھان طالب کھان بطارب، کھان خار و سین ہوگا۔
 نر کے کچھ اکائی "ایکس"، سمایا رنگ سین بیرنگ،
 اینویں ہیا یار نون ریا، گل خندان چمن ہوگا۔

۴. کافی روپ بسونتی

پیشا بسونتی کر ویس آیا، آپ عجیب رنگ لایا۔
 جاما زرد بسونتی کیشس، رخ گلابی پایا...
 دست ہیالا محبت والا، آنون خنجر لگایا...
 سین سماہی بخونتی خماری، مسکین مار ستایا...
 مزگان ناوک، ابرو کمانان (۲)، سین مشن سپر بنایا...
 "ایکس" ویک نظارا بسونتی (۳)، "بیدل" سرب سمایا...

۵. کافی روپ آسا گجری آسیر

جنازا لے چلو یارو، سجن کے کٹوچے ہ میرا،
 جٹندے مرندے گلی آس میں، میرا ہے رین دین قیرا۔
 دیکھنگے جب نرانی دل، آسی دروازہ دلبر کو،
 کرینگے سجدہ اور بولیں گے من ہون زخمی ہوتا تیرا۔
 اگر چاہے سجن میرا کے آٹ بٹے یہ مردہ (۴) عاشق،
 هزاران شکر کراونون، دیکون (۵) بیت اللہ، ڈیٹون قیرا۔
 جیسی مجھ سے تم نے کہتی، ایسی کوئی نا کرے کس سے،
 دلاسا دے کے گھبراو (۶)، جزا کا لافہ من خیرا۔

(۱) عرشین زمین (ج)، (۲) کمان (ع)، (۳) "ایکس" بیوس قرندا اداسی (ک-س)،
 (۴) مردہ (ک-س)، (۵) دیکون (ب)، (۶) گھبراو (ب-ب)۔

مٹک منکر نکیر آوے، ہو چینگے حال ایمان کا،
 کتھینگے مے کھان 'کتھیا' (۱)، وہ ایمان دین مے میرا۔
 آمتی حُسن، بندہ عشق کا اصلون کیا تقدیر،
 ہون گا جب تلمک معشر دینگے قسیرا پشا دیرا۔
 نیامت دین پیچاری دل، رسول اللہ کسے آگے،
 کرے فریاد، سن سرون، کیا اس بیگنہ پیرا۔
 مٹا، تم نا جنازا پڑھس، جنازا ہی پڑھے دلبر،
 جیسی کا متری دل اندر ہوا مے رین دن دیرا۔
 پچو اس مے "ایکس" بیوس، کہہ ہی تقصیر کیہی مے،
 جو آسکون (۲) تم پچوڑا مے، دل آسکی مین دیرا تیرا۔

۶. کافی روپ جوگیا

حسن حیرت یار، ذایا جڑھا لایا!

سَنَیَان نِیڑی رانجھن وسندا، "وہی اَنفُسکُم" دلیان کتھندا (۳)،
 "وہو مَکُم" رانول رَسندا، آپے نمون پیرنگی آپے ہسندا:
 چیری والی چمکار (۴)، چشمان چوٹ لگایا۔

حُسن سولھارا سیر کریندا، پیرنگی وچ رنگ کھڑیندا (۵)،
 جنھن دے سر آ عشق آڑیندا، ناز دا ذمیزا آنان مریندا (۶):
 دل لُٹتی دلدار، عینان عشق آڑایا۔

سل سیالہین ڈیندے طعنے، مٹھی (۷) ماریندے عام ایائے،
 بات بیرم دے مینون پائے، عشق دا مَنصِب عاشق چائے:
 یوسف خدمتکار، مصرین ساہ، وکاٹا (۸)۔

شاہ منصور لون سگولی عجاز مے (۹)، کتو دے وچ خلیل گڑا مے (۱۰)،
 'بیدل' شاہنشاہ، سڈا مے، عشق دا منصب وہ وہ ہا مے:
 شیخ صدقان زرار، کبیل مے یرتون پایا۔

(۱) نام معشوق (س)، (۲) اسکو (س)، (۳) کتھندا (ل-س)، (۴) چیر والی
 چمکار (غ-ل-س)، (۵) کریندا (س)، (۶) کریندا (ب)، (۷) تیر ماریندا (س)،
 (۸) نازک نازک انھون مریندا (ج)، (۹) مٹھی (ل-ب-ج)، (۱۰) وچایا (س-غ-ج)
 (۹) موریہ تہی منصور جڑا مے (غ-ب-ج)، (۱۰) کراس (الف)۔

شمس الحق دي ڪٽل ڪٽايس (۱)، شاھ، سرمد، دا ڪنڌ ڪٽايس (۲)،
گهائے شيخ بلال پيرائيس، پٺا شاھ، دا سيس ڪٽايس (۳):
”بيڪس“ وچ بازار، لينھون ناز نچايا.

۷. ڪافي روپ جوڳ

رائجهن والے راز، ميڙا من موھيا.

تخت هزاري دا شاھ، سيلائي، جھنگ سيلالھن آيا جاني،
صورت وچ مسجد بازار، سانئون حاصل هويا.
غزلان رمزان مارڪي سانئون، بغيرض ھے يار امان نئون،
بيخودي دا بازار، سر اساذے صاحب هويا.
صورت ساڏا سڀ پٺايا، عشق ڏي ڪيترے فرھن تے آيا،
”بيڪس“ سوز گداز، دل دا جاما ڏوھيا.

۸. ڪافي روپ ڪونسيو

شوڄ چھرا (۴) گلبدن دا (۵)، چشم خوني مار دا،
درد والے (۶) در آتے شب روز دلبر گھار دا (۷).
ھے بسونتي جام، ڪيترے سُرڻ شعلا، سر اوڀر،
عشق دي آتھن اچانڪ دل سڀرے وچ ٻار دا
دست دلبر لالبي لائي، خون سڀيئي عاشقان،
وہ مڃن جو مارے (۸) تيرے (۹) خون ڪيو ٻيچار دا،
ناز دا ااوڪ مريدن ٿين سڀڳندہ بيچاره لوڻ،
حال مسڪينان دا ويڳو، گھر لٽيا ويچار (۱۰) دا،
اے سچن لاغرض، ميرا عرض سن ڀڪار تون،
حال ”بيڪس“ دا نمائا، عشق مار جيار دا.

(۱) ڪٽل ڪٽايس (الف)، (۲) سڀر سرمد دا قتل ڪرايس (س)، (۳) ڪٽايس
(الف-س)، نويس (ب)، (۴) چھرا (الف)، (۵) ڪا (ا-ڪ-س-ح)، (۶) دا
(ا-ڪ-ح)، (۷) گھار دا (ب)، (۸) مارے ھن تيرے (س)، (۹) خوني (الف)،
(۱۰) ٻيچار (س).

۹. کافی روپ گجری

شہا (۱) "ہیدل" تیرا بردا ہوا ہے اب تو ویچارا (۲)،
 جس کا تمام "بیکس" بیوس ویچارا۔
 تیرا طالب ازل سین پٹون کری فریاد دم دم مین،
 دما دم رو کرے زاری، لہن کوئی سوا تجھ، یارا (۳)۔
 میرا ارواح (۴) ! جاؤ قد بیوسی کرو اور نیاز اس کی در،
 کھو "بیکس" ہڑا ہے تیر، وہ وہ عشق اشارا۔
 میرا ہادی ہو تم اس جنگ اوسپی جگت مین،
 "کنہ" مارتا سجھو کیس سری دل کو ہارا۔
 تیرے بن کون غور کرے، اے "ہیدل" بادشاہ، میرا،
 قلندر اور قادر تم، نہین کوئی دوسرا یارا۔
 صدق تم اہے محبوب کے کر غور یہ، میرا،
 سیلا "بیکس" کو "کنہ"، جو رہی دل کا ہے دل آرا۔

۱۰. کافی روپ گجری

شہنشاہ، قلندر، تون مین ہادی میرا،
 سوا تیرے صاحب نہین اور میرا،
 کٹری عرہی آنلاک مین جنو نغارا،
 پھر جا پھر سلاک تیرا نظارہ۔
 مقبول کرنا یہ ہے عرض ہمارا،
 کر آباد عشقون میرے دل کا دیرا (۵)۔
 ولایت وحدت کا تو مین وریر والی،
 تو واقف دلون کا، تیرا مین سوالی،
 سیلا یار مجھکون، جو ہے خود خیالی،
 پھر دل ہے جاری، شہا حکم تیرا۔

(۱) شہی (الف)، (۲) بیچارا (ج)، (۳) چارا (ج)، (۴) روح (ج)، (۵) ہریڈی
 کا دیرا (ل-ج)۔

پڻڪارے ميري دل مے فریاد ڪرتي،
 ميلا پار ”بيڪس“ ڪون، جس لاءِ مرتي.
 سوا پار مڻجڪون ڪا ساعت نہ مڻرتي،
 ڪيتا ميري دل ڪون جيسے ٻيرا ٻيرا.

۱۱. ڪافي روپ آسا

’ڪنڊا‘ ڪول آ ميري، اتنا ماڻ ڪيا (۱) ڪرنا،
 اے سانورا، سڻن سڻن ميرا، خدا ڪولون ڪي ڪڻج ڏرنا،
 ٻيهر سڻج سڻولان دي، جب آئي رين ٻيڙن دي (۲)،
 اے گنجرج دلوربا دلبر، سيلج ڪا حرف ڪتب پڙهنا،
 دڪي مے جان جي ميرا، سڻڪي لاغرض تن تيسرا،
 گلي مين رين دن تيسرا، اے دلبر ڌيان ڪي ڏرنا،
 ”بيڪس“ ٻڌا تيسرا بيوس، هماري دلڙي ٿر لي ڪس،
 مانا نہ ڪر ميرا جاني، اے دلبر عاقبت مڙنا.

۱۲. ڪافي روپ ڪافرو

باهي عرض نہ مندا

رات آئي تب آيا وڃوڙا، ڪٽوڪان ڪٽوڪا سڻدا (۳) ...
 پرھڻ ٻلا مے سخت قاصاتي، سڻر عيذان نئون پڻدا ...
 ”بيڪس“ گھراڻا مے ساجن، سوز آهين نھين سڻدا (۴) ...

۱۳. ڪافي روپ بلاولي

من نہ ڄاتا، نامن سڄاتا

من نہ ڄاتا ڪافي دل ٻي ڦسندي (۵)،
 سمجھت ڪيترے ويڃاري ڦسندي،
 سو من ڄاتا، جيذان من ميرا ڄاتا.

(۱) ٿا (ڪ): ڪيون (س-ڪ). (۲) ٻيڙاڻي (س). (۳) سڻڪندا (ح).
 (۴) سڻدا (س). (د) من نہ ڄاتا ها ڪا دل ٻي ڦسندي (غ).
 (۵) سڻدا (س).

حسن دی بازار سودا ہے سر دا
عشق دلال انسان آن کتوند
سوری چڑھن پٹکا ساڈا ہاتا
عشق اجل ہے اصلون آکیان
سر تے ماریندا شوران دا سیلا
نازک نال "یکس" دا نانا

۱۴. کافی روپ جوگ

مثنون تھالڈوی تانگو، لکڑی، پیارا
باز لیٹان دے مٹڑا موہیا، وچی چن کنھن سانگ
کیٹھی ورسارا
دین کفر دی جاء نر کاٹی، ڈیندا عشق اچانگ
ہرت ہمارا (۱)
"یکس" برہم دی چاہ ملات، نینھن نسہرا لانگ
عشق اشارا

۱۵. کافی روپ پیاس

مین ہون فقیر حقیر، تون صاحب تخت ہزارا
عمرے نال غلام کیٹھوئی، ثروت گھنٹیو تکبیر، --
تون ہی (۲) نور نیارا ...
دزدی کیٹھی دل میرے (۳) دی، ڈی کا سام سڈیر، --
سیڈا یار ہمارا ...
نون ہین سرور سر، سارے دا، سین ہون پھر تقصیر، --
-- دمن ویچارا ...
کھینی کھیز کدر تیلے دی، سین ہون دانگیر، --
"ایکس" ہیکارا ...

۱۶. ڪافي روپ گجري

يا شاھ ”بيدل“ ”بيڪس“ به مَرَتا،
 اسي شوخ خود راڻي ڪون ويچارا ڊرتا.
 سارا دن، ساري رين هڪاريه بچارا،
 اسي ڪنهي ڪٽوچي مين دن رين ڪمڙتا.
 پڪدم وه مَرَتا، پڪدم وه جيتا،
 ڪيڀي بهيجا وه نظر نهن جو ڪرتا.
 ڪرانا عرض غرض (۱) ميڪون تم مين،
 وه به غرض اوله، ايويهين هٿ نه مَرَتا (۲)،
 جوئي دم دم مين جيٽا، ”ڪنهي“ مين ره، آئين،
 ”بيڪس“ ڪا نهن وس، وه آهيه ڪرتا (۳).

رديف ب

۱۷. ڪافي روپ سارنگ

پشمان ڏاڍي ڪا چوٽ چٽلائي (۴)، پٽل ڪيا ڏوه، ثواب
 شوريون شڪار جي ڪاڻ وٽن ڏيون، نرگس نئين نواب...
 چشمان دا چمڪار عجائب، عالي لاهان دا تاب...
 آتش عشق دي منج سڄاڻا، دلڙي ڪيٽس ڪپاب...
 ”بيڪس“ ايووس (۵) هيت هٿ توتي (۶)، ڪوئي ٺاه، عتاب...

رديف ب

۱۸. ڪافي روپ سارنگ

ايوس بهي آن، وس نهن چٽدا، چشمان لڳائي چاٽ (۷)، ميان
 تين نواب حڪم ڪريندا، عاشق دا سر ڪاٽ، ميان...
 درمن ڪيٽي دل درماني، عشق اندر اوساٽ، ميان...
 ”بيڪس“ ايووس بهيش مڃوان، متان چاوڙين ڪاٽ، ميان...

(۱) عرض ڪا غرض (ل)؛ ڪران غرض ڪا عرض ميڪون تم مينهني مے (ج).
 (۲) ته (ج). (۳) جهوٽا (ج). (۴) لڳائي (ب). (۵) يوه. (ل). (۶) توکي (ل).
 (۷) جات (پ-ڪ-ل-م-ن-ب-ج).

۱۹. ڪافي روپ وهاڳا

ماهي مينون پنخشا ڏُڪان دا ڏاج.

علم عقل سڀ ڀڳل ڪيوس، شرم جا (۱) سڀ نيتس لاج،
 روئيندي ٻئيندي سڀ رڳن گذاري، ڪٽوڙ ڦيلن مين ذات وساري،
 بائل مائي جيئندڙي ساري، چيوين رانجهن چوڙيا راج،
 جيءُ ڪريندا جاني جاني، دمدم دلڙي ٿي ديواني،
 جاني دا مت نهن ڪو ڏاني، سڀين دا هس سر تاج،
 پير، پتلا هڻ سر تي آيا، سوز گداز دے جوش جتلايا،
 درمل دارون ڪم نه آيا، عشق دا نون ڪو علاج،
 ”بيڪس“ بيوس ياري ياران، توڙ نپاون مشڪل ڪاران،
 ڪپڙي سڙ ڪٽي لٿان سرداران، تون پي هڪ محتاج.

○○○○○

رن ڀڳ د

۲۰. ڪافي روپ جوڳا

حضرت عشق! تون آ سر ميڏے، ڏے برت (۲) دا پاند*
 جنهن دل ۾ ناهي درد جو ديرو، سا دل وٺي وٺواند...
 چسڏ تون دنيا عجب بهي، عشق سان هل هڪاند...
 ”بيڪس“! ”بيدل“ کون عشق تون سمجه، (۳) راز نه آهي (۴) راند...

۲۱. ڪافي روپ ڏناسري

مين پٺيان هڻن تيم، ڪو چٽڙائي (۵) والا پي هوا
 دل ويچاري ايندو، بن لڙے، لڙے جي سو پين پيڊ...
 پير، پتلا نه دست بيوسي، ڪٽڙان حشاد پيڊ...
 ”بيڪس“ بيوس نون بره ڪيتا، نسا پيڊا نسا پيڊ...
 (۱) حيا (ج)، (۲) برت (ج-پ)، * قاضي غلام مهديءَ واري نسخي ۾ ”ماهي“
 رديف ڏنل آهي، (۳) سمجه (ج)، (۴) ناهي (ج-پ-س)، (۵) چٽڙائي (ڪ-ل)
 ڪوئي چٽڙائي والا پي هڪے (س).

۲۲. کافي روپ جو گے۔

آ میل ماہی! مین ہان مائیدی، جادوگر یار جانی!
 مین اسمائی وتان وگبائی، تیڈی گرم بازار، یار جانی...
 مین کھیتی تیڈی کنیزک، تون میرا سردار، یار جانی...
 قسّت فراق دے ہر دم چکندے، دے دوا دلدار، یار جانی...
 ”بیکس“ بیشک تیڈا پردا، تون غور کرین غمخوار، یار جانی...

۲۳. کافي روپ قلنگ

ایڈا ناز نہ کر، وو (۱) جانی،
 ناز کریند تین، سٹوری سٹہیند تین (۲)

وچ گمراہی حُسن نساڈا ہی سائون رہی، وو جانی...
 ناز نینان دے ویکن سبھے، خوب ماریا خنجر، وو جانی...
 سٹہئے (۳) ماہی سُرخی لائی، لعل لبان آحر، وو جانی...
 ”بیکس“ بیوس اصلون تیڈا (۴)، چشمان دا چاکر، وو جانی...

۲۴. کافي روپ ڈقاسری

برہ، کیتس بیمار، سرتیون، وس نہ ویچاری، جو
 سال آیا لکندے چپندے لوکون، نینھن کیتس نروار...
 کیتی سالک سٹورہیہ سٹھاڑیا، سوری، تی ہسوار...
 شیخ صہبان جیہھے سالک کیتی، کپل وڈائین زنار...
 ”بیکس“ بیوس جو وس ناہی کو، لستون لگی لاچار...

۲۵. کافي روپ جو گے۔

”نم وجد الملمہ“ اککے، آپ ہو یا اظہار،

سر ہر کتنکی، مک وچ رلی، دواندا زارون زار...

(۱) وے (ک)، (۲) مفت سٹہیند تین (ک)؛ سٹوری سٹہیند تین (س)، (۳) موہن (ک-ق-س)، (۴) ”بیکس“ اصلون تیڈے (ک)؛ ”بیکس“ بیشک اصلون تیڈے (غ)،

”الانسان سیرے و آلا سیرے“ برہ، دا چاندس بار (۱) ...
 سوسین و پس کری پورنگی، جمانسب جی* جیار ...
 ”بیکس“ ہرگز ٹی نہ ماندو، نہڑے (۲) و سندا بار ...

۲۶. کافی روپ آسا

پیارا پیریت عجب تو لائی، برہ، ٹیڈی کیتا بیسار۔
 عشق المل اچانک لائی، جو تخت ہزاری چوڑیم شاہی،
 چاک سداوے وج سالین، ویکو ماہسی آیا دلدار۔
 خونہ جوش جگایا آ کے، لاکھ نینان دا خوب ورکا کے،
 وحدت والی راہ بتا کے، آپ ویکے دو (۳) ٹی سنسار۔
 ”بیکس“ پن دُونی دا ہوتا، سار دُونی دم دا غوطا،
 چاڑھ جیت (۴) کاکوٹی چوتا، بیشک میلسی مسخرم یسار۔

۲۷. کافی روپ ہوری

جائون مین پلہار، نیت نیت سچٹان آتون!
 عطر عنبر مین مشک سلیستان، پیتا آیا میرے (۵) ہار ...
 ہر گھٹت ہوری کیان زوری، سرخ سر دستار ...
 جاما پسونتی ہار کر بندا، سر چیرا گلزار ...
 ساز سُر اندا، طبل تنبورا، آپ بجاوندی بار ...
 ”بیکس“ ہوری یار کیلندا، ہر کٹوجی بازار ...

۲۸. کافی روپ ہوری

چوڑا جاندا دلدار، آس نون کوٹی سجھاوے
 ہریم - کتلی مین چونڈکے رہی اُن، دولہا پان ہٹ بازار ...
 گل قل ہرجا ٹی گلدزاری (۶)، آس بین ہر گھٹت خار ...
 ”بیکس“ ”ہدل“ بلکل میلسی، کرین طلب تتوار ...

(۱) چایس (ل)۔ (۲) ٹین (ل)۔ (۳) آوٹی (ب)۔ (۴) چست (س)۔ (۵) مورے (ب)۔
 (۶) بھاری (ک-س)۔

۲۹. ڪافي روپ سارنگ

دردون دل ه ڪڙري پڪارے، جو برھ، دا ڏاڍا ٻار.
جنهن دے دل وچ عشق پھندا (۱)، روئندا سو زارون زار...
عشق ڪريئندا ڦر لٽ جيئان، هوندا بي اختيار...
لاون نرينهن نپاڻ اوڪا، بيمشڪ وچ بازار...
”بيڪس“ بڙاري ڪر بازار ڪون، توتي ناھه ميار...

۳۰. ڪافي روپ وهاڳ،

دم نئون سمجھ سنڀار، جاڳ مسافر، رين ڪٿي!
رين انديري سوئي جاڳي، جنهن سِر عشق انڌار...
تير تيرے ترڪش (۲) لينان دے، ڪڙرے سھيس هزار...
”من راني فقد راي الحق“ عشق دا هے اسرار (۳)...
”بيڪس“ بدوس (۴) هڪ بڙاري، اميد خود بي اختيار...

۳۱. ڪافي روپ آسا

دين ڪفر درڪار نهين، جے عشق سانون گھڙندا يار.
ستگر سانون راه، بتايا (۵)، سنگ سين اسڪے در دا يار...
محبوبان دي آئيني چالي، جان جسم وچ جهرندا يار...
ويڪ انبان دي رمز نرالي، علم عقل آت سڙندا يار...
ڪان ”ڪنير“ وچ بازار دے، ”بيڪس“ ويڪو ٻڙدا يار...

۳۲. ڪافي روپ ڏناسري

عشق والا آزار، بخشو، سھڻا!

ويڪن سڀيے سڀي صورت، سرھ، ڪيھتا بيمار...
پن ڏنا مين يار پنهان نون، سر تيرے (۶) درڪار...
مين ڪنير ڪ تيرے در دي، ميري سڻ ڪوڪار...

(۱) ٿيندا (س)، ٿيندا (ب)، (۲) ترڪش (ل-ب)، (۳) اظهار (ب)، (۴) ٻڙدا (ب)،
(۵) بتائي (س-ب)، (۶) تيرا (ڪ-س-ب).

سڀن مڙيندي ٿوري ڪيتر، سڳهنڙي لهر، ڪا سنڀار...
 لڪڇپ ڪڏهن ڏانهن نون مڏهن، سرس ڪري سڳار...
 نال ويڪڻ ڏي ڏيان ڪڏهن ڏي، چوڙ ڪري جنسار...
 لاڻ نينهن نساوڻ اوڪا، ”بيڪس“ وچ ٻڌاڙ...

۳۳. ڪافي روپ سارنگ

ڪوئي نهن ڪو ساري جڳ وچ عشق جيها آڙار...
 ڪٽي موسر خزان ولي (۲)، آيا برهه بهار...
 وچ سيمالين رانجهن سائين، آيا حسن هزار...
 دست معشوقان هوڻي شهادت، عاشق نهن اختيار...
 ”بيڪس“ بيوس بي اختيار، معشوقان مختيار...

۳۴. ڪافي روپ ڀياس

ڪيڏي ڀيئي قصير سڀن ڪنن، جانب سائين!
 روز ازل ڪنن ڌر ٿيڙي دي، سڀن (۲) ڪنڙ ڪهڙ...
 لاهون آناهون ياد اسان ڪون، سهڻا ٿيڙي تصوير (۴)...
 جان جگر ساڙي وچ ايتوڻ، قوسر ليڪي (۵) تقدير...
 ”بيڪس“ بيشڪ عشق واليان ڪنن (۶)، ڀٽل ڪٽي تدبير...

۳۵. ڪافي روپ ڌنلاري

ماهي ڌرين دا چور، سڻو سڀ، سڻيان!
 ڌن تن (۷) جهڏيندا دل نون دلير، گهٽ ڏڪان دي ڏور...
 ظاهري باطن جانبي وسندا، اس اين نهن ڪوئي اور...
 سڪهڻان تي ظلم ڪريندي، وڙهندي زوران زور...
 ”بيڪس“ بيشڪ جانبي آتون، جان جيسر سان گهور...

(۱) ڪيڏي (۱)، (۲) اي (۱)، (۳) سڀن هون (س)، (۴) تائين قياس، ياد اسان ڪون، سهڻا ٿيڙي تصوير، (علامو سوور جي آندل هڪ ڇيل ورق تان ورتل)، (۵) لڳا (۱)، (۶) ”بيڪس“ بيوس عشق واليان نون (ب)، (۷) تن تن (س).

۳۶. ڪافي روپ آسا

بيلايا مـجـرم يـسار يـسار، جنهن دے ڪيترے هئيس مستاني (۱) |
يار ڪيترے در در ديواني، روئندي وتندي زار زار...
ول ول ڪرندا جاني جدائي، نـيـنـ (۲) ٿيندا لار لار...
ڪٽڙم ٿيل سڳون (۳) چوڙيم، پاڻ پيرائي (۴) يار يار...
ترس ٿسانون ڪڇ ٺهين پوندا، قل ٿاڏي ڪار ڪار...
ٿانگها ٻي مين ڪڏهان نه ڏٺا ها، طلب و ڪايا تار تار...
’بيدل‘ سڳون (۵) ڪڏهن نه چوڙسي، دُرس پچاين يار يار...
زلف سڄڻ دے بهين نقش (۶)، پسيهرا آڪون يا مار مار...
ٿوڙي سنگدل يار اسانڏا، صدقے جاران يار يار (۷)...
سُرخا شـمـلا ڪرندا حملا، ”بيڪس“ دے سر يار يار...

۳۷. ڪافي روپ آسا

ناز اينان دے هوش گنوايا، دين ڪفر ڪنن ٻڌيان، يارا |
حسن تيرے حيسرت لائي، دام زلف وچون دلڙي ڦسائي،
خيال دي خواهش قيد ڪرايا، تار ٿسان ڏي ٽڳيان، يار...
اين اينان دے وچ ناگه، اڙيان، نال يتيمان ناهي ٿوڙيان،
خوب خودي نون عشق ٺه ڪايا، درد عشق دے ڏکيان (۸)، يار...
تير مڙگان (۹) دا سڀين نشانا، تون دلاور يار پڳاڻا،
آدم دا وه سـنـصـب پايا، لانگها عشق دا لانگهيان، يار...
”بيڪس“ اندر ٻاهر جاني (۱۰)، نال ايجازان يار ريجهائي،
لئون لئون اندر يار سمائيا، ثوبت نينهن دا وڪيان، يار...

۳۸. ڪافي روپ سارنگ

اينان لڳيان بيوس هئي آن، روئينديان زارون زار،
دلبر سڏيندا لاهے داهين، عرض هجي (۱۱) پاڪار...
گهور نينان دي جنهن نون گهاٻا، پتل پتل ڪرندے پڪار...

(۱) جنهن دے ڪيترے هئيس مستاني، ساوا ماهي يار يار (س)، (۲) نيشن (س)، (۳) سڳو،
(ڪ-س-ب)، (۴) ٻارا (ح)، (۵) مينو (س-ح)، (۶) نقش (ل)، (۷) سڳو، نقش (ب-ح)،
(۸) وار وار (ڪ-ب)، (۹) ڏکيان (ب)، (۱۰) عشق (ب)، (۱۱) جاني (ل-س-ب)،
(۱۲) هجي (س-ڪ)، ٻيھي (ل).

زنگان مار بن نہیں (۱) گذارین، خونہ سے خونخوار...
 ”بیکس“ جسم دے اولے ویکن، چشمان دا چمکار...

۳۹. کافی روپ سارنگ

نیشان ناز دا نیرا مارندیان، قتل جنان دی کار.
 اون چایون ہنٹ مرواہیون، شوقون کرن شکار...
 نال یتیمان ناحق لڑندیان، دریا طلب دا تار...
 ”بیکس“ دلبرتون (۲) ہین بیشک، دل ہیکا درکار...

۰۰۰۰۰

ردیف س

۴۰. کافی روپ ہوری

دلبر آیا دیس (۲)، سکیٹان، ڈیو مبارک!
 دست پیالا محبت والا، کیتس بسونتی ویس...
 سر ہر چیرا کیتس کلا بی، منک ہر دارے (۴) کیس...
 ہر گھٹ دے وچ کہان ہوری، رمز کیتی سپ ویس...
 ”بیکس“ بابل ہو یا شرابی، نہیں کریندا نیس...

۰۰۰۰۰

ردیف ق

۴۱. کافی روپ جوگ

کیون جدائی کریندائیں، جالی، ماریندائیں مشتاق!
 بار اسان سان کر نہ جدائی، سہین تیرا عشاق...
 رمزین نال ریجھایو، نینوں، دیندائیں کیون فراق...
 ”بیکس“ دیوس، مرض کریندا، بخش کیو استغراق...

۰۰۰۰۰

ردیف ک

۴۲. کافی روپ جوگ

چاک کیتی دریاں دی دلڑی، چاک ڈرنا سافون چاک.
 عشق دے کینے نور تے آیا، عرش چڑے افلاک...
 سر ہر چمت لولاکی تینوں، نہیں تون ہرگز خاک...

(۱) عین (ق)، (۲) نون (ن)، (۳) آیا ہورے دیس (ح)، (۴) مارے (م)۔

حسن تیرے دا سجدا اسان تی، فرض ہو یا ہے ہاک ...
 ”بیکس“ تون ڈے نام سواہی دے، ہرت (۱) والی (۲) ہوشاک (۳) ...

۰۰۰۰۰

رنیف ل

۴۳. کافی روپ آسا

آھ میان دہیرا، کر کالہ، رملی بیٹا رقیبان نال۔
 رملی بیٹا نال رقیبان، سر سربندے (۴) ہے قریبان،
 کھی سچن دی چال۔
 ساڈے رخ گوشت کر بند، مشتاقان تون مفت مر بند،
 عشق نیتا احوال۔
 ہیر نمائی عرض کر بندی، ستوران دے وچ ہے سربندی،
 درسن ڈے کر کو پال۔
 ارم ”بیکس“ تون کیتا امان، اہین وطن تے ہو یا پاٹان،
 کاف تہر دی کال۔

۴۴. کافی روپ آسا

”بیدل“ بادشاہ ہلکل ہادی، دامن لگیان دی لچ ہال (۵)،
 ستگر سدا، رہبر سدا، لہن تون سیڈی آپ سنہال،
 اٹان آٹان تئین ہر ننگ ہے، رکیں خادیاں دا کو خیال ...
 اگلی رگلی سین تہڈی کنیزک، سرزین لال مٹو پال ...
 باز (۶) اسان ڈا نال اسان ڈے، ہوئے ہمیشہ سچ سوال ...
 ”بیکس“ جنہن دے در دا بردا، نال تہہین دے میلین (۷) مال ...

۴۵. کافی روپ ڈاسری

ذیرے ذیرے چل، ڈے (۸) ”دیا“

سین سر ویساں نہ تہ برج پوارا، ہاہ کراتی کھل ...

(۱) عشق (ک)، (۲) والا (س)، (۳) املاک (ک)، (۴) سر سر ویندی ہی (ک-س)،
 (۵) لکھی ”س“ م ٹل آھی: ”دامن لگیان دی لچ ہال“ ”بیدل“ بادشاہ
 ہلکل ہادی، (۶) دلیر (ل)، (۷) میلین (س)، (۸) وی ”دیا“ (س-ب)۔

جھٹل جھٹل تکیاں دل اپنی تون، دل چوے لاہلی ...
 ”بیگم“ چو احوال عشاقی، سچن پشی گئی نہ مل ...

۴۶. کافی روپ آسا

طرف اسان دے اوہن ڍول، لال اسان دے کبی کجھ، ہول!
 لال دیدان دے ڈاڑا کتر پند تین، ظاہر باطن مفسد ستر پند تین،
 مہر گرین (۱) چشمان چول۔
 صورت دے وچ سھٹا سائین، ویس ستاکے آیا اٹاھین،
 رُخڑا نقابون نازک کول۔
 لحظے لحظے اناز کتر پند تین، چشمان کتر ژی چال چل پند تین (۲)،
 کر کے انسانی (۳) دی (۴) اول۔
 ”بیگم“ بردا تیرے در دا، سانگی ستندا اہنے سر دا،
 آک ”کنیہ“ میرے کول۔

۴۷. کافی روپ ڈناسری

عشق وچایا انعام (۵) جانی، وس نہ چلندا کوئی ا
 شور کریندا توڑ چڑیندا، بازار والگون دوال ...
 عشق میڈے دا علاج نہیں کو، ہوت کیٹا ہانمال ...
 ویس کن سیستے سھٹی صورت، برہ، کیٹا بیچال ...
 ”بیگم“ ستکیان اینوہن کتھندی (۶)، عشق نیتس احوال ...

۴۸. کافی روپ ڈناسری

کتان پھسین کول، سڑا!

طالب مسین تکرار تہاڈا، بٹے در کھن نہ رول ...
 دود جو دریا دل منہنجی، چوہون کری تو چول ...
 عمر (۷) گزارو یار ہین سان، کبی اسان سان ہول ...
 ”بیگم“ ہوس تہا ویچارا، سیکھے نقاب تون کول ...

(۱) کرے ہٹ (ح)، (۲) کتر پند تین (ک)، (۳) انسانیت (س)، (۴) دا (ح)،
 (۵) ”بیگم“ ستکیان اینوہن آکندے (ک-س-ج)، (۶) احوال (ب)، (۷) گلا (ب)۔

۹. کافی روپ سارنگ

ماریا سائون سچو بان (۱) دے مائے، عشق فیتا احوال۔
 دیدان دلیان کرن خریدان، چشمان کڑی چال...
 تاز فیان دے دلڑی نیٹی، ہیٹان کیتس ہٹ حال...
 دلبر گیا ہردیس آساڈا، نت نت ہاندیان فال...
 ”بیکس“ بوس ہے سگ سواہی، ”بیکس“ من سوال...

۱۰. کافی روپ پیاس

ماہی مینون بخشا ہے سوران دا ساں،
 ات توکی ساریان سنہاریان، رہہ کیتا پائمال۔

روئیندے پتیندے مین عمر گذاری، جند جان اہنی مین جو وساری،
 در تیتے تے مین کرن دیان زاری، چلندیان وچ جوش جلال۔
 تینون ساریان ڈینھان راتیان، رہہ تیرے دیان نت کرن دیان ہاتیان،
 تون ول مارین تھری کاتیان، رہہ کیتا ہی بیہمال۔
 عشق السستی ناگہ۔ آیا، مین نازکے نون نہن نواہا،
 زوران زوری رہہ۔ بچایا، گیا سب جوش حوال۔
 واتیون ڈینھان دل دیوانی، نت نت کرن دیان جانی جانی،
 جانی دا نہن کوئی ثانی، توڑے ہے خود خیمال۔
 نال پینھان دے رمل پتندا، ساہ۔ وچارا سور نہ سہندا،
 ول ول جانی دل اون کھندا، دل کھری درد ڈسمال۔
 ”بیکس“ بوس وس نہن چلندا، نال رقیہ جان جانی رکندا،
 درسن آہیندا مشکل ملندا، عشق تیرے تیرا احوال۔

۱۱. کافی روپ پیاس

”سایا“ مینون مار نہ مول، مین لاچاری۔
 ویکرن مینے مین ہیرایا، میلانی کتون سول...
 سمت مینون آن پٹلایا (۲)، تھن (۳) نہ مین تون پول...
 مین دلاور داتا آہا، عشق کیتا اول جاول...
 توڑ درد کتون گھندا ”بیکس“، جوش کرائیندا جھول...
 (۱) محبوب (م)، (۲) قنایا (ح)، (۳) ٹی نہ (س-ج-ح)۔

۴۹. کافی روپ سارنگ

ماریا سانوُن محبوبان (۱) دے مائے، عشق نیتا احوال۔
 دیدان دلیان کرن خریدان، چشمان کَرڑی چال...
 تاز نینان دے دلڑی نیتی، ہیٹان کیمٹس ہٹن حال...
 دلبر گدیا پردیس آساں، نت نت ہاندیان فال...
 ”بیکس“ یوس ہے مگ سوالی، ”بہمدل“ سن سوال...

۵۰. کافی روپ پاگ

ماہی مینون بخشا ہے سوران دا ساز،
 نت تو کی ساریان ستیاریان، برہ کیتا پائمال۔

روئندے ہریتندے سین عمر گذاری، جند جان اہنی مین جو وساری،
 در تیدے تے مین کرن دیان زاری، جانندیان وچ جوش جلال،
 تینون ساریان ڈہنھان راتیان، برہ تیرے دیان نت کرن دیان ہاتیان،
 تون ول مارن تھری کاتیان، برہ کیتا ہی بیہال۔
 عشق السستی ناگہ، آیا، سین نازک نون نین نوایا،
 زوران زوری برہ، بچایا، کیا سبب ہووے حوال،
 راتون ڈہنھان دل دیوانی، نت نت کرن دیان جانی جانی،
 جائی دا نین کوئی ثانی، توڑے ہے خود بخود خیال،
 نال ہنھان دے رمل ہنھان ساہ، وچارا سور نہ سہندل،
 ول ول جانی دل لون کھندا، دل کھری درد ڈھال،
 ”بیکس“ یوس وس نین چلدا، نال رتہ بان جائی رکندل،
 درسن آہیندا مشکل ملدا، عشق نیتا احوال۔

۵۱. کافی روپ پیاس

”مایا“ مینون ساز نہ سول، مین لاچاری*
 ویکن سیتے مین پیرایا، سیلائی کتون سول...
 قسمت مینون آن پٹلایا (۲)، تھیں (۳) نہ مین تون پول...
 مین دلاور دانا آہا، عشق کیتا اول جاول...
 توڑ درد کتون کھندا ”بیکس“، جوش کرائیندا جھول...
 (۱) محبوب (م)، (۲) ٹسایا (ح)، (۳) ٹی نہ (سناپ-ج)۔

۵۲. کافی روپ وھاڳ۔

پت پت مین ہانڈیان فال، ویڑھی سان ڈے کڈھن تون آوسین،
 ساعت پائیان سال۔
 برہم قصائی دے ہت آہوسے، حُسن کیتے قربان ٹیوسے،
 برہم کیتا بیچال۔
 شعلہ شوق آلا مین اندر، جان جتلایس جیوین سندر،
 گیا خودی دا خیال۔
 دل قسا هٹی مان کریند ٹین، مسکینان نون مفت سریند ٹین،
 عشق دا ہے احوال۔
 داسون تیرے کا داس ویچارا، "بیکس" ہوس کون بخش نظارا (۱)،
 تین بن جیون جنجال۔

۵۳. کافی روپ پرو

(اوشیح باسر 'کنہ لعل'
 وہ وہ یار دیان چیریاں چمکن، قال کیا کیا حال،
 ککافہنگ (۲) پیلے، ویلے کٹولے، مہنہاں چیریندا شاہ، ویلے
 ویک جوگی دا جمال،
 ن۔ ثور زیارا ظاہر ذاتی، شیر کرے وچ شہر صفاتی،
 عجب آویندی چال،
 ی۔ یاد ہمیشہ سائون سائول، باجھون سہے دے جیون جنجال،
 سکندے کیا اتر سال،
 م۔ ہیر ویچاری کاهل ہوئی، وچ فراقین مائل ہوئی،
 درس دا کرتدی سوال،
 ل۔ لاآہالی ویک سچن دی، چند جان سوڈی تڑاندی،
 چلوا جمال جلال،
 ع۔ عین (۳) بیرنگی رنگ، آیا تخت ہزارا (۴) جھنگ، آبا،
 خوب سچن دا خیال (۵)،
 ل۔ "لیس لیالدارین الا" ہو، "بیکس" بلبل گل دی کہن ہو،
 ہو عشق دا کیف کلال۔

(۱) خطارا (ج)۔ (۲) کافہنگ (ک۔س)۔ (۳) سچن (ق)۔ (۴) ہزارون۔ (۵) (ل۔س۔س)
 (۵) حصال (ل۔ج)۔

۵۴. ڪافي روپ آسا

جي تون طالب عين عدم، تان (۱) ڪوئي نه چوڙج دءُ.
 عشق جڏان آتھس لائي، هير ڪون وسري سرت سڀائي،
 ڪيئن منّت شـرـم.
 تير لکيا (۲) تقدير جڏاھين، پڻ ڪيئن تبديل ٿاھين،
 بخشش (۳) غم الم.
 طالب خدائي مردم وچندا، دين ڪفر اڏاھين ڇڏندا،
 عشق دا هويا علم.
 حال علاج اسان سر آيا، وه وه آھي آپ سـمـاـيا،
 مستي ٿي بحکم.
 گل ال راعل (۴) هوئي (۵) بحالي، ڪليا باغ بهار وصال،
 بلبل سر ماقـم.
 ”بيگس“ هن نعره منصوري، سوري واري ڪر منظوري،
 عقل تير حشم.

۵۵. ڪافي روپ سارنگ

چاڪر چشمان دا مين اصلون، عشق آساڏا امام.
 ناز دي ناولڪ مارن ڪيٽي، درد ڪيٽي دم ڏام...
 نال جهاتي دے سھڻا ڪيٽا، غمـزے نال غلام...
 حسن هزاري دا ويڪو (۶) يارو، مين اندر مـاـمـام...
 صبح وصال دا ”بيگس“ ڪليا، ڪيٽا فراق دا شام...

۵۶. ڪافي روپ ڏنڌاسري

ديدان والے دام، راه، مسافر قيد جو ڪيٽا.*
 مال هيڪائي هوڙ پيائي، جذبه دا ٿيسي جاء...

(۱) تون (ح). (۲) لکيا (س). (۳) بخشش (ح). (۴) بلبل (س). (۵) هويا (ح).
 (۶) وسو (ڪ-س)؛ وه وه (ب).

* لکي ”ڪ“ ۾ ٿله آهي؟ ”راه مسافر قيد جو ڪيٽا، ديدان والے دام.“

وحدت والا فکر یگانا، خیال خودی دا خدام...
 "ہیکس" ظاہر ہندا ہٹیا، روح آکھ مین رام...

۵۷. کافی روپ ڈناسری

دندان والے دام، مہکم کیتا مینٹون۔

"بیدل" بیشک مانون ہلایا، جوش دا پتر کر (۱) جام...
 عشق عجائب وحدت والا، خیال پیشے سب خدام...
 ویک (۲) ٹیٹان دے ناز نیارے، قاضی کھندے رام...
 تسبیح نور چٹیان گنل بانڈے (۳)، حسن دا ویک ہنگام (۴)...
 "ہیکس" سیالین سر چڑھ آکھن (۵)، برہ کیتی بدنام...

۵۸. کافی روپ جوگ

سامی مہرگر ستیان ستیان، برہ کیتا بدنام...
 راجھن مائیں ٹیا سیلانی، موہ گیا دل میلان میلان،
 گیا ساڈا آرام...
 ابرو ہلایا تیر کھانی، تیر وڑگان دے قتیان قتیان،
 عقل ایمان حرام...
 باب اسان دے ایویں لیکیا، کترمان دیان چلیان چلیان،
 دنوں پیا ڈوٹی دام...
 بغض ایمان تون ساچن مائیں، اعظی وج مین لٹیان لٹیان،
 جذبے والا جام...
 سہنے کیتی ستھان سر سر، سب سیالین دیان چٹیان چٹیان،
 مین ہون ساھی داغلام...
 زخم درد دے مانون گھایا، بند ساڈے سر ہٹیان ہٹیان،
 عشق دا کرانعام...
 "ہیکس" نون سمجھائیں تون "بیدل"، تیر چشمان دے چٹیان چٹیان،
 "مو نرا" والی مار...

۵۵۵۵۵

(۱) دا پتر کر (ک)، والا کو (س)، (۲) ڈیک (ک)، (۳) ہالیدی (س)، (۴) کیتا (س)،
 (۵) حکام (ک)، (۶) ہٹیا (س)، (۷) آون (ب)۔

۵۹. کافی روپ آسا

اسان سانگی کہیں کنون آنے ہون،
انسان عشق دی تھیک ٹکانے ہون،

لاگھ، سیر دا پیا سے رایا، قسمت مینوں آن آساوا،
دام زلف دے قید کرایا، آن اکیان آنکانے ہون،
مسی ماہی دے قید کیتا، سر سروا، اسان ڈا تیشا،
کادل کیش (۱) کوڑا سیتا، جذبی جوش جلائے ہون،
چشمان جوکھی چال و کانہی، میڈی (۲) دل نون چوٹ چکانہی،
وہ آساوا زلف دی شاہی، خال خودی کنون چانے ہون،
”بیدل“ بیشک سترگر میرا، گیا دوٹی دا اندا اندیرا،
بخشش جوش جلایس جیرا، گیت ”انا الحق“ کہانے ہون،
لینوین لیکیا (۳) یار ازل وچ، تیر ٹرکان دا میرے دل وچ،
وچ گھٹیا وری بار وصل وچ، نین دی رمز نیوانے ہون،
اسان ہر دیسی آہون (۴) ”بیکس“، تاز نین دے (۵) کیتا ایوس،
کڈان روئندے ہون کڈان مس مس، برہ دا بار آڈنے ہون،

۶۰. کافی روپ آسا

اسان شاہی چوڑ کے آنے ہون،
انسان آدم نسام ڈرانے ہون،

کڈان عابد زہد کریندا، کڈان زناری آپ کریندا،
نار دا لیرا کڈان ماریندا، عاشق آپ سڈانے ہون،
کڈان چوڑ کے ویندا (۶) مٹاٹلی، شور نیارا (۷) ویکی تجلی،
وچ ظلمات نی (۸) ہویا بجلی، سوری سر چڑھانے ہون،
”بیدل“ والا کہتم بھانا، اندر باہر ہار بگانا،
”بیکس“ بے خود یخبرانا، برہ دا باب پڑھانے ہون،

(۱) کیش (ج)، (۲) مے (ک)، (۳) لیکیا (ک)، (۴) آہون (ج)،
(۵) نڈان دے (ج)، (۶) دین، (۷) ایارا (ب)، (۸) ظلماتی (ج)۔

۶۱. ڪافي روپ پهاڙي

آ مل ماضي پيار پيارا، آوس ويڙهي دوست پيارا،
هوش گنسوايم حاليان.

مانورا سمجھ، ستن نينهن نه لايان، شينهن قضا دے مئون ڪايان،
برھين باھيان، باليان.

ڪڏان ٿون رستڻين رانجهارا نول، ڪڏان ول پرچين سھڻا سا نول،
نيان نيان ڪيريان چاليان.

”بيڪس“ بيوس ڪڙا جو ڪاري، روپون روپون هنجون هاري،
ياد پون ڪڏان (۱) ڪاليان.

۶۲. ڪافي روپ بسونت

جي تون وحدت خيال ڪاوين، منصب عشق دا ٻاوين.

فنائن الشيع ڪاوين اول، هوء تون ٿو ڏي لاوين...

دم دے ٿو ڪن (۱) قال هميشه، ڪٿورو طلب (۲) تهاوين...

ددم (۳) جسمون جدا هو رهڻا، ساجن وچ سماوين...

جسم دے جيئڻ ڪنن ددم، نت نت چيٽڙا چاوين...

بابل هوئين عاشق اول، وچ ڪٿان وچ آوين...

”بيڪس“ سدا جو دم چيوين (۴)، ڪن ڪٿان دا ڪاوين...

۶۳. ڪافي روپ پهاڙي

درد ڪنن دل ساندي ميري، ارم ديان وه وه بازبان!

درد دا دريا جوش ڪريندا، دائيانا يهوش ڪريندا،
گم هوئي ڪيئي نمازيان (۱).

عشق جنهن دے سر آن ڪڙيندا، شهرت وچ بدنام ڪريندا،
ڪيا ملان، ڪيا قاضيان.

”بيڪس“ بيوس وچ سلامت، نينهن دے قال مل هوئي سلامت،
روح رمڙ دل (۲) راضيان.

(۱) ڪڏان (ح)، (۲) ٿو ڪن (ح)، (۳) دلدا (غ)، (۴) دم دے (ح)،
(۵) چيو (ڪ)، (۶) هوون ڪي نمازيان (ح)، (۷) رمڙ (ح).

۶۴. ڪافي روپ سارنگ

درد ڪنھن رخ زردا پيلا، پرھ دا سر ٻاران،
 ھٿن ھزاري ويڪڻ ھيٺي، مرستھي سر مستان...
 ھام آکيندا ڪيھن انھالون، درد ڪيھن ديوان...
 ھنن حيرت وچ آن ڪھنندا (۱)، ”بيڪس“ چوڙ (۲) ديوان...

۶۵. ڪافي روپ پروو

دلبر! دليان ديوان لڳيان ڪرندڻي، سو منظور، تون آوين آوين!
 دلبر دل دي چوڙ تون سھڻي، اڳن اسان ڏے آوين آوين!*

”موهن“ (۳) ملڙا، تون ھڪ مھرا،
 زرخريد مھن پندا تھرا،
 نام اللھ ڏے پاوين تھرا،
 ول ول (۴) جھاني پاوين پاوين،
 ”موهن“ ساھڻي، تون ھين ملڙا،
 تھو جيھا مھن ڪوئي اور نہ ڏڙا،
 ڪيھن آناھون تون مھن ڪنھن رڙا،
 ڪيھن سبب جيت چاوين چاوين،
 پھر چندا ناھين تون، مھن پھي سرنديان،
 عرض عرض دا مھن پھي ڪورنديان،
 آوين، ول تھن جھارين چاوين،
 تھرے در دا مھن ھان پھردا،
 بيڪس پھراڪي ”بيڪس“ ڪرندا (۵)،
 تھرے ڪيھن ڪھڙيان ڦيردا (۶)،
 مان ڪڏاھين آلاوين آلاوين.

(۱) ڪھڻيا (س)، (۲) ٺاھ (ب)، (۳) مھن (ل)، (۴) ولون (س)، (۵) ڪھرندا (ج)، (۶) تھري ڪھڙيان مھن پھي ڦيرنديان (ح).

* ڪن نسخن ۾ ھيٺيون ٽن ۽ ھڪ مصر وڌيل آھي:

اھي نھيا ڪو نھين، منھنجا سانگن ڪي ڏسي،
 اچن لوھان جو وس وڌائي، ڪوڙين سي ڪڙم سي،
 ڪيھن ڪياھون تون مھن ڪنھن رڙا، ڪيھن سبب جيت چاوين چاوين.

۶۶. کافی روپ ڈفاسری

دلبر ھک درکار، مینون ھر دوجھان دے وچ ھے،
عاقل عالم اصلون آھس، جوش کيو چنار، مینون...
خاذاق ہاں طیب ھیس (۱) آ، برعہ کيو یمار، مینون...
رہن انڈری کالیاں کلپان، ابرنداسین (۲) ھر بار، مینون...
وہن نہین کوئی بیوس پشبان، لہون لگی لاچار، مینون...
”بیکس“ بیوس تیرے کیتے، ارہ کيو بیکار، مینون...

۶۷. کافی روپ آسا

دلڑی ساڈی تی دم دم سچان دیاں گالھیاں،
دردی فراق ڈاڈا برھین باھیاں ہالیاں،
زلزل زنجیر تھکون، جس نے قسایا مجھکون،
شہباز تین ڈیون، سر ساڈے ہاولیاں (۳)،
پہرنگ رخ ھے تہہ را، مجروح ساہ (۴) میرا،
ٹھنڈے ڈیون جو میکون، بل کھے سیالیاں (۵)،
”بیکس“ نڈر نہاں، آس مے نہ کر تون ماں،
کر وصل دی عنایت، میکندی تیا سالیان۔

۶۸. کافی روپ جوگیا

ڈاڈا ماں کریندائین، ہار ہمارل چائی،
تیر نیٹان دا ترکھن اہرو، میسکینان تون سریندائین...
ترس تسانون کجھ نہین ہوندا، خون کرن لہ کریندائین...
”بیکس“ بیوس تون ڈس ڈتونی، ارہ ازار (۶) تھیندائین (۷)...

۶۹. کافی روپ سارنگ

راہ ہدایت عشقی والی، تئین بین سائون سجھای کتون،
”پیدل“ جان استاد تہ تہوے، سک دا سبق بڑا وے کون...
جان جان عاشق سر نہ ڈھوے، ہرا ارہ دا واوے کون...

(۱) آھس (ب)، (۲) تیرن ہا (ب)، (۳) برہ لاون والیاں (د)، (۴) برہ ساڈی بالیاں (ج)،
(۵) جان (ج)، (۶) بازار (ک-س-ب)، (۷) ڈریندائین (ب)۔

پیر مغان دی ہمت ہاجھون، وچ محبوب سداوے کون...
 سانگ سفر تھی دلیبر کیا ہے، "بیدل" ہاجھون سداوے کون...
 "بیدل" برہ دے باقی ہاجھون، وحدت جام ہلاوے کون...
 این "بیدل" ہادی سانئون (۱)، "ایگس" برہ ہتاوے کون...

۷. کافی روپ آسا

دل نون دیوانیاں (۲)،	شمالا شراب رنگ تیرے،
تم چیزا (۳) رتائے۔ان،	ہانقون کے خون میں،
شوخون شباب عینان (۵)،	ہوئی خطاب متیان (۴)،
یہ۔چون ہیانیاں (۶)،	نرگس نواب نیشان،
گر جور سین جفا ہے (۷)،	شہد و شکر شفا ہے،
رمیزان رہائے۔یان،	میرے لیکے (۸) وفا ہے،
ہے موم دل ہماری،	منگین دل تماری،
"ایگس" ہیرانیاں،	محبوب دل ساری،

۱. کافی روپ آسا

کئی تیدا گہاں،	صد بار صدائے جاوان،
من موم وانگی گنڈا،	ممشوق نہیں جو میلندا،
سوران سیہانیاں،	کنہن نون تہ سول سنگندا،
سر چترین جو درندے،	محبوب کتے مرتدے،
برہمن ہٹلائیاں،	ہک سر آبی دا گھرنڈے،
طعنے جھولی ہاوان،	میل کے سیال آون،
عشق سی آلائیاں،	سپنی میکون ہیا پاوان،
"ایگس" تیرا سوالی،	قریاد سن حوالی،
"بیدل" ہٹائیاں،	چشمان دی جس جالی،

(۱) ہادی دے سانئون (ک۔ب)، (۲) دیوانیاں (ب)، (۳) چہرا (ب)، (۴) والی (ب)،
 (۵) شوخون شباب عینان (ب)، (۶) ہچون ہیانیاں (ب)، (۷) یہ جور اور جفا ہے (ب)،
 (۸) لکھے (ب)۔

۷۲. کافی روپ جوگ

عاشق و وژن.	عشق والا اسباب
چاٹنی خودی نون خواب	درد مندان دا منصب عالی
بکدم چوژن.	پوری تہی سر عاشق نیندے
ڈمسی عشق عذاب	نقی و چون اثباتی دے وج
منہن نہ موژن.	صدقے صدقے عشاقان (۲) نون
دو فٹرن ویندے شتاب (۱)	
خیممان کوژن.	
"یکس" برہہ دا باب	
انسدر ارژن.	

۷۳. کافی روپ بلاولی

میں نمائی دے نچھریا	کرم کری مان آوین آوین
پیر اگن متن ہاویں ہاویں	کھکون (۳) آک سٹاوان حالت
جیت اسان کنون نہ چاویں چاویں	دلبر دلوئی زوری لستے ہے
لیت نیت من کون ہاویں ہاویں	لائان آئان سین تیڈی گواڑی
نہن دا نینہن نیپاویں نیپاویں	روز ارل کنون "یکس" بردا

۷۴. کافی روپ جوگ

کچھے رائے رانجھن سائین آ رہیا، وج جھنگ سیال ہزار کنون (۴)۔
 ویکو تاب حسن دے ہے آب کیتا، کیتس بمقررار قرار کنون،
 متیان ڈیور سیالیان سپ تبتان، دل کبھی مڈے اختیار کنون،
 ویکن سییتے دل پُل کبھے، ہیوس ہوئے ہرکار کنون،
 در در دیوانہ تیر رہیمان، کیتس ہوش عقل سپ ہار کنون،
 مٹن سیتے ونجھالی رانجھن یار والی (۵)، کبھی ہیر قبیلے دار (۶) کنون،
 در دانہ کٹون گھین چادر ویش گیتا، نہ صاحب ہوا سرکار کنون،
 "یکس" وس نہین دل ٹس کبھی، ہن چس نہ آندي کنھن کار کنون،
 جڈان ہک ٹیسون مین تاپکے ہٹون، ہن ٹٹ ہڈان لاجار کنون۔

(۱) ہندی شراب (ج)، (۲) مشاقان (س)، (۳) کھکون (س)،
 (۴) دے تخت ہزار کنون (ک)، (۵) دی (س)، (۶) دی تار (س)، دی کار (ب)۔

۷۵. کافی روپ جو گے

ستین تہ۔ بھراگن تیان، رانجھن کیتی، ڈی ستیان !
 میل سیالین میٹھی مارن، رانجھن یار دیان تند تنوارن،
 توڑی جٹیان نال تیان،
 رمل ستیان رنگ رچایا، میٹھی ماہی دے جھولی ستن پایا،
 جان جسم کنون کیان،
 جٹیان تیان کرندی تیان، میل مہلیان (۱) دیون ستیان،
 ”بیگم“ بیوس تیان،

۷۶. کافی

وہ وا یار۔ بیارا، دل نمائی کسیند تین !
 آئندے جائندے برہم بھائند تین، دلبر دلڑی کسیند تین ...
 کڈھن اسان سان پرچین بیارا، کڈان تون رانجھا رستند تین ...
 مان کر بند تین تھر کر بند تین، کڈان وری یار ہستند تین ...
 ”بیگم“ بیوس کڈھین بیارا، برہم سازار ڈسیند تین ...

۰۰۰۰۰

رنیف و

۷۷. کافی روپ جھنگلو

ناز حسن دیان فوجان چاڑھو، سر عشاقان آندے ہو،
 جان کون مجروح کر کی، دل نون قمر لت جاندے ہو،
 کار تیڈی قتل ہردم، خون جگر دا کاندی ہو،
 نین دے گھوڑے دوڑاکے سر پتیمان گھاندے ہو،
 یار دل جانی سیارا، جب آکے جھانیاں پاوندے ہو،
 ہوشیاری (۲) عقل واری، علم صبر نون جاندے ہو،
 لامثل ہے حسن تیڈا، میڈے من کون پاوندے ہو،
 عین ذاتی حسن تیڈا، سانوں کیوں تہ پلاوندے ہو،
 لالان وانگر داغ ڈرڈرئی، رنگ (۳) رمان لاوندے ہو،
 سر کا سوز دا سر عطا، ”بیگم“ کون برہم بھاوندے ہو،

(۱) سیالین (ب)، (۲) ہوس بازی (ق-ح)، (۳) رنگی (ب)۔

۷۸. کافی روپ پروو

پیر مغان سائون سمجھایا، رمزَن واری راہ، (۱)
نساہے عبدالقادر، الا، آہی عین اللہ...
”الانسان سیر“ جو آہی، مٹس قول گواہ...
اندر ”اناالحق“ چوی تو، بساہر عبداللہ...
کائی وعدت جو وٹجارو، کدائی بی ویساہ...
کڈھن ”بیکس“ سنگ درواز، ’بیدل‘ شاہنشاہ...

۷۹. کافی روپ آسا

کیتا ہے تم اہتاب، قسم اللہ!
پیتا مین شوق شراب، قسم اللہ!
لجائے آگ ہجر مجھے، کیتا ہے دل نون کباب، قسم اللہ!
دونوں جگ مین وسہو یارو، عشق کا (۲) عالی جناب، قسم اللہ!
ہادی سرے جیہا انھن کوئی جگ مین، دیتا ہے شوق شتاب، قسم اللہ!
”بیکس“ کون وت شاہ پڑھایا، ’بیدل‘ برہ کا باب، قسم اللہ!

ردیف ۶

۸۰. کافی روپ بسونت

آئی بہار بسونت بہاریو، (۳) ہرجا برہ بہاری...
کہت کہت دے وچ جھٹ پت جھٹکی، (۴) کل قل ٹی گزارے...
قول (۵) بسونت بھمون دن لایا، رو مین عسیر گزارے...
بھون دن لاکے غیر بنار آیتا، صدقے کران جان ساری...
”بیکس“ بیوس برہ بہاریا، دم غنیمت ساری...

(۱) پیر مغان سائون ہرجھایا، رمزَن وارو راہ (ک-غ-س-ب-ح). وارو راہ (پ).
(۲) دا (ل) ہے (ب). (۳) جھٹکل (پ). (۴) کلارو (ب). (۵) قول (ح).

۸۱. کافی روپ جو پے۔

ہازی عجب ہٹائی (۱)، آدم نام قرا گئے!
کائے عاشق نال لیا زین، رسیں نال ریجھایوں
چشمان چوٹ چٹلا کے (۲)،
ناز معشوقی کٹان رکند، "اگر" آپ آلائیوں
برہ دی راہ ہٹا کے،
نور نیارا اندر باہر، آپ نون آپ پٹلائیوں
ناز دی رمز رسا کے (۳)،
ہور نہیں کو باجھون سجن دے، وہ وہ حکم ہلائیوں
"ہمدل" نام سدا کے،
"یکس" نالی جانی جانی، برہ دا باغ ہٹائیوں
جندڑی جان جلا کے،

۸۲. کافی روپ آسا

جوسی! ہوتی سیگھی کولو، ویکو دلدار کب آوے،
 کتابان کول کر کھنا، نظر نروار کب آوے،
 جدائی سی، کیہا جیتا، درد کا پیالڑا پینا،
 میرا مہروٹی تے خوشخوئی، کبکے رفتار کب آوے،
 سچن گیا ہے سفر سانکے، اسی کون دل میری تانگھے،
 زلف جادو (۴) کمان ارو، سوسہ سالار کب آوے،
 جدائی ساہم نہ سہتا، 'کنیت' (۵) دم (۶) میرا کھتا،
 عطر توئی (۷) کمر مٹوئی، گرم بازار کب آوے،

$$1) \quad \frac{1}{x} = x^{-1} \Rightarrow \frac{d}{dx} x^{-1} = -1 x^{-2} = -\frac{1}{x^2}$$

عطر یونی، کمر موئی، گل رخسار کعب آوی.
زلف جادو، کمان آهوی، سبب سالار کعب آوی.
عشقی دا بیج جن پایا، گرم بازار کعب آوی.
(۴) عطر یونی (ب)، (۵) کھن (ب)، (۶) دل (ل)، (۷) زلف جادو (ب).

پئي (۱) مٿن راھ تے روتي، سوا ٿيرے ٺھڻ سوئي،
عشق دا پڇج جس پايا (۲)، وہ گل رخسار ڪب آوے،
”بيڪس“ جس دا اصل (۳) بردا، آسي ڪون (۴) روح پياڏ رندا،
آسي ڪے چرنين سرڌ رندا (۵)، هري اطوار ڪب آوے.

۸۳. ڪافي روپ بسوڌت

حسن بيرنگي رنگ ۾ آيا، سڏے من ڪون پاوندا جي*،
ويس بسوڌتي آهے ڪيٽس، جمار شراب شهودي پيٽس،
رمزين نال ريجهاوندا جي،
شاهي چوڙ ڪے جهنگ ۾ آيا، بيرنگي هٿن رنگ ۾ آيا،
رو رو پاند پساوندا جي،
آهے ڪيٽس ويس بسوڌتي، ڪٽ شرابي ڪٽ ڪلوڻتي،
ساز سرود بجاوندا جي،
”بيڪس“ رڪتون ستر سڌائي، پيش حسن دے ڪرتون گڏائي،
خانہ خودي دا جلاوندا جي.

۸۴. ڪافي روپ بسوڌت

دُور (۶) وڃي تو بهون دن لاي، رو رو (۷) پاند پساندي،
تو بين حال پریشان آساڏا، عمر اجائي ڄاندي...
دمدم دلڙي ويهاري ڪون، تيسڙي طلب تھاندي...
گنوري دي وت حالت حيران، سر سوران دا ڳاندي...
”بيڪس“ بيسوس ڦيرندا اداسي، دمدم دل درماندي (۸)...

(۱) ايڻي (س)، (۲) پاٿا (س-ب)، (۳) تيرا (ح)، (۴) ڪنون (ب)، (۵) آسي
بين سراب ٺھڻ چڙدا (ح).

*”اس“ ۽ ”ڪ“ نسخن ۾ ٿلهه آهي:

”سڏے من ڪون پاوندا جي، حسن بيرنگي رنگ ۾ آيا.“

(۶) دُور (ڪ-س)، (۷) رو رو مٿن (ڪ-س)، (۸) دلڙي مالدي (الف):
دلڙي درمالدي (ڪ-س).

۸۵. ڪافي روپ بلاولي

سانون باھ اندر وچ ٻرندي ھے۔
 باھ اندر وچ پڙڪا لاياءِ،
 پڪيءَ ڪنن حيوان ٿي ڪپوس،
 ٻاٻل پٿور برھ دے وڌ ھوندے،
 ”بيگس“ بيوس (۲) راھ، اھوئي (۳)،
 ٻرندي ڪڏھن نا لرندي ھے،
 جان ڪٿورے وچ سڙندي ھے...
 دل حيرت وچ ڏرندي (۱) ھے...
 موج مستي ڏي چڙھندي ھے...
 رلد وٺي ٻشي رڙندي ھے...

۸۶. ڪافي روپ سارنگ

ستڪثر مائون وھ سجھاياءِ،
 ھر جا حسن ڏي بازار ڪٽي،
 شام محمود آھين (۴) وچ وسندا،
 درد دا دريا چوھئون چٽندا،
 آدم دا وت نانءِ سڏاڪے،
 عشق عجائب تولے ۱
 جے ڪوئي چشمان چولے...
 غزني دا ٻنڌ رولے (۵) ...
 شوي گھٽے جنھن دے شعلے...
 ”بيگس“ پيا وچ پولے (۶) ...

۸۷. ڪافي روپ وھاڳا

سجن ٻين، زين ڪيوبن جاندي!
 ساعت ساعت سال برابر، دلڙي در ماندي (۷) ...
 دعا ڪريون ڪي توهين درويشا (۸)، هوت سان ٿيا هيڪاندي ...
 اصل آزاد بيغرضي ھنرے ٻرھ، ڪيٽس ٻاندي ...
 ”بيگس“ بيوس ھن بازار ۾، قسمت ڪنھن آندي ...

۸۸. ڪافي روپ آسا

ڪٽي ڪٽون ڪوئي سجھاوے، سمري آس شار دل لٽي،
 ميندي لگاوان (۹)، سھرا گاوان، محبت ڪيٽي ٻين جو مٽي،
 ويڪو ويارو سجن ميرا، لٽي دل شام سندرے (۱۰)،
 نہ چلندا ڪوئي وس ميرا، چشم دے تير دل چٽي.

(۱) آزندي (ل)؛ ڇڙندي (س)، (۲) بيوس (ل)، (۳) اھاڻي (س)، (۴) مھين (س)،
 (۵) اولي (ڪ-س)، (۶) جھولے (پ)، (۷) ٿي (ل)، (۸) درويشو (ڪ-س)،
 (۹) لاوان (ل-س-ب)، (۱۰) ھے (س).

پٺيان ٻيٽوس، له چلندا وس، سجن ميرا هوبا لاغرض،
 ڪرون زاري، بهت ساري، چوٽيان دے ڪات دل ڪئي.
 ”ڪنيڙ“! سن سخن ميرا، سريندے ڪان سڙگان دا،
 ”بيڪس“ ٻيٽوس ڪون ”ڪنيڙ“ ايل، جو ٻرھ دي پٿوند (۱) سر آئي.

۸۹. ڪافي روپ جوڳا

سڄي نه تڙسائڙ ڏے دامن لڳڙي، جيھي تيهي، بهال، ماهي
 سڄي ڪمڙي ڪٽوڙي ڪوڙي (۲)، تون ميرا انگ ٻال، ماهي...
 اهنه لنگ (۳) سڄاڻ تون آهي، ڏيک نه مڙدے بد حال (۴)، ماهي...
 حال اماڻا ڏيک ڪے ٻالين، نام مولیٰ دے ٻال، ماهي...
 ”بيڪس“ سڳ ڪٽوڙي تيرے دا، مڱندا حلاجي حال، ماهي...

۹۰. ڪافي روپ جوڳا

نيزا ناز دا ساريو، چهر دي چال وڪاڪے.
 سڄي اندر سڙا سانون، ٻرھ دي ٻاھڙي ٻاريو...
 جاني، جوت جڳاڪے.
 روشن هوبا رام، اندرا، چانچ جي ٻاريو...
 آپ لائين آڪے.
 جسم دا چيڙا لال وڳن دے، هٿان واھ واريو...
 ”بيڪس“ سڳ سڏاڪے.

۹۱. ڪافي

سڄي توبھ، توبھ زاري، در تڙسائڙ، سڙا!
 دلڙي ڪٽو ڪيندي تڙدے ڪيترے، درد ٻري وڃاري...
 دلڙي نمائي، هٿوئي جوڳائي، آزي ڪرے لک واري...
 ناز ٿيان دي خبر نه، ڪائي، لئون لڳي لاچاري...
 ڪٽندے پٽندے ڏينھن لنگھايو، رٿندے رين گذاري...
 ”بيڪس“ ٻيٽوس هوبا ٻيراڳي، ٻرھ لڳا ڪوئي ٻاري...

۹۴. ڪافي

ڪڏان ميسين، يار بهارا، رڙند ۽ رڙين ڪشي، ووا
 دل اسان جيبي درد اوهان جي سان، آهي ايسو ٻين رهي، وو...
 ڪالهه ڪئن واري ڪاريون ڪاري ٿي، تو جا چڱي چئي، وو...
 بموس پشيمان ٿي لاهاري، ڀرت ڏاڍن سان ٿي، وو...
 ”بيڪس“ بموس در تيمڙ ڏي، اصل ڪنيز ڪ ٿي، وو...

سرائڪي ڏوهيڙا

(۱)

برہ، ڪنون ڪوئي نهن بچا، جو هر هڪ ڪون هٿ لاس،
ڪر بلا وچ پاڪ-بازن نون ڪيهه هالا هالا لاس،
شاه، منصور دا مسئلہ ڪرڪي، سولائي هڪ-ٿڙ چڙهائين،
شيخ عطار دي فتويٰ ڏي ڪر، اس ڪا سبيس ڪٽائين،
سر سرمد دا هاون هاري ڪيئي قتل ڪراين،
شيخ صغمان جيهرے سانڪ نون جڻيا گل وچ هائين،
”ايڪس“ ڪون وت ڪان ’ڪنيئر‘ راه روهه رلاين.

(۲)

”لام“ لڄ، آندي تسان معشوقان نون، جو چندي چندي ڇپ ڪئي،
ماس دلين مشتاقان دا تسان ڪهندي ڪهندي ڪپ ڪئي،
امان چاندا ڪجهه يار رهائين، تسان تسان تپ ڪئي،
”ايڪس“ جيهرے ڪيئي در ٿيڙے نه ڪهندي ڪپ ڪئي.

(۳)

”مير“ نام ٺڌيندي هو عاشق، وقت فراق دے چڪندي چڪندي چڪ ڪئي،
مشتاقان مسڪينان درمن ڪيئي سڪندي سڪندي سڪ ڪئي،
تسان نال لاغرضي بهرواھي، ليڪندي ليڪندي ليڪ ڪئي،
”ايڪس“ جيهرے ڪيئي بهچارے، تينون چڪندي چڪندي چڪ ڪئي.

(۴)

تن من اندر ٿيڙيان تاران، راز رباب وچيندا،
شوق شراب تسانا سانون، بهتتاب ڪر سڻيندا،
”ايڪس“ سڱ دروازہ خوبان، سوزون سبيس ڪٽيندا.

(۵)

”ايڪس“ خدام در انھان دا، جينھان دين ايمان وڃايا،
علم عقل دي جاء نه ڪائي، ڪٽائي هوڻ گٽوايا،
مده-وشي دي منزل آئي، صديهي سحر ڪرايا.

(۶)

زلف زنجیر ساڈے دلپر دے، با وٹ ہتھیتر کالے،
نہیں خماری توپ ٹنگنگاں، کدور آنہاں وچ جالے،
”بیکس“ صدق جا آنہاں تون، نہیں جینہاں دے آلے،

(۷)

نہیں مہاھی، سر سرواھی، مٹلان وانگ مریندے،
”بیکس“ شہدا نون بیرحمان، ہنس ہنس قتل کریندے،
لٹ قمرمار آجاڑ بٹاواں، جیہے طرف چڑھیندے،

(۸)

”بیکس“ بندے دا گھین مشرب، عشق والا دک رابا،
کفر آئی اسلام نون ہکدم، وحدت بحر لٹڑھایا،
منصب منصوری،..... تب عشق خودی نون کابا،

(۹)

شام سندر دے ویکن سیپے، دل دستون گئی موری،
جھل پل تکیان دل اپنی تون، دل کسکسندا زوری،
یل معشوقان ہر گھٹ دے وچ، ”بیکس“ کیلن موری،

(۱۰)

یار قیر بندا ہر گھٹ دے وچ، ہوئی نول بہار،
جھٹ پت جھٹکے کرندے لکے، ہر جا ہرہہ بہار،
شام سندر دے میر آتوں تون ”بیکس“ جا بہار،

(۱۱)

مت تیزی اسانڈی ہن اس ہوئی، اہین ہس وچون کوئی رس نہیں،
انگ ازل وچ جو لکيا آھا، سا کنھن دے بیتن دی سس نہیں،
مین سالک تھساڈے دی تانگ لٹان، انسان کوئی جس نہیں،
ہن جے تون سوارے سونا لیوین، تہ سا کبائی ”بیکس“ نہیں،

(۱۲)

درد دری ہم بیک منگین، رہتے تھارے ہاس،
”بیکس“ ایوس کیا کرے، جو کیتا عشق آدم،
تہ مری ہیرت ہیماس، ”بیکس“ کون ہیران کیا،

(۱۳)

آسا پي پي رام ڪي پي پي سمپ آسا پي پي،
”بيڪس“ پرهونون ٻين، ڪڏهن نه رسي رام ڪي.

(۱۴)

رانجهي سائين، چوڙ نه چائين، مين هان تيڏي گولي،
ميڏي من ڪون پاوندي هميش، مئڙي تيڏي پيولي،
”بيڪس“ پيوس ڪيا ڪري، جو پره چا لائي هولي.

(۱۵)

انسي پيروائي تڏان ڪريندے جو مين اوچر لڳا تيرے،
قلم زبانون ايوين وهيا، هٿ نهين ڪجهه ميرے،
نه ته مين ڪون تسان ڪون جو در تيرے تي ول ول ڏيون تيرے،
”بيڪس“ پيوس ڪيا ڪري، جو دل لڳي نون ڪون نيڪيرے.

(۱۶)

تون صاحب تخت هزاري دا، مين جهنگ سيال دي چئي،
تيڏي ڪيٽي ته خدا چائے، پنهان ڪيٽي چئي،
”بيڪس“ پيوس ڪيا ڪري، جو دل نمائي ٿئي.

(۱۷)

هیر ڪنن تدبير ڪئي، جڏان رانجهن پائي جهاني،
پره ڪامائي اندر وڙيا، لاء ڪههڙي ڪاتي،
”بيڪس“ پيوس ڪيا ڪري، جو ڪائي چڙيندا چاتي.

(۱۸)

ايڻان ناز دي فوجان چڙهيندے سول نه ڪريندے کالا، قسم تعاليٰ،
ويڪن مينے بار سچن دے، پره سريندے پالا، قسم تعاليٰ،
عشاقان حق حاصل ڪيٽا، سئين دا سئون کالا، قسم تعاليٰ،
”بيڪس“ ڪنن دا ڪم نه هوي پور واهيون سے شالا، قسم تعاليٰ.

(۱۹)

واه ڏاڻے خوهن سا، ٿيوے ٻه-ٻه ڪريندے ٻولڙيان،
مين گهولڙيان.

درد دا دريا دل ميرے وچ، چوهون ڪريندے چولڙيان۔
 مٿين گھولڙيان،
 ”بيڪس“ من ماندا نه ڪرين، جو صاحب ڪرسي سولڙيان،
 مٿين گھولڙيان،

(۲۰)

واه، ڏلے غم وھ ساھ ٿيا، جيت به، به ڪريندے ٻولڙيان۔
 مٿين گھولڙيان،
 ملڪ هزاري حوران ٻريان، توڙي هوون سڀ گولڙيان، تب ٽولڙيان۔
 مٿين گھولڙيان،
 ”بيڪس“ بيوس ياد ڪرين آھے جاني واليان ٻولڙيان۔
 مٿين گھولڙيان،

(۲۱)

آئي بهار، ڪٿي خزان، گل ٿل ٿلے سڀ ساوے،
 تن ظنور رکون سڀ تارون، روح راساڀ وچاوے،
 بيڪس، ”مرشد“ بيدل جيها هوے، تا در وچ دوست ملاوے،

(۲۲)

دلبر دے دل سھي ڪيتوے، نهين هڪ ٿيل ولندي،
 رسل ٻهندا نال رقيب، جندجان مڙي پئي جلندي،
 رستدا وسندا نال پنھان دے، مٿي سوم وانگے مٿين ڪلندي (۱)،
 ”بيڪس“ توڙي بيوس پٿان، ڪنھن نون سور نہ سلندي،

(۲۳)

سھڻے سچے مڙول نہ ٿوون، توڙے سؤ سؤ تسمان چاون،
 توڙے سھڻے منگل دے، تہ بهيشڪ من ڪون ڀاون،
 ”بيڪس“ بيوس ڪيا ڪري، جو ماس دلين دا ڪاون،

(۲۴)

دلبر دلڙي دانھون ڪريندي، مٿين ڪٽوڪ سٿاوان ڪنھن نون،
 تين جيھامٿين ڪٽون هورن ڪوئي، مٿين جيھي لٽي ٿينون،
 ”بيڪس“ دي سڏ آس ڪون هوسبي، جذبا جان جگر وچ جنھن نون،

(۲۵)

آسا پیپی رام کھی، پی سی سپی آسا پین،
 "بیکس" پر رہون پین، کڈھن نہ رمی رار کھی،

(۲۶)

سجن بھڑا کب ملے، "بیکس" بیٹا رو،
 جو کجھ، لکيا لوح نام، ہساؤں ہیا سو،
 کس کون کجھ، نہ کھو، جا ہو وٹے سا ہو رہے،

(۲۷)

ہیر کنون تدبیر گھی، جڈان ڈیکٹس رُخ رانجھن دا،
 ونجھلی آن وچا پس در آتے، موہیٹس ماہی سن دا،
 "بیکس" پیرواہ، دے در آتے، موہیٹس ماہی سن دا،

(۲۸)

ہار دریاہان، رانجھن سائین، ونجھلی یار وچندا،
 سککینان دی دل قسا کر، پیچھی آپ پتھندا،
 "بیکس" پیرواہان دے اکھون، زارون زار روئیندا،

(۲۹)

شاہنشاہ، سیالین وچ، شوقون چاک سڈایا،
 صاحب تخت ہزارے دا آھا، ہر درد کنھن ڈسکایا،
 شاہی اپنی چوڑ آ کر ہٹن، رنگ پیپوت لگایا،
 "بیکس" دل دا وس نہین کو، جو قسمت قلم وھایا،

(۳۰)

مجم "ملم" نہ ڈیندا آٹھان عاشقان نون، جو قمت فراق دے چیکندے
 چیکندے چیک گئے،
 ماس دلیان مشتاقان مسنگندا، تسان کھندے کھندے کپ گئے،
 اسان آکيا کجھ، یار رھائیں، ہر تسان نون تھندے تھندے پ گئے،
 "بیکس" دوس کپا کرے، جودا تعالیٰ تھندے تھندے قمت گئے،

(۳۱)

کھجھے ڈوھون، یار پیارا، سنھن وچ گھتی گھتی ہے،
 در تسادا کڈان نہ چوڑ پسون، توٹی لک لک ڈیون بٹدی،
 "بیکس" دا وس کوئی نہ چٹایسان، جو ہی کھلی وچ کھدی ہے،

(۳۲)

دل سچٹان دی سخت گھٹیری، کشتون ہنر کالے،
 لیکیا انکی السستی والا، ہرکو ہٹیا ہالے،
 وس کنھیں دا کوئی نہ چلیندا، کون لیکے نون ٹالے،
 شیخ عنبران جیسے سالک نون، برہہ کیتی بیجالے،
 ”بیکس“ ویچارا کیا کری، جو عشق گھٹے گھر کالے۔

(۳۳)

عشق دے چنبھے ماریا، پُل کتیاں سب وایان،
 دل مسکینان کون قید کراکے، وسر گیس کل کایان،
 ”بیکس“ ایوس قید پائین، عشق عجب سر آیان۔

فارسي كلام

غزل

(۱)

ز چشم ناقصِ نگران^۱ بهر حالت خدا حافظ
 جمالت را بهر طوری محمد مصطفی حافظ
 لب لعل ترا مشکین و زلف غیر نشان کان اند
 بهر جای که شهر مردان^۲ علی المرتضی حافظ
 قدت سرو چمن خوبان شمشاد کجا زبید (۱)
 بر روی آفتاب من باد حسن المجتبی حافظ
 ترا خالی که در بان است ای مهر و شیه جانان
 چه جا جبریل می باشد حسین کر بلا حافظ
 مدامی "یکس" مسکین^۳ بزیر پای تو ادا
 به چشمش لب قدم دائر شد زین العبا حافظ

(۲)

خای روی زیبا را بهر حالت خدا حافظ
 جمال به مشالت را محمد مصطفی حافظ
 ترا گیسو سیاه فامی که مشکین جعد غیر تو
 لب لعل ترا بادا علی المرتضی حافظ
 دُر دندان^۴ که سپاره من مصحف میباشد
 دو گوهر بحر معنی را که حسن المجتبی حافظ
 بهار حسن گلشن را که هر دم تازه تر باشد
 ز آسیب خزان باد من حسین کر بلا حافظ
 سرو قامت ترا مثلی که در جنّت نباشد هم
 سخن آب حیات را بود زین العبا حافظ
 غلام بارگه "یکس" مدامی باد در پایت
 فقیرم شایق و عاشق بود "بیدل" ترا حافظ

(۱) نعلت سرو، چمن خوبان و رخ شمشاد کنه زبید. (ل)

(۳۷)

گدایم بر دلت، "بیدل" ! عنایت ساز بار عشق،
که طالب درد می باشم غلام عرضدار عشق.

در افکن آتش عشق بسوزان "ماسوا الله" را،
که خرمن خاطرم گردد صفا صافی ز ناز عشق.

به ذوق و شوق خود گردان "دلم دیوانه از مستی،
رود هستی ز من بیرون چو افروزی تو ناز عشق.

به مجذوبی غلام محبت، فقیر مرغ لاهوتی،
به قاضی پیر محبت مست مجذوب خمار عشق.

سگی در گام تو "بیگم" همی نالد ز هستی و خود،
کنش بیخود ز خمر خود به او را در عشق.

(۳۸)

حکایت حالت هجران، تو می دانی و می دانم،
شکایت شوخی عیشمار، تو می دانی و می دانم.

بود یادت که پیش از این "انص و هدم بودی،
ترق افتاد از خویشان، تو می دانی و می دانم.

رقیب راهزن آمد عزیز در میان ما و تو،
بود آتش سقر جا آن، تو می دانی و می دانم.

خدایا، بر سرهی تیغ شیاطین زن که من یتیم،
روده راحت دل جان، تو می دانی و می دانم.

گدازی سوز ما (۱) سازی بود عشق تو جانبازی،
منم از ناز تو نالان، تو می دانی و می دانم.

به بازار بقا بر دم مشاع من فنائی را،
شده تاجر آن جانشان، تو می دانی و می دانم.

به درگاه شهر 'بیدل' منم از فرقتت نالان،
 ز شامت بهد رقیب آن، تو می دانی و می دانم.
 خدا را ساعتی با "یکس" مسکین مشتاقی،
 ش-راب وصلت نوش-ان، تو می دانی و می دانم.

(۵)

سانی! بهار آمد، رنگین لباس کن،
 منی لعل فام بخشا، وحدت آسای کن.
 حاجی بهد مکته رفته، ما مبتلای ابرو،
 بر دل خدائی (۱) منزل خویش قیاس کن.
 دوشم قتل جانم در خواب گفت (۲) رفته،
 خواهی شوی تو همدم انفاس پاس کن.
 احوال صوفیان را از دم طنبور (۳) برسی،
 بازار حُسن گرم است، بر دل قیاس کن.
 در چاره سویی وحدت مشتاق صوفیان اند،
 "یکس" غلام خود را معنی شناس کن.

(۶)

من انعمه انا الحق دمدم زمر بسوزی،
 من کوس ذات مطلق دمدم زمر بسوزی.
 سلطان ملک عالی به رنگ و بوی نشانم،
 طبل خدای اعظم دمدم زمر بسوزی.
 شهباز-آشیانه، لاهوت لامکانم،
 آواز "مین خدایم" دمدم زمر بسوزی.
 من تحت و فوق هستم، موجود زیر و بالا،
 طنبور عشق عالم دمدم زمر بسوزی.
 اندر جهان بیشک کردم بهانه 'بیدل'،
 "یکس" تقاره وحدت (۲) دمدم زمر بسوزی.

(۱) قیاسی (ق). (۲) گفته (س). (۳) تنور-شاید تندور (س). (۲) وحدت (س).

(۷)

رمز میری فهم، اے دل، از وهر خود باز آ
 تنها بیسایسی روشنی از آتش شدام
 "نعمت" آفرین گفت مارا اوست از خود زور شو
 طالب، تا تو بنوشی من وصال لال قمار
 معوشو شو در ماهروئی، گر سجای عاشقی
 تا که اردارند پرده از دست شو نیکنام
 نیکنامی نام دارد هست بدنامی پس
 نیکنامی دار کُن بدنام شو اے دوست کام
 گر تو طایب وصل مولی، باش هر دم رنر عشق
 مشرب وحدت گزین و هندوان را رام
 "بوکس" اندر جوش جذبه عشق خواهی باشد ولی
 حیدر لعل، گر بمیرد در تشوق حسن رام

انچائڻ سان، يار جادوگر، ڏاڍي لٽوڙي لائين ٿو.

۵۷

آهيان پاڻ الميه، عشقئون ٿو عهد سڏايان.

۵۸

ايئن جي اڪير، راتيون ڏينهان روئاري.

۵۹

اچي ٿي راه، هر رهبر، قلندر سر سبجاني.

۶۰

اُٺي بهار، بسوقت بهاريو، هر جا بره بهاري.

۱۲۱

آسڻ ڪڏاهين دلبر، سيري ڪول تون، پيارا.

۹۳

آپا ”بيڪس“ هويا بلبل، ويڪو گلشن حسن سارا.

۹۳

آءُ ميان دنبر ڪر ڳالهه، رسل بيٺا رقيب نال.

۱۰۸

آ ميل، ماهي، يار پيارا، آ وس وڙهي، دوست پيارا.

۱۱۵

اسان سانگي ڪنهن ڪنهن آئي هون.

۱۱۴

اسان شاهي چوڙ ڪي آئي هون.

۱۱۴

آ ميل ماهي، مين هان مائدي، جادوگر يار جاني.

۱۰۲

ايڏا ناز نه ڪر، وو جاني.

۱۰۲

اي شهنشاھ، قلندر بادشاھ، بينظير، (سناجات)

۷۱

بره، پلي تون آئين، تنهنجا پنڌ پڇايان.

۵۱

بنائي ساز صورت جو، ڪهڙا تون لک لکائين ٿو.

۵۷

بحمدالله، ڪربان تعريف رب جي، جنهن جوڙي آهي روزي

۳۷

سڀ جي. (مثنوي)

۶۰

بره، بازاری، عشق آزاری، هڪ بيقارِي، بي خلق جي خواري.

۶۰

بره ڪٿي باندِي، ري سچان.

۶۱

بيقدران نال ياري، شل ڪنهن دي نه هوو.

۶۱

”بيڪس“ سان پهرواهي، ٺاه مناسب مڙا توکي.

۱۰۰

بيوس پئي آن، وس نهين چلندا، چشمان لڳائي ڇاڻ، ميان.

۱۰۲

بره، ڪيٽس بيمار، سرتيون، وس نه ويچاريءَ جو.

۱۰۸

”بيدل“ بادشاھ، باڪل هادي، دامن لڳيان دري لڄ هال.

۱۲۲

باڙي عجب بنائي، آدم نام ذرا ڪي.

۴۳

بيٺا منجهه بازار، لاهوتي مون لڻڪيا.

۶۱

باروچل سان، ڙي جيڏيون، منهنجي شل ڪا رهي رهي.

۶۲

باروچو ٻڏي پاڏايان، شل ڪا مهر ڪري.

۶۲

بانهي ٿي باڪاري، موت ميلا، مائدي هان.

۹۳

تيري تصوير سجهڪو ياد تا محشر سجن هوگا.

- ۱۰۲ ثمر وجه اللہ آکھے، آپ ہويا اظہار،
 ۴۱ بالین تو ننگ نمائن، مرشد میلا تون سولا،
 ۵۱ ہاں ذاین سان لدون نہ لائجی، جنجل جی ۵۱ اداو مون
 ۶۳ ہانڈی ادا، ہر کی چنچ، باصل ادب سجدو کری،
 ۶۳ ہاول ہون نا پتور ڑی، سچن سندا عی سور ڑی،
 ۶۴ ہنول وئی ویا کری مون سان دازو،
 ۶۴ ہیشا بسولتی کر ویس آیا، آپ عجب رنگ لایا،
 ۱۰۳ ہیارا ہریت عجب تو لائی، ہرم تیڈی کیتا ہمار،
 ۱۲۱ ہیر مغان سانوں سمجھایا، رمزن واری راہ،
 ۵۰ ہیر مغان مشہور آ "بیدل"، سدا دائم مدام،
 ۴۴ جانی جاویدار، ماہی منصبدار، آیا سچن، آیا آیا،
 ۵۱ جانی، اوہان لٹ ٹی گوندرا گذاریان،
 ۵۲ جلی ٹی ہی جان، جیڑیون، سچن کی کو سمجھائی،
 ۶۴ جی تون درسن دین ھک واری
 ۶۴ جنازا لے چلو، بارو، سچن کے کوچے پر میرا،
 ۱۰۳ جائون میں بلہار، نت نت سچن آتون،
 ۱۱۲ جی تون طالب عین عدم، نان کوئی نہ چوڑج دم،
 ۱۱۵ جی تون وحدت خیال کماوین، منصب عشق دا پاوین،
 ۱۲۲ جوسیا پوٹی سیکھی کولو، ویکو دلدار کب آوے،
 ۴۳ چندون چوڑھینہ رات، ملیس ماروٹون کی،
 ۱۰۰ چشمان ڈاڈی کا چوٹ چٹلائی، پٹل کیا ڈوم ثواب،
 ۱۰۷ چاک کیتی درمائی دلڑی، چاک ڈتا سانوں چاک،
 ۱۱۲ چاکر چشمان دا مین اصاون، عشق آساڈا اسم،
 جوان نو حمد حضرت شاہ سلطان، شہید حق حقیقت آہ، سچان،
 ۸۱ (مشہور)
 ۴۱ چاکون رسین وٹین راٹا، کڈھن ہر چندین ہیارا،
 ۱۰۳ چوڑ جائدا دلدار، آس نون کوئی سمجھاوے،
 ۶۵ حسن حیرت بار، ڈاڈا چرچا لایا،
 ۱۰۱ حضرت عشق، تون آ سر میڈے
 ۱۲۳ حسن بیرنگی رنگ پر آہا، میڈے من کون پاوٹا جے،
 ۱۳۸ حکایت حالت ہجران، تو می دانی و می دائم، (فارسی)

خونيء جون خمدار زلفان، زور وڙهن ٿيون.
خوني خماري چشمان چٽن ٿيون.

داربا دلدار يار، ڏس ويڇاريءَ ڏي وري.

دردون دل کي هيءَ کڙي پڪاري، جو برهم دا ڏاڍا يار.

دم نون سمجھ سنهار، جاگت مسافر رين کڻي.

دين ڪفر درڪار نهين، جي عشق سانون گهرندا يار.

دلبر آيا ديس سڪيان، ڏيوو مبارڪ.

ديدان والي دام، راهه مسافر قيد جو ڪيٽا.

ديدان والي دام، محڪم ڪيٽا سٽين نون.

درد ڪنون دل ماندي ميري، برهم ديان وه وه بازبان.

درد ڪنون رخ زردا پيلا، برهم دا سر ٻاران.

دلبر، دليان ديان لڳيان ڪرند ٿي، سو منظور، تون آوين آوين.

دلبر هڪ درڪار سٽيون، هر دوجهان دے وچ هے.

دلڙي ساڙي تے دمدم، سڄڻيان ديان ڪالهيان.

دور وڃي تون پنهون دن لايا، رو رو پاند پساندي.

ڏيرے ڏيرے چل، ڙي ڏيا.

ڏکيا گذاريم ڏينهن، سوا سانگين جي.

ڏاڍا مان ڪريندائين، يار پيارل جاني.

ڏکي جاني تون سوين جاما، ڪرين هل هنگامان.

راز محرم رُمن نه يار، آه ته هرچون پاڻ پر.

رمز رنديءَ جو عجائب روھڙيءَ پر راز هو.

رانجهن والي راز، سڀڏا من موھيا.

راه، هدايت عشقي والي، تئين اين سانون سمجھاوے ڪون.

رمز سريي فهم، اے دل، از وھم خود باز آ. (فارسي)

ز چشم ناقص، نگران بهر حالت خدا حافظ. (فارسي)

مارنگ سير ڪرڻ لڏ، آيو، برهم آلي برسات.

ماسي پر سنسار، رات رسي ٿيا دام سان.

سڙي جو سردار، صاحب سيوهائي تون.

ساجن سائين سير ڪرڻ لڏ، ٿي آيو انسان.

سراج صوفين سڀن جو تون آھين.

مدامي مريدن جو حافظ تون آھين.

- ۵۹ سرتيون هوئي ڪا صلاح، منهنجي ماروڙن . .
- ۱۱۳ ساسي سحرگر سڀيان سڀيان، برهه ڪيتا بدنام .
- ۱۲۴ سانون راه اندر وچ ڀرندي هيءَ .
- ۱۲۴ سنگر سانون وه سجهايو، عشق عجائب ٿولءِ .
- ۱۲۴ سجن بين رين ڪيون چاندي .
- ۱۳۹ سافي بهار آمد، رنگين لباس ڪن . (فارسي)
- ۹۶ شوخ چهره گلبدن دا چشم خوني ماردا .
- ۹۷ شها بيدل تيرا بردا هوا هي اب تو ويچارا .
- ۹۷ شهنشاه قلندر، تون هين هادي ميرا .
- ۱۱۸ شڪلا شراب رنگ تيرے، دل نون ديوانيان .
- ۱۱۸ صديار صدقے جاوان، کڻ تيڏا ڪايان .
- ۱۳۷ ضياي روي زيبا را بهر حالت خدا حافظ . (فارسي)
- ۱۰۹ طرف اسان ڏے آوين، ڏول، نال اسان ڏے ڪي ڪجهه ڀول .
- ۴۶ عشق جهڙو آزار ڪون ڏٺوسي جڳ .
- ۴۶ عشق وارو آزار، وه وه، بخش اسان ڪي .
- ۵۰ عشق اسان جو امام، دين ڪفر سان چاهي .
- ۵۴ عجب رمزان تون يار لائين، لائين، برهه سچائين .
- ۱۰۳ عشق والا آزار، بخشو سهڻا .
- ۱۰۹ عشق وڃايا افعال، جاني، وس نه چلندا ڪوئي .
- ۱۱۹ عشق والا اسباب، عاشق ووڙن .
- ۴۶ قلندر ماڙ ڪر منهنجي، سگهو ئي راه رهبر .
- ۱۲۶ ڪڏان ملسين، يار پيارا، رڙندي رين ڪئي، وو .
- ۴۲ ڪڏهن راضي ٿي ملندين، راڻا .
- ۴۸ ڪڏهن پونده قیاس، سچنا، محبت ٿي ماري .
- ۱۰۹ ڪڏان بهسين ڪول، مڙا .
- ۴۷ ڪر نه جدائي يار، گهوريو وڇوڙو، ور تون .
- ۱۱۹ ڪرم ڪرے مان آوين آوين، مڻن نمائي دے نجهرے .
- ۶۵ ڪي نه پنهنون جي پٺي، شل وڃي ڪيچ مران .
- ۶۵ ڪيئي ڪيچين ڏي، روحاني رڙهندي، رند وٺي رڙهندي .
- ۹۸ ڪنھيا ڪول آ ميرے، اتنا مان ڪيا ڪرنا .
- ۱۲۴ ڪنھيءَ ڪون ڪوئي سمجهاوے، ميري اس شام دل لتي .

- ۱۰۵ ڪوئي ٺهين ڪو ساري جڳ وچ، عشق جيها آزار.
- ۱۰۵ ڪيھي ٻيئي قصير، مٿين ڪنون، جانب سائين.
- ۱۱۹ ڪيھي راني رانجهن سائين آ رهيا، وچ جهنگ سيال هزار ڪنون.
- ۱۲۱ ڪيتا ه ٿم بيتاب، قسم الله.
- ۱۰۷ ڪيون جدائي ڪريندائين جاني، ماريندائين مشتاق.
- ۴۸ ڪٽروا پس گرنا ۾، هٿي هٿي منهنجو حال، هيٺو حال.
- ۱۳۸ گذار بر درت، 'بیدل'، عنايت سازبار عشق، (فارسي)
- ۴۷ مدد ڪر ميهار، ڪر ميهار، وو، ترهو ڪٿي آ تار ۾.
- ۵۸ مون سان جاني جادو لايو تو، دام زلف ۾ ڦاسايو نو.
- ۴۷ مون ۾ ئي عيب اٿار، ڇائون سچ ڇائين.
- ۴۹ معلوم ٿي سڀ حال، ماهي.
- ۱۲۵ ميڙي توبه، توبه زاري، در تڙاڏي، سهڻا.
- ۴۹ موج مستي ۾ سدا نيو، سالڪن ڪي سڪ سبيل.
- ۵۴ مجازي مام اوکي ٿي، جسو جي ۾ پانهنجو گهورين.
- ۵۵ منهن نه ڏسان ها مول ٿي تنهنجو.
- ۶۵ ماريس وڇوڙي، ور تون، جيءَ جا جيٿار، جلدي.
- ۶۶ مسڪين ٿو مارين، جاني، ترس نه پيش، تير جيترو.
- ۹۸ ماهي عرض نه مندا.
- ۹۸ مٿين نه ڄاتا، نا مٿين سڃاتا.
- ۹۹ مينون تڙاڏي تانگهه لڳڙي، پيارا.
- ۹۹ مين هون فقير حقير، تون صاحب تخت هزارا.
- ۱۰۲ ماهي مينون بخشا، ڏکان دا ڏاج.
- ۱۰۱ مين پٺيان هن قيد، ڪو چڙانءِ والا پي هو.
- ۱۰۵ ماهي دلين دا چور، سڻو سڀ سٺيان.
- ۱۰۶ مليا مجرم بار بار، جنهن ڪٽي هيس مستاني.
- ۱۱۰ ماريا سائون محبوبان دے مائے، عشق نيتا احوال.
- ۱۱۰ ماهي مينون بخشا ه ٿم سوران دا ساز.
- ۱۱۰ مايا مٿون مار نه مول، مٿين لاچاري.
- ۱۲۰ من نه پيرا ڪڻ ٿيان، رانجهن ڪٽي، ڙي سٺيان.
- ۱۲۵ مين نه تڙاڏي دامن لڳڙي، جيھي ٽيھي بيحال، ماهي.
- ۱۳۹ من نعرۃ الالحق دم دم زفر بسوزي، (فارسي)
- منهنجو مرشد مڪمل آھ، ڪامل سندس آھ، نان ۾ هن مظهر ۾ "بیدل". (مدح) ۷۹

- ۴۲ ڏينهن وارن جي نشاني جي هوندا سورهيءَ سڄا.
- ۵۵ ٺاه، ميار مٺا ڪا اوهان تي، بخت پنهنجي ڏانهن ٿي ڀانيان.
- ۵۹ نيت اهاڙيان راه، اديون، اباڻن جي.
- ۶۶ نانءُ مولا جي، ماهي، آءُ وٽان وري تون.
- ۱۰۶ ناز نينان دے هوش گنوايا، دين ڪفر ڪنون ڀڳيان، يار.
- ۱۰۶ نينان لڳيان بيوس پئي آن، روئينديان زارون زار.
- ۱۰۷ نينان ناز دا نيزا مارينديان، قتل جينان دي ڪار.
- ۱۱۱ نت نت مين ٻانديان فال، ويڙهي اسان دے ڪڏهن تون اوسين.
- ۱۲۰ ناز حسن ديان فوجان چاڙهيون، سر عشاقان آندے هو.
- ۱۲۵ نيزا ناز دا ماريو، چشم دي چال وڪاڪے.
- ۵۶ وه وه سڄڻ، تنهنجون اکيون.
- ۱۲۰ وه وا، يار پيارا، دل نمائي ڪسيندئين.
- ۱۱۱ وه وه يار ديان چيريان چمڪن، قال ڪيا ٿيا حال.
- ۴۹ هاديءَ کي منهنجو حال، معلوم آهي مڙيوئي.
- ۴۹ ههڙا ٿيڙم حال، سرتيون، سانگين ريءَ.
- ۶۶ مين هٿن پنهي کون وياسي، پئسڪي عشق جي پياسي.
- ۶۷ 'هيرا' سدا تون هوندين، جيءَ جا جيارا جاني.
- ۴۷ يار سڄڻ جو ڪم اهوئي، ڪاٿي ناز نياز.
- ۵۵ يار سڄڻ تنهنجون ڳالهيون ڳالهيون، وري ياد پيون پيون.
- ۵۶ يا شاه، 'بيدل'، برهم جو بهيران، سڀن سالڪن جو تون آن پير پيران.
- ۶۷ يا شاه، 'بيدل'، ڪريو ڪا پلائي.
- ۱۰۰ يا شاه، 'بيدل'، اڪس به مروتا.
- ۷۳ يا قلندر شاه، سيوهڻ جا سدا. (مناجات)

اسان جا ڇپايل سنڌي شعر جا ٻيا ڪتاب

رسالو سچل سرمست : ڊيمي سائيز، صفحا ۴۷۶، قيمت ۵۰ روپيا،
مرتب : عثمان علي انصاري.

سچل جو سرائڪي ڪلام : ڊيمي سائيز، صفحا ۵۱، قيمت ۵۰ روپيا،
مرتب : مولوي محمد صادق رائيپوري.

ڪليات حمل : رابل سائيز، صفحا ۴۷۶، قيمت ۵۰ روپيا،
مرتب : ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ.

ڪليات گدا : ڊيمي سائيز، صفحا ۴۲۶، مجلد، قيمت ۱۵ روپيا،
مرتب : رشيد احمد لاشاري.

ڪلام حسن بخش : ڪرائون سائيز، صفحا ۱۰۰، قيمت ۲ روپيا،
مرتب : عارف الموليٰ.

ڪليات خانم : ڊيمي سائيز، صفحا ۲۸۵، مجلد، قيمت ۱۰ روپيا،
مرتب : لطف الله بدوي.

تذڪرة شعراء ٽڪڙ : ڊيمي سائيز، صفحا ۲۲۴، قيمت ۱۰ روپيا،
مرتب : سيد اسدالله شاه حسيني.

ڪلام محزون فقير ڪٽياڻ : ڊيمي سائيز، صفحا ۱۷۰، قيمت ۸ روپيا،
مرتب : ماسٽر محمد صالح سپيو.

ڪنڊڙيءَ وارن جو ڪلام : ڊيمي سائيز، صفحا ۱۷۸، قيمت ۳ روپيا،
مرتب : لطف الله بدوي.

ملن جو هنڌ

سنڌي ادبي ورڊ جو بڪ اسٽال،
سنڌ يونيورسٽي نيو ڪئمپس ڄامشورو.
(پوسٽ باڪس نمبر 12، حيدرآباد سنڌ.)